1835
A8
RIJKSUNIVERSITEIT LEIDEN
0721 3536

335

HOE BESCHAAFD NEDERLAND IN DE TWINTIGSTE EEUW VREDE EN ORDE SCHEPT OP ATJEH

DOOR **WEKKER**

Oud-Maréchaussée-Officier van het Nederlandsch Oost-Indisch Leger

OVERDRUKKEN UIT „DE AVONDPOST"
met de Debatten uit de Tweede Kamer.

A 8

835
78

TOELICHTING BIJ DE PLAAT (Blz. 3).

„Nu (na het verzamelen op de borstwering) begint een hevig en verwoed gevecht, waarin met de meeste moeite de marechaussées in bedwang kunnen worden gehouden. Drommen vijanden staan in de versterkingen, doen herhaalde aaavallen met het blanke wapen, schieten op de aanvallers en werpen met de lansen."

De afdeelingen rukken over de borstwering voort „om zoodoende alle verdedigers, die zich niet willen overgeven, onschadelijk te maken." De aanval begon te 8.30 v.m., te 9.20 was de borstwering in ons bezit en „20 minuten later nam dit verwoed gevecht een einde". Gedood 313 mannen, 189 vrouwen, 59 kinderen; gewond 20 vrouwen, 31 kinderen. (Uit het officieele verslag van den tocht door het Gajoe- en Alasgebied. verovering van Koetö Rèh).

Zie *De Avondpost:* „Was hier oorlogsnoodzaak?"
11/12 November 1905.

HOE BESCHAAFD NEDERLAND IN DE TWINTIGSTE EEUW VREDE EN ORDE SCHEPT OP ATJEH -

- - - DOOR WEKKER - - -

Oud-Maréchaussée-Officier van het Nederlandsch Oost-Indisch Leger. - - - - - -

's-GRAVENHAGE
AVONDPOSTDRUKKERIJ
1907.

R. UNIV. BIBLIOTHEEK LEIDEN

VOORWOORD.

Sedert 1873 wordt er op Atjeh oorlog gevoerd, dat is een tijdvak van vier-en-dertig jaren.

Het eene stelsel volgde op het andere, of werd voor een poos door een periode van geen-stelsel afgewisseld.

Maar òf er een stelsel was of niet, dit is zeker, dat van willige toenadering van het onderdrukte volk tot ons, de overheerschers, bijna steeds weinig te bespeuren viel.

Misschien ging het een oogenblik anders lijken. Toen Van Heutsz zijn geliefd troetelkind in de armen gesloten hield, toen met Atjeh alléén zijn naam gemoeid was, toen de Regeering deed wat de Groote Heer te Kota Radja wenschte, — in die jaren scheen het ons als was men op den goeden weg, scheen het alsof de daden van ruwheid en geweld, van dooden en platbranden, die ons Atjeh-„beleid" zoo tientallen van jaren hadden gekenmerkt, tot een verleden zouden gaan behooren. Men meende, dat ten lange laatste het begrip ingang vond, dat ook Atjehers menschen zijn, dat ook onder dàt volk haat en wrok moet komen in de harten van vrouw en moeder, die vergeefs uitzien naar het wederkeeren van echtgenoot en zoon, haat en wrok in de harten van zoovelen, die op de plek waar eens hun woning stond niets terug vonden dan een aschhoop . . . als de Compenie er was langs gegaan.

Men meende, dat voortaan het overwonnen volk zou worden gebracht tot welstand en ontwikkeling, dat allereerst de taak van den sterken arm zou worden die van bescherming der „goed"gezinden tegen de

„roovers", de „djahats", die men zich droomde nog slechts weinige honderden te tellen.

Zoodanig stelsel dacht men zich met Van Heutsz te zijn gekomen en te worden volgehouden tot een gelukkig einde.

Of het zoo mocht wezen?

Of Atjeh, als die naam slechts één onder zoovele andere namen is geworden, die roepen om de aandacht van een Gouverneur-Generaal, geworden is van geliefd eigen kind tot een vóorkind met al te veel pretenties?

Of wellicht de nieuwe heerscher te Kota Radja andere inzichten koestert over dat wat toenadering brengt en wat vervreemding, meer heil wacht van intimideeren, schrik-aanjagen, dan van beschermen en opvoeden?

Wij hier weten dat niet, kunnen dat niet beoordeelen.

Maar wel weten we, dat de berichten, de laatste jaren en vooral de laatste maanden tot ons gekomen, ons steeds meer met ontsteltenis hebben geslagen.

Was dat dan het resultaat van al die vier-en-dertig lange jaren, of wil men liever: was dat dan het resultaat van het stelsel van den „Atjeh-pacificator"?

Beschieting van Kota Radja als in oude dagen; oorlogsdaden tot nabij de centraliteit van het Hollandsche „gezag"; overvallingen in streken, die in het voorgaand Koloniaal Verslag als volkomen gepacificeerd werden aangeteekend; een bevolking dermate met verkropten haat bezield, dat het een afgezet hoofd gelukken kan haar in diepe stilte tot wandaden te brengen tegen het pacificeerende bestuur; enz. enz.

Dan vraagt men zich af: hoe is het *inderdaad* op Atjeh; dan vraagt men zich: worden ons de gegevens geschonken, noodig om zelfstandig den toestand te overzien?

En, wanneer men dan de beschikking nu en dan krijgt over mededeelingen van personen, die tot voor kort werkzaam aandeel hadden op het Atjehsche strijdtooneel, mededeelingen welke zoo geheel anderen geest ademen dan de geruststellende verklaringen in „officieele verslagen", dan te meer wordt men met zorg vervuld.

Dan te meer gevoelt men de dringende noodzaak, dat over Atjeh m e e r d e r l i c h t o n t s t o k e n w o r d e.

Wij aarzelen dan ook niet, daartoe, in het hooge belang der zaak, onze medewerking te verleenen.

Daartoe zullen wij op morgen beginnen met de publicatie in feuilleton-

vorm van een serie mededeelingen door een oud-maréchausséeofficier in Atjeh, die tot voor korten tijd aldaar zijn sporen verdiende.

Die berichten deden ons, toen we er voor het eerst kennis van namen, meermalen hevig ontstellen; dit te meer omdat ze niet alleen door den persoon des schrijvers maar ook door de wijze waarop ze gegeven worden den indruk maken van volkomen waar.

En indien ze volkomen juist den toestand weergeven?

Het antwoord daarop geve zich een ieder, die in de volgende dagen kennis neemt van ons feuilleton: *Hoe beschaafd Nederland in de twintigste eeuw vrede en orde schept op Atjeh,* door WEKKER, oudmarechaussée-officier van het Ned. Oost-Indisch leger.

Redactie van DE AVONDPOST.

Hoe beschaafd Nederland in de twintigste eeuw vrede en orde schept op Atjeh.

De rede, door de heeren Thomson en De Stuers gehouden in de Kamerzitting van 9 November 1906, doorlezende, trof me het juiste oordeel dezer afgevaardigden over het Atjeh-beleid, zonder twijfel als gevolg van zeer betrouwbare berichten, welke dien afgevaardigden ten dienste stonden.

Doch evenzeer trof me het ontwijkend antwoord van den minister van Koloniën, en omdat ik vrees, dat de woorden van dezen hoogen bewindsman, verkeerd als hij is ingelicht door de „officieele waarheid" der rapporten, toch niet zullen nalaten grooten invloed te oefenen op het oordeel van het Nederlandsche volk en zijne vertegenwoordigers, zoo meen ik, die uit eigen ervaring den toestand op Atjeh heb leeren kennen, mijne stem te moeten laten hooren; hoewel het mij spijt, te moeten betuigen, dat mijn rapport eenigszins anders klinken zal dan dat van den hoofdofficier-adviseur, die onlangs uit Atjeh hier te lande is teruggekeerd, en waaruit de Minister de gevolgtrekking maakt, dat de marechaussées steeds humaniteit betrachten.

En dit, niettegenstaande bij mij zeer zwaar weegt, dat het zal s c h ij n e n, alsof ik een smet ga werpen op het leger, op de soldaten en officieren, mijne trouwe kameraden in zoovele moeilijke oogenblikken, voor wier moed, zelfopoffering en toewijding ik steeds den diepsten eerbied gehad heb en nog heb. Hen mag geen verwijt treffen, want *zij* zijn slechts de uitvoerders van een *bestaand systeem;* daarom: u, kameraden, onder wie velen met welverdiende, schitterende onderscheidingen, *u* val ik niet

aan; weet bij het lezen van dit opstel goed personen van zaken te onderscheiden; het is het *gehuldigd systeem;* het *gevoerd beleid* en de *heerschende geest op Atjeh,* waar ik op ga hameren en zijt gij gereed met het lezen, dan doe ik een beroep op uw eerlijkheid en zult gij zeker met mij getuigen, dat de beschreven toestand *bestaat* en *waar is,* hoezeer het u ook zal ergeren, dat er eindelijk iemand uit uw midden is opgestaan, die het jarenlange stilzwijgen over Atjeh en den oorlog verbreekt.

Het is mijn bedoeling in dit opstel aan boven aangehaalde redevoeringen eenige beschouwingen vast te knoopen; eenige punten uitgebreider te behandelen, andere in te lasschen, om zoodoende krachtig mijne innige overtuiging, in het waarachtig belang van Nederland en koloniën, van Atjeh en den Atjeher in het bijzonder, in zoo wijd mogelijken kring bekend te maken: *dat wij op Atjeh op den verkeerden weg zijn; dat de politieke en oeconomische toestand als gevolg van een verkeerd beleid met reuzenschreden achteruit gaat; dat de oorlog op deze wijze gevoerd nog dertig maal dertig jaren zal voortduren, ten koste van veel geld, bloed en krachten en dat deze krijg eerst zal geëindigd zijn met den doodsnik van den laatsten Atjeher.*

Word wakker, gij Nederlandsch volk, en gaat u ermee bemoeien!!

Te lang reeds hebt gij u tevreden gesteld met onvoldoende gegevens en „officieele" waarheid. Leen nu uw oor aan iemand, die door jarenlang verblijf op Atjeh en door ervaring uit de practijk in staat is u de *werkelijke* waarheid mee te deelen. Na dit opstel gelezen te hebben, na kennis genomen te hebben van de feiten en daden gepleegd in Atjeh, zoudt gij zelf in staat zijn de voor de hand liggende conclusie te trekken, dat sedert de laatste jaren het Atjehbeleid, eertijds van 1899 tot 1903 zoo frisch, zoo gezond, zoo sterk, nu lijdt aan verval van krachten, als bewust of onbewust gevoelde onmacht.

Uit ons geheele optreden op Atjeh spreekt duidelijk die onmacht; uit ons patrouilleeren, uit ons regeeren, uit onze creaties, uit alles, behalve uit onze officieele rapporten, grijnst de onmacht u hoonend tegen.

Het vroeger zoo geprezen en zoo gerenommeerd „Van Heutsz-pacificatiestelsel" (zooals het nu geringschattend in de Tweede Kamer genoemd werd), kan als leiddraad nog goed zijn en nog voldoen. — Let echter wel: ik bedoel hier het stelsel, zooals het in den beginne door Van Heutsz gegeven en ook bedoeld was, niet het tegenwoordige systeem; men zou dit laatste kunnen noemen „een ontaard Van Heutsz-stelsel", als tenminste nog van „stelsel" gesproken mag

worden; beter nog ware de benaming „Van Daalen-stelselloos-stelsel" of „Vandalisme".

Alles, wat de kranige Atjeh-specialiteit Van Heutsz zich voorgenomen had als gouverneur van A. en O. en dit is: „de totale pacificatie van Atjeh", kan nog aan de hand van zijne adviezen en beginselen binnen enkele jaren een voldongen feit zijn; geeft er echter ook de middelen voor; geeft de macht, die zijne instructies zal uitvoeren in zijn geest en naar zijn wil en zet het onwaardig gebroddel van thans stop!

Maar, zult gij mij en uzelf afvragen, waarom brengt de Gouverneur-Generaal Van Heutsz zelf hierin geen verandering, nu hij er toch nog de macht toe heeft?

En ik antwoord hierop: „wel, omdat de Gouverneur-Generaal Van Heutsz te goeder trouw handelt".

Ook hij beschikt over geen betere gegevens van Atjeh dan gij en uwe vertegenwoordigers in Den Haag. In de laatste twee jaar, sinds zijn optreden als Gouverneur-Generaal en dus verblijf buiten Atjeh, is in dit land alles zóo veranderd, dat ook hem niets anders overschiet dan af te gaan op „officieele" verslagen en de vaak zeer juiste, maar even dikwijls ook totaal onware berichten van dagbladcorrespondenten.

Gij ziet dus, dat hij putten moet uit precies dezelfde bron, waarvan u slechts een beker wordt aangeboden. En hoe uwe vertegenwoordigers over deze bronnen denken, leest daartoe de redevoeringen, gehouden door den minister van Koloniën, mr. Fock, en van den heer De Stuers in November 1906, waarbij ik durf onderschrijven, dat „officieele" rapporten en verslagen wel niet bezijden de waarheid worden opgemaakt, maar... dat daarin alleen staat, wat de rapporteur zeggen wil, en *niet* staat, wat hij verzwijgen wil, m. a. w. dat in deze categorie van bronnen *niet alles* verteld wordt, zoodat een juist en onpartijdig oordeel bijna *nooit* hieruit op te bouwen is.

Waar de Gouverneur-Generaal vroeger, op Atjeh zijnde, de berichten uit de eerste hand kreeg van Atjehers en patrouille-commandanten zelf; waar destijds daar de gewoonte bestond dat, als een officier, ongeacht het aantal sterren, uit de rimboe 1), 't zij met verlof, 't zij doortrekkend, te Kota Radja aankwam, hij even zijne opwachting maakte bij den „Generaal" door aan diens bureau aan te kloppen en op het roepen van „binnen!" werd ontvangen door den kranigen Gouverneur

1) De op Atjeh gangbare benaming voor bivaks in de binnenlanden; in werkelijkheid bosch, wildernis beteekenende.

met de woorden: „zoo jongen," of „zoo brave, hoe staan de zaken daarginds?" en men aldus geheel op zijn gemak gesteld een formeel maar aangenaam verhoor moest ondergaan over politieke en andere toestanden van de streek, waar men juist vandaan kwam 1), daar moest zulk een man tot in de kleinste bijzonderheden op de hoogte zijn en kon hij daarnaar zijne maatregelen nemen, die meestal dan ook doeltreffend waren.

Nu echter zal geen op Java terugkeerend patrouille-commandant aan het paleis te Buitenzorg aankloppen om met den Landvoogd een praatje te maken. Nu nemen „officieele" verslagen en rapporten die plaats in.

En hoe ik daarover denk, weet gij, en gij weet tevens, waarom de Gouverneur-Generaal te goeder trouw het beleid op Atjeh steunt.

Er is echter *nog* een reden.

Blijkens een schrijven van den Gouverneur-Generaal aan den Gouverneur van A. en O. en aangehaald in de memorie van antwoord van minister Fock (Tweede Kamer der St. G. 1906), begint ook de Gouverneur-Generaal te twijfelen aan het beleid op Atjeh, doch uit dezen twijfel slechts zwak, omdat zich bij den Landvoogd de vraag voordoet: „Wie zou eventueel den tegenwoordigen Gouverneur van A. en O. moeten vervangen?"

Een inderdaad zeer belangrijke vraag, als men weet dat alle eminente hoofdofficieren reeds belast zijn met gewichtige ambten door den geheelen archipel en er voor het oogenblik in het Indisch leger waarlijk niemand te vinden schijnt, van wien met zekerheid te zeggen is, dat hij in alle opzichten *de man* voor Atjeh is *en* die op dit oogenblik nog niet belast is met het civiel bestuur over een of andere landstreek.

Het schijnt niet gemakkelijk om Van Heutsz op Atjeh te vervangen!

Naast deze twee redenen zullen er zeker meerdere zijn, waarom onze hoogste bestuurders het tegenwoordig op Atjeh gevoerde beleid handhaven, doch hierop wil ik niet nader ingaan.

Mijne overtuiging is het, dat gebroken moet worden met het tegenwoordige stelsel, dat alles wijken moet voor dit éene groote: *„het algemeen belang"*, het belang van de geheele natie en het belang van den overwonnen Atjeher.

---

1) De tegenwoordige gouverneur van A. en O. schijnt dergelijke berichten niet noodig te hebben; hij meent alles al te weten en kent ook werkelijk veel bijzonderheden, maar.... meestal uit het particuliere leven der ambtenaren en officieren.

En eerst als gij, Nederlandsch volk, overtuigd kunt worden, dat dit beleid *anders moest wezen*, dan eerst zal het ook anders kunnen *worden;* in spijt van *de vaak onware officieele Atjehverslagen*, ondanks ook het misschien momenteel niet beschikbaar zijn van een geschikter gouverneur en andere bezwaren.

En *om* u te overtuigen, stel ik dit stuk in uwe hand. Ik zal mijne beschouwingen begrenzen tusschen de jaren 1904 en 1907; ik zal uitspraken van autoriteiten en deskundigen in een strijd als hier op Atjeh gevoerd wordt aanhalen en naast *hunne* reeds neergeschreven ondervinding *mijn eigen* ondervinding, door feiten bekrachtigd, vermelden. Ter wille van het *algemeen belang* en *het recht van den overwonnen vijand* zal ik spreken. Ik zal geen namen noemen van officieren, onderofficieren en soldaten; *zij* zijn slechts uitvoerders van een systeem, *zij* doen hun plicht; ik beschuldig hen niet, ik *constateer slechts een heerschenden toestand, die sinds jaren bekend is bij alle Atjeh-autoriteiten.*

Bedenk, gij Nederlandsch volk, dat, als gij uw invloed middels de Tweede Kamer laat gelden, dit zal moeten bestaan in het uitroeien met tak en wortel van het régime, dat ik zooeven als „Vandalisme" heb gekenschetst, en dat gij niet kunt volstaan met het signaleeren van de uitvloeisels, waaraan de gouveneur van Atjeh en O. tegemoet komt door enkele zijner ondergeschikten op te offeren (het brengen van patrouille-commandanten — officieren en onderofficieren — voor den krijgsraad, wegens het plegen van z.g. wreedheden), aldus u zand in de oogen strooiende.

Daarom hebt gij u te richten tegen den tegenwoordigen gouveneur van A. en O., wien gij kunt verwijten, dat hij als oud Atjeh-man, bekend zijnde met het systeem, aldaar gedurende de laatste jaren gehuldigd, bij zijn optreden als gouveneur niet onmiddellijk een *zeer strenge* nota heeft uitgegeven, waaruit zijn afkeuring bleek van dit systeem. Nu hij zulks heeft *nagelaten*, laadt hij den schijn op zich, dat hij dit systeem goedkeurt.

Toont nu eindelijk uwe belangstelling in Indische aangelegenheden; duldt niet langer, dat een toestand als thans op Atjeh heerscht bestendigd wordt! Eenige uwer vertegenwoordigers en eenige dagbladen protesteerden wel eens tegen dit optreden; doch door de onvolledigheid hunner berichten werden deze zwakke protesten maar al te gemakkelijk doodgezwegen.

Waar ik hiervoor de *hoop* uitsprak u te *kunnen* overtuigen, daar voel ik in waarheid *de kracht* u te *zullen* overtuigen van de onverant-

woordelijke wijze waarop tegenwoordig met uw geld, uw zonen en den overwonnen vijand wordt gehandeld.

Ik heb mijne berichten niet van dagbladcorrespondenten, noch uit officieele rapporten; ik spreek hier uit jarenlange practijk te velde en verblijf op Atjeh, en waar ik feiten aanhaal, waarbij ik zelf niet tegenwoordig was. daar garandeer ik u de waarheid... maar niet de „officieele."

Van alle genoemde feiten zou ik plaats, datum en jaartal, ja soms het uur kunnen opgeven; om bovengenoemde redenen doe ik dit echter n i e t.

Ik zou niets liever willen, dan mijn naam onder dit stuk vermelden en mij daarmede persoonlijk verantwoordelijk stellen voor de waarheid van den inhoud, maar de rechtstoestand van den officier is helaas niet van dien aard, dat hij straffeloos critiek kan oefenen op het beleid en de daden zijner chefs. Na ernstig beraad heb ik daarom besloten een pseudoniem te bezigen.

* * *

Alsnu terugkomende op de redevoeringen van de heeren Thomson en De Stuers, lees ik, dat zij het Atjeh-beleid op de volgende punten aanvallen: 1)

1e. Het Atjehstelsel, zooals dat de laatste jaren gevolgd wordt, is een *wreed* stelsel.

2e. *Zwakheid* heeft geleid tot een *wreed* stelsel.

3e. Wij zijn *onmachtig* de bevolking *bescherming* te geven.

4o. Gedurende de laatste jaren *lijdt* de toestand op Atjeh door *gemis aan wijze bestuursmaatregelen*, gebrek aan vertrouwen in de hoofden en achteruitgang in gematigd optreden.

5e. Het *politioneel karakter* werd aan de patrouilles ontnomen; haar optreden werd uitsluitend zuiver *bestraffend*.

6e. De pacificatie gaat niet verder dan den kring, dien gij maken kunt, wanneer gij als straal gebruikt de draagkrachtlengte van onze karabijn.

7e. De Atjeher kan geen vrede hebben met onze regeeringsmethode.

8e. Van een vermindering der partij van verzet is geen sprake, *wel* van het tegendeel.

9e. Het *boetestelsel* heeft geheel en al fiasco gemaakt.

10e. Onderschrijvende de rede van den heer Van Deventer (Nov. '06

---

1) Voor het gemak van mijn betoog hield ik mij niet aan de volgorde in die redevoeringen.

— Tweede Kamer St. G.) verdient het stelsel van *heerendiensten* afkeuring.

Waarna de afgevaardigde van Leeuwarden tot de conclusie komt:

1e. De op Atjeh aanwezige troepenmacht *is beslist onvoldoende* om haar een andere dan uitsluitend bestraffende taak op te dragen.

2e. Momenteel bezuinigt men; op den duur moeten de militaire *uitgaven belangrijk stijgen*, daar de Atjeh-krijg onder het tegenwoordig régime nog weer met lange jaren zal worden verlengd.

De eerste twee punten van aanval overlezende, zijn deze in het kort samen te vatten in de woorden: „ons onvermogen op Atjeh heeft geleid tot een wreed stelsel”.

Te allen tijde heeft de overheid, wanneer zij niet langer bij machte was haar gezag te doen gelden, haar toevlucht genomen tot afschrikwekkende middelen. Afgescheiden van het twijfelachtige nut van dergelijke geweldmaatregelen, werden deze wreeder en wreeder, naarmate het gezag in zijn wezen voozer werd.

Deze eenvoudige regel, die de wereldgeschiedenis — ook onze vaderlandsche — op bijna elke bladzijde te lezen geeft, herhaalt zich op dit oogenblik op Atjeh, met dezelfde oorzaken en dezelfde gevolgen:

„Macht — humaniteit — achting”.

„Onmacht — wreedheid — verbittering”.

De gelegenheid maakt den dief. Ontoereikende troepenmacht lokt verzet uit, dat men weer den kop tracht in te drukken door het afschrikkingssysteem.

Waar echter in den laatsten tijd door de publieke opinie *elke* actie der troepen, en vooral der maréchaussée, uitgekreten wordt als wreed en bloeddorstig, daar acht ik het mijn plicht, deze leeken in den krijg te wijzen op eenige omstandigheden, waarmee bij het vellen van hun oordeel rekening dient te worden gehouden.

Op Atjeh toch wordt sinds jaren een *guerilla* gevoerd. Is in het algemeen de guerilla de wreedste wijze van oorlogvoeren, zelfs bij beschaafde natiën, hoeveel te meer moest dit het geval worden tegen den inlandschen vijand, in casu den Atjeher, met zijn bekenden anarchistischen aanleg en bloeddorstigen aard, en waar de eigen troepen eveneens voor het grootste deel bestaan uit inlanders.

Deze waarheid op den voorgrond stellende, rust op elk pacificator de dure plicht *alle* middelen in het werk te stellen om den omvang dier wreedheden tot een minimum te beperken. *Eigenbelang* en *humaniteit* eischen dit van elke beschaafde natie.

Op Atjeh echter worden dit eigenbelang en die humaniteit *niet* betracht; dáár spant men zijne krachten *niet* in tot beperking der dierlijke hartstochten. *Wreedheid* en *ruwheid* tieren dáár welig op een bodem van *verzet, haat* en *wrok*.

De laatste jaren is de toestand daar va[illegible]ad tot erger geworden, waardoor wreedheid en ruwheid ten s[illegible]e zijn ontaard in *vandalisme* en *bestialiteit*. Het geheele stelsel draagt het kenmerk dier barbaarschheid. Men moet zelf jaren lang tot de pacificatie meegewerkt hebben om dit te weten, te voelen en er van te rillen.

Ik verwar geen *persoonlijk* gepleegde wreede daden met *beginselfouten* in het beleid. Ik verwar geen uitingen van *karakterwreedheid* van den enkeling met gevolgen van insinueerende orders en *wreede bestuursmaatregelen*, als zoovele dagblad-correspondenten doen.

Persoonlijke wreedheid is b.v. de daad van een patrouille-commandant, die een vreedzaam kampongbewoner uit zijn huis haalt en gelast in een klapperboom te klimmen om voor hem en zijne manschappen klappers 1) te plukken om bij het vallen van de eerste geplukte noten naar den man in den boom te wijzen en te roepen; „loh, ada badjing, nanti akoe pasang!" 2) om de daad bij het woord te voegen en den armen drommel met zijn karabijn dood te schieten... (historisch). De civiel-gezaghebber verbood dezen patrouille-commandant ooit een voet in Pedir te zetten en de vijandelijke hoofden hadden op zijn dood een hooge geldpremie gesteld.

Waar ik echter het *pacificatie*-stelsel op Atjeh aanval, op vandalisme en terrorisme, heerscht dit tengevolge van onmacht en verkeerde bestuursmaatregelen. Gedenk hier de gevolgen van:

„onmacht — wreedheid — verbittering!"

„macht — humaniteit — achting!"

Het klein-kaliber mantelprojectiel M. '95 is onmachtig den vijand buiten gevecht te stellen, ergo... wordt er naar een ander middel gezocht... de *dum-dums;* zij slaan groote gaten in het menschelijk lichaam, werken dus afdoend... maar wreed.

De kleine troepenmacht is onmachtig den vijand ten onder te brengen, ergo... wordt er naar een ander middel gezocht... *de afschrikwekkende geweldmaatregelen*; zij slaan groote gaten in 's vijands bevolking, werken dus afdoend... maar wreed.

---

1) Kokosnoten.

2) Hé, daar zit een klapperrot, ik zal 'm er even uitschieten.

Over „dum-dums" gesproken. Wij lezen in de Memorie van Antwoord op de Indische begrooting 1907 het volgend betoog van minister Fock:

„Een in Indië met groote zorg ingesteld onderzoek heeft geleerd, dat inderdaad onder de in de oorlogsmagazijnen ingeleverde munitie *nu en dan, sporadisch*, door vijlstreek in den kogel vervormde munitie wordt aangetroffen; onder een partij van ongeveer één millioen scherpe patronen, die in Atjeh door op excursie geweest zijnde troepen waren ingeleverd, *één* enkele, na welke bevinding aan den civielen en militairen gouverneur van dat gewest nader werd opgedragen er *ten strengste* tegen te waken, dat de munitie op eenigerlei wijze worde misvormd".

Naast deze „officieele" waarheid de „reëele"!

Bij de periodieke verwisseling der munitie bleek een groot deel, te veel om ongemerkt vernietigd te worden, te bestaan uit zelf gemaakte dum-dums, naar aanleiding waarvan de commandant van het leger in de circulaire no. 4159/154 van 1905 zich officieel bij den gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden beklaagde, dat van één millioen uit Atjeh te Batavia ingeleverde scherpe patronen er *een groot aantal* waren, die door inkerving en afvijling veranderd waren in dum-dums.

Ik was toen op Atjeh. Wat deden de bivaks hun best om de geschonden kogels te begraven of aan de rivieren kwijt te raken; enkele bivaks echter zaten zóo dik in de dum-dums, dat deze wel ingeleverd *moesten* worden.

De laatste zinsnede, behelzende de aanbeveling aan den gouverneur van A. en O. om tegen het maken van dum-dums te waken, werd door dezen laatste niet ernstig opgevat; ik en vele bivakcommandanten met mij kregen althans nooit een dergelijk verbod onder oogen; met het gevolg, dat het gebruik van dum-dums even ongestoord voortging als voorheen.

In het bivak, waar ik tweede-officier was, was door den commandant voorgeschreven, dat de manschappen allen voorzien *moesten* zijn van 15 dum-dums om mee uit te rukken en de ongeschonden munitie moest worden gebruikt voor inspectie en officiëele gelegenheden, en zoo was het in bijna alle bivaks in 't Meulabohsche, Lho Seumawesche en Poeloe Rajasche.

In Pedië was het gebruik van dum-dums extra verboden; dit nam niet weg, dat de maréchaussées elk van minstens één houder dum-dums voorzien waren, welke zij bij uitrukken in hunne broek- of jaszakken dan wel onder den helmhoed verborgen hielden, om ze te goeder tijd in het magazijn van hun karabijn te stoppen.

Deze maréchaussées namen bij het uitrukken steeds vijltjes mee, teneinde den voorraad dum-dums op sterkte te kunnen houden.

Dit constateerde ik bij mijn verblijf aldaar.

Sporadisch komt dus het gebruik van dum-dums heusch niet voor. Elk officier weet dit en de Minister is dus weer verkeerd ingelicht, waar Z.Ex. verderop zegt:

„Maar de ondergeteekende stelt er prijs op hier nog aan toe te voegen, dat hem door persoonlijke mededeelingen van te velde geweest zijnde officieren gebleken is, dat hunnerzijds steeds met inspanning van alle krachten gewaakt werd tegen kogelmisvormingen, die de soldaat inderdaad nu en dan tracht aan te brengen, in de meening, dat hij daardoor de weerkracht van zijn wapen verhoogt, hetgeen in werkelijkheid het geval niet is."

Het technisch vraagstuk, in hoeverre de weerkracht van het wapen verhoogd wordt door het al dan niet bezigen van dum-dums, ligt buiten het kader van dit betoog. Mijn opinie en ondervinding is, dat de weerkracht er *wèl* door wordt verhoogd.

Alweer een verschil tusschen „officieele" en „officieuse" waarheid; ook de reden, waarom onze *onmacht* op Atjeh zoolang voor de Regeering verborgen is gebleven.

Neemt de kaart van Atjeh en Onderhoorigheden vóor u. Het te pacificeeren gebied bedraagt pl.m. 1100 □ G. M. Dit land wordt bewoond door een anarchistisch, oorlogszuchtig, bloeddorstig, krachtig, zelfbewust, woest, vrijheidlievend, verbitterd, wanhopig volk; solidair in zijn haat tegen den „kafir"; geoefend en gehard tegen ontberingen door een dertigjarigen oorlog, opgegroeid in het streven de Compeuni 1) met alle mogelijke en onmogelijke middelen te bestrijden; zonen van moeders, die hare echtgenooten te wreken hebben; zonen van een eertijds rijk en machtig land, dat nu door den gehaten kafir verarmd en verwoest wordt.

En *dàt* land moet bezet en *dàt* volk bedwongen worden door:

2 onvoltallige veldbataljons, waarvan éen te Kota Radja;

5 onvoltallige divisies maréchaussées 2);

2 garnizoensbataljons in de onderhoorigheden;

de garnizoensbataljons, waarvan dat te Kota Radja bestemd is voor

---

1) Troepen, soldaten. Een officier heet „toewan Compeuni" bij den Atjeher.

2) Een divisie telt nominaal 240 karabijnen.

aanvulling der in de onderhoorigheden gelegerde troepen en als herstellingsgelegenheid dient voor de van buiten komende zieken;

1 peloton cavalerie, alleen tot „lijfdekking-gouverneur" gebruikt.

De bataljons en divisies waren van 1904—1907 nooit op sterkte, behalve het 3e garniz.-bataljon., dat een tijdlang overcompleet was. Het 2e garniz.-bataljon had *maanden*, dat de sterkte, alles en alles meegeteld, niet meer dan 2 à 300 man bedroeg; *dagen*, dat dit getal de 150 nauwelijks haalde. Neem hiervan af de invaliden en zieken (elk bivak, behalve de maréchaussée, had een z.g.n. „zeerebeenengroep") 1), zoodat de ageerende macht op Atjeh gesteld kan worden op een sterkte van 4000 man 2).

Nog zorgwekkender wordt de toestand, wanneer men op diezelfde kaart de *dislocatie* der troepen nagaat. Men merkt dan, dat het geheele Gajoeland moet worden *beheerscht* en de bevolking moet worden *beschermd* door een officieele sterkte van 80, in waarheid 70 man, en 2 officieren.

Peusangan, vóór de komst der maréchaussée aldaar, 160 man, 4 officieren en 1 dokter, in waarheid 100 à 120 man.

Sawang door 80 man, in waarheid 60 man en 2 officieren.

Thans nu de maréchaussées te Leuboe zijn, wordt de verhouding nog ongunstiger, daar nu Peusangan *èn* Sawang beheerscht moeten worden door 160, in waarheid 140 à 144 man.

Cijfers, die *belachelijk* zijn, als men de uitgestrektheid van het land en de dichtheid van bevolking in die streken kent. Meer cijfers zou ik u kunnen noemen; ze liggen echter in het bereik van een ieder en we vestigen dan speciaal uwe aandacht op de Alaslanden, Serbödjadi en

1) Het mil. hospitaal te Kota Radja telde door de bank een 100 à 200 patienten. De hospitalen te Idi, Loh Seumawe, Segli, Meulaboh, Poeloe Raja, Topa Toeau, Sinkel, Kwala Simpang e. a. waren veelal ook verre van leeg.

2) Noot van de Redactie: Het Kol. V. geeft in bijlage B (blz. 8) aan voor 31 Dec. 1906 de volgende sterkte:

Kota Radja en voorwerken: 66 off., 10 onderluit., 1 adj.-o.o. d.d. o., 1900 ms., (400 Eur.); bezette punten in Gr. Atjeh en Zuidelijke nederzettingen: resp. 17, 4, 0, 519 (96); totaal in Gr. Atjeh: resp. 83, 14, 1, 2419 (496).

Wè: resp. 5, 0, 2, 139 (96). Onderhoorigheden resp. 30, 5, 0, 894 (167); idem (tijdelijk bezette punten): resp. 59, 9, 0, 2957 (355); totaal onderhoorigheden: resp. 89, 14, 0, 3851 (522).

Totaal Atjeh: resp. 177, 28, 3, 6409 (1114), hiervan verpleegd in ziekeninr.: resp. 3, 1, 0, 307 (50).

Topa Toean met de Simaloer: de „officieele" waarheid *kan* hier niet misleiden.

Neemt desnoods de officieele sterkte der bezetting van ons gebied in Atjeh en Onderh. zonder aftrek van zieken, reconvalescenten, zwakken, uitgeputten enz. enz. dan nog zou dit den kenner der bezette streken een medelijdend glimlachje ontlokken, ware het niet, dat zijn spotzucht veranderde in *ergernis* en *verontwaardiging*.

Ik woonde bij, dat na een klewangaanval nabij Teupin Blang Mane met spoed 40 man onder een officier langer dan een maand uit Matang Gloempang Doewa aldaar gedetacheerd werden om in die omstreken te patrouilleeren. Te Matang Gloempang Doewa bleven achter (officieel 80) 34 man. Door ziekte en een tijdlang achterwege blijven van aanvulling, ten gevolge van de destijds in voorbereiding zijnde Bali-expeditie, was de sterkte geslonken tot 34 valide menschen, van wie nu 20 bestemd waren voor wachtdienst (dag en nacht) en de rest niet *mocht* uitrukken, daar op Atjeh de bepaling bestaat, dat afdeelingen van minder dan 20 man *nooit* mogen uitrukken. De „djahats" 1) kregen dit spoedig in de gaten. De bevolking om het bivak werd door hen gemolesteerd, gebrandschat en gevoelig gestraft voor de aan de „Compeuni" bewezen diensten en het bivak *elken* nacht beschoten. *Wij waren machteloos iets te doen.* Deze in-treurige toestand duurde langer dan een maand.

Gaan we na welke meest noodzakelijke diensten de troepen op Atjeh moeten verrichten, dan krijgen we:

a. Patrouilleeren.
b. Dekking wegwerken en andere politioneele diensten.
c. Periodiek dekking transporten.
d. Wachtdienst in het bivak.

De minimumsterkte van een uitrukkenden troep moest 20 man bedragen. Rekent men nu 1 groep 2) voor wachtdienst overdag en 's nachts 3), 1 groep voor politiediensten, 1 „zeerebeenengroep" 4), dan zullen van een normale sterkte van 4 groepen, waaruit de meeste bivaks bestaan, niet veel troepen meer overblijven om op grooteren afstand dan één

1) „Kwaadwilligen".

2) 20 man.

3) Voorgeschreven is op Atjeh om het z.g. tactisch verband *in* de groepen niet te verbreken.

4) Waaronder zieken, zwakken enz.

dagmarsch te patrouilleeren en kunnen de streken, *verder* dan 1 dagmarsch, d. i. dus vijf uur heen en vijf uur terug, niet geregeld bezocht worden; te meer daar voor een meerdaagsche excursie een grootere trein mee moet en hiervoor grootere dekking noodig is. — Trekt nu om de bivaks door 4 groepen bezet 1) een cirkel van 5 à 6 uur straal, dan is het terrein daarbuiten gelegen aan geregeld toezicht onttrokken, terwijl voor het terrein binnen den cirkel door de bank slechts 1 groep beschikbaar is, d. i. dus voor een oppervlakte van 1964 □ K.M. 20 man of zegge 20 man voor een oppervlakte van anderhalf maal de provincie Utrecht.

Rekent men nu met de kaart in de hand, dat het patrouillegebied van de meeste bivaks in één of meer richtingen zich verder dan een dagmarsch in rechte richting uitstrekt, dan kan men zich voorstellen hoe weinig zulke streken bezocht zullen worden.

Bivaks met grootere bezetting, b.v. van de grootste bezetting, zijnde 1 compagnie of 8 groepen, hebben hunne handen vol om de „djahats" uit de onmiddellijke omgeving van het bivak te houden, z. a. Matang Gloempang Doewa, Lho Soekoen, Lam Meulo, Loeëng Poetoe e. a., en tegelijkertijd een zoo groot patrouille-gebied, dat het drie à vier dagmarschen zou kosten om van het éene einde naar het andere te marcheeren.

Ik las in een ingediend journaal van een bivakcommandant van Tangse, dat bezet was door 80 man (nominaal) en 1 officier, dat deze patrouillecommandant op inspectiereis was naar Geumpang, ingevolge herhaalden last van den gouverneur van A. en O. De afstand Tangse—Geumpang is langs het kortste pad in drie zeer vermoeiende dagmarschen te doorloopen. De patrouillecommandant rukte uit met $2^1/_2$ onvoltallige brigade (39 karabijnen) en 12 dragers. In het bivak bleven zes zieken en 15 man; voor wachtdienst overdag waren benoodigd 6 man en des nachts 8 man. — Nauwelijks was de bivakcommandant één dag op marsch en was de marschrichting den djahats voldoende bekend, of het bivak Tangse werd nacht aan nacht door hen van alle zijden hevig onder vuur genomen. Patrouilles van 5 man werden, hoewel in strijd met den strengen last van den bivakcommandant en den gouverneur van A. en O., uitgezonden door den achtergebleven sergeant, doch gingen niet verder dan vijf à tien minuten van het bivak af om niet in hinderlaag te vallen. Het bleef dan ook bij deze zwakke poging

1) De bivaks met geringere bezetting verkeeren in nog ongunstiger conditie.

tot machtsvertoon en de Compeuni moest het zich laten welgevallen, dat zij drie weken lang (zoolang duurde de excursie door dringende omstandigheden) werd ingesloten en beschoten. Dit viel voor in October 1906. — De officier, die zoo langen tijd uit zijn bivak bleef, had geen schuld, want Geumpang, ja zelfs het bewoonde Anoï, dat nog 2 dagen verder van Geumpang lag, behoorde tot zijn registratiegebied en de toestand maakte zijn aanwezigheid voor langeren tijd aldaar noodzakelijk; bovendien lag het dichtstbijgelegen bivak (Lam Meulo) nog 2 dagen van Tangse verwijderd.

Is het wonder, dat de bivakcommandanten niet verder uitrukken, dan met het oog op de te zwakke bezetting verantwoord is en dat de rest van hun gebied *verwaarloosd* wordt? Is het wonder, dat de „djahat" zich in die streken gaat vestigen en de bevolking gemeene zaak met hem maakt, daar zij van onze bescherming toch niets merkt? Is het wonder, dat de djahat niet gelooft aan onze overmacht en kracht?

De bivakcommandant van Moeë Goelee had twee groepen onder zijne bevelen en kreeg in opdracht, te patrouilleeren, en de Chineesche koelies, belast met het aanleggen van den Gajoe-weg, te dekken Voorts moest er een deel dagelijks af voor wachtdienst, zieken enz. en moest iederen dag transport geloopen worden om den enormen voorraad rijst, benoodigd voor de koelies, steeds aan te vullen. *De commandant was onmachtig te patrouilleeren!*

De bivakcommandant van Teupin Blang Mane beschikte over drie groepen, moest voor wachtdienst zorgen, had elken dag transport loopen naar Bireuën of Moeë Goelee. moest een wakend oog houden op de werkzaamheden aan de groote brug over den Kroeëng Peusangan en moest dekking afstaan voor de Atjehsche wegwerkers aan den grooten Gajoeweg; *de commandant was onmachtig te patrouilleeren!* Gevolgen hiervan waren de herhaaldelijk met veel succes uitgevoerde klewang-aanvallen en ook het sneuvelen van den luitenant Scheuer, die bij gebrek aan troepen alleen met een hoornblazer uitrukte en werd afgemaakt. Een ander gevolg was, dat toen er in begin 1905 bij Teupin Blang Mane een klewang-aanval plaats had, de bivakcommandant, een 1e luitenant, die met een paar zieken en invaliden in het bivak was achtergebleven, het snelvuren zijner soldaten hoorende, *door gebrek aan manschappen alléén* uitrukte, zijn sterk geschokten troep tegemoet.

Hoe vaak kwam het niet voor, dat Segli, Meulaboh, Lho Seumawe totaal ontbloot waren van manschappen; dat de dokter in opdracht kreeg, als er wat gebeurde, de zieken in het hospitaal te wapenen. En

dàt in plaatsen, die, zooals Segli, toch herhaaldelijk beschoten werden en nòg worden (lees verslagen 1905–06–07).

Hoe vaak moest ik zelf een mooi bericht omtrent den vijand laten voorbijgaan door gebrek aan een groep of brigade en doordat de afstand tot het naastbijgelegen bivak *te groot* was om het bericht over te sturen! 1)

Neemt nu ten derden male de kaart van Atjeh en Onderhoorigheden voor u en laat uwe gedachte gaan over de sterkte der bezette plaatsen, de afstand dier bivaks onderling, het patrouillegebied van elke bezetting, het totale bevolkingscijfer in die gebieden, het woeste hooggebergte in het binnenland, de slechte wegen, uitgestrekte kustmoerassen, waarin tal van schuilplaatsen, het geaccidenteerde terrein in de Onderhoorigheden, de dichtbegroeide kampongs en daarin een guerilla-voerend volk; combineert deze factoren en ge voelt medelijden met- of verontwaardiging voor een Regeering, die na vier-en-dertig jaar leertijd en zooveel millioenen guldens leergeld *nog* het middel niet heeft gevonden te pacificeeren.

Teekenend was het antwoord van den bivakcommandant van Takengön (Gajoelanden) op een avond, dat ik in zijn bivak overnachtte, op mijn vraag, hoe het met de veiligheid in zijn gebied stond. Tot antwoord stond hij op, liep naar den wand der kamer, waar een groote kaart van zijn gebied hing, legde vijfmaal zijne uitgestrekte handen naast elkaar op het kaartvlak, en antwoordde: „kan jij dat schoonhouden met tachtig man?"

Ik lachte en zweeg! 's Nachts werd het bivak gedurende twee volle uren onafgebroken beschoten. Toen heeft de vijand gelachen, óók *om onze onmacht!*

Zulke toestanden zijn niet plaatselijk op Atjeh, zij komen geregeld voor. Overal en altijd is er *gebrek aan troepen* en door de groote onderlinge afstanden der bivaks *gebrek aan samenwerking*. Gaat een patrouille het binnenland in ter opsporing van ladangs 2) enz., dan kan zij dagen, ja, weken loopen zonder etappe-plaats; en moet dus ook voor dagen of weken eten meegenomen worden.

Neemt de kaart en cijfert en gij zult dra onze onmacht erkennen.

Verfoeilijke onmacht is het ook, die onze patrouilles d w i n g t d e n

1) Niet alle bivaks beschikken over een telefoon.

2) Uitgekapte, bewoonde en bebouwde gedeelten in het oerbosch. Gewoonlijk verblijfplaatsen van uitgewekenen en als zoodanig op Atjeh verboden.

vijand kwartier te weigeren en het maken van gevangenen te vermijden of dezen te dooden, *als zij ze ondanks zich zelf toch maken.*

Een patrouille gaat met acht dagen vivres op excursie, overvalt onderweg een vijandelijke bende en maakt vijf gevangenen, onder wie een grijsaard, die nauwelijks loopen kan, 2 zwaar gewonden en 1 vrouw met een zuigeling. De patrouille is vier dagen van het naaste bivak verwijderd en is 2 groepen sterk. Wat moet nu de patrouille-commandant met zijne gevangenen doen?

Teruggaan en de gevangenen naar 't bivak brengen *mag* niet, omdat aan de opdracht nog niet is voldaan.

De gevangenen meevoeren *kan* niet, omdat zij niet loopen kunnen, de voorraad meegevoerde levensmiddelen te beperkt is en tandoedragers ontbreken, gesteld althans dat het ageeren met tandoes 1) in de wildernis al mogelijk ware.

Achterlaten *mag en kan niet*, omdat verraad en het mislukken der excursie hiervan het gevolg kunnen zijn.

Rest één mogelijkheid, nl. een gedeelte van de patrouille met de gevangenen terugsturen en met de rest doorgaan.

Dat is echter *onmogelijk* door de geringe sterkte der patrouille en den grooten afstand van het naastbijgelegen bivak.

Ergo.... doodt de gevangenen òf maakt allen af gedurende den overval en.... opgelost is de moeilijkheid.

Zouden de luitenants Sloos en Schneider in 1905 hunne gevangenen gedood hebben, indien zij over een sterkere patrouille hadden kunnen beschikken of één onzer bivaks dichterbij gelegen ware? Zou zich dan die *oorlogsnoodzaak* hebben voorgedaan? Zouden dan de zeven rechters hunne vrijspraak op grond van *oorlogsnoodzaak* geëischt hebben? —
— — — — — — — — — — — — — — —

En nu is de normaal-sterkte der voor meerdaagsche excursiën uitrukkende patrouilles 2 groepen. Patrouilles van 3, 4 of meer groepen, zijn uitzonderingen.

Alléén patrouilles, die op één, twee of driedaagsche excursiën, niet te ver van honk, gevangenen maken, zijn in de gelegenheid deze gevangenen mee te voeren. En dit gebeurt op Atjeh ook wel eens. Maakt zulk een patrouille een djahat gevangen, die niet of moeilijk loopen kan, dan geeft zij zulk een persoon gewoonlijk over aan het

1) Draagbare brancard.

dichtsbij wonend kamponghoofd met opdracht en onder de vreeselijkste bedreigingen van boete of vrijheidsstraf en een borgstelling, den gevangene door *zijn* zorg te brengen naar het bivak, van waar werd uitgerukt.

Het is en blijft hooge uitzondering, als men in de maandverslagen leest van gearresteerde kwaadwilligen bij excursiën, die ten doel hadden *ladangs* op te ruimen. Steeds leest men: „neergelegd zooveel man, waaronder zooveel vrouwen en kinderen".

Krijgt men aan eigen zijde een gewonde, wat zelden gebeurt, dan eerst is het tegenover de hoogere chefs verantwoord terug te keeren met den gewonde in de tandoe. 1)

Neemt den Gajoetocht. Dezelfde *onmacht*; het gebrek aan troepen, voldoende voor bezetting van étappen langs den verbindingsweg met één onzer bivaks is oorzaak, dat

bij de verovering van Koetö Reh zijn afgemaakt 313 mannen, gevangen genomen *geene;*

in gampong Likat 220 mannen gedood, gevangen genomen *geene;*

in gampong Koetö Lingat Barö 344 mannen gedood, 1 gewond, gevangen genomen *geene;* enz. enz.

Tien tot veertien dagen verwijderd van onzen naastbijgelegen post, met een handjevol soldaten — wat had de bevelhebber moeten doen met gevangenen ????

Van kwartiergeven kon geen sprake zijn, *onze onmacht verbood dit.* Een ander voorbeeld.

De bezetting van gampong Tampeng had hare munitie zoo goed als verschoten, nadat zij 5 uren de onzen had weten terug te slaan na elke bestorming. Eerst nu gelukte het den marechaussées de wallen te beklimmen en vluchtten de belegerden, verstoken van munitie, achter kleine borstweringen *in* de benting zelf. De vrouwen, kinderen en weerloozen vluchtten in drommen in groote, vierkante kuilen, in de hoop dekking te vinden tegen de projectielen uit onze karabijnen. Nu kregen de brigade-commandanten den last om beurten met hunne brigades van den wal te springen, naar die kuilen op te rukken, daar een salvo in af te geven en in een ren weer terug te loopen naar de wallen, omdat van af de wallen geen vuur gebracht kon worden in die kuilen. Sprongen enkelen in doodsangst uit de kuilen, dan stonden andere marechaussées klaar hen met hunne karabijnen op te vangen

---

1) Draagbare brancard.

en zoo werden allen tot den laatste afgemaakt. Eén dier brigade-commandanten vertelde ons na afloop: *„Luitenant, mijn kerels maakten er gewoon een lolletje van".*

Ziehier een doorgevoerd weigeren van kwartier, als gevolg van een door den bevelhebber gevoelde onmacht, *wàt* met gevangenen aan te vangen

Schande de regeering, die zulke bloedbaden noodzakelijk maakt.

Uit een bivak te Meulaboh was maanden gepatrouilleerd door zeventig man. De streek was eerst sedert kort bezet. De commandant voelde na die drie maanden zich onmachtig, de bevolking, die bij de komst onzer troepen hare gampongs verlaten had en zich in het gebergte schuilhield, te dwingen naar hare gampongs terug te keeren. Daarom liet hij door spionnen den uitgewekenen aanzeggen, dat er nog 14 dagen gewacht zou worden op den terugkeer in de gampongs; daarna zouden de patrouilles den last krijgen een ieder, dien zij tegenkwamen, onverbiddelijk neer te schieten. — Er meldde zich niemand, de opdracht werd volvoerd en na die 14 dagen werd weer geproclameerd, dat twee weken gewacht zou worden met doodschieten. Meldde zich dan weer niemand, dan zou gedurende een maand alles neergeschoten worden wat den patrouilles in den weg kwam. — De schrik beving de bevolking en waarlijk meldden zich velen. Toen echter deze bivak-commandant wegging, liepen verscheidenen weer over naar den vijand.

Een andere uiting van die onmacht, hiervoren even aangestipt, is, dat bij alle overvallen van ladangs zonder vooraf te sommeeren al wat leeft wordt neergeschoten. Sommeeren wordt zelden of nooit gedaan. Herhaaldelijk leest men, dat vrouwen en kinderen werden doodgeschoten, die dan in de journalen òf *worden verzwegen* òf bij de gemaakte dooden worden opgeteld, dan wel officieel heeten den troep te hebben „aangevallen" of „bij ongeluk" zijn neergeschoten; *wàt* immers moet een patrouille met die lastige gevangenen doen!?

Bij een overval van een ladang aan de kroeëng Tadoe in midden 1904 door 2 brigades marechaussée werden daarom 2 vrouwen en 1 zuigeling neergeschoten (niet gemeld in het journaal).

Zoo leest men, dat een patrouille van 16—26 Januari 1907 negen vijanden onschadelijk maakte en één vrouw en één kind werden gedood.

Bij de affaire te Samoeitie op 9 Nov. 1905, waarbij 1 oude en 1 jonge vrouw werden gedood en respect. gewond.

Aan den Boven-Woyla in November 1905 „bij ongeluk" één vrouw gedood.

In Mei 1904 bij een overval van de ladang van Pang Adam sneuvelden eenige vrouwen (maandverslag).

Op 29 Juli 1905 vielen bij Mandjing (Meulaboh) 9 dooden w. o. 4 vrouwen.

Op een andere patrouille, door den civiel-gezaghebber van Meulaboh gemaakt, werden bij het opruimen van ladangs in Augustus 1905 20 dooden gemaakt w. o. 6 vrouwen.

Van 11 t/m 15 November 1905 vielen in het Meulabohsche bij het opruimen van ladangs weer 15 dooden, w. o. 4 vrouwen, en zoo leest men herhaaldelijk in de maandverslagen van gedoode vrouwen en kinderen.

Gebrek aan voldoende troepen leidt dus ook hier weer tot *wreedheid* en *barbaarschheid*.

Daar wij *onmachtig* zijn de Gajoe en Alas-landen, Serbödjadi en de andere onderhoorigheden behoorlijk te bezetten, doet het Atjehbestuur uit deze omstandigheid nog zijn voordeel en *„fokt"* als 't ware opzettelijk broeinesten van verzet. Zoo b. v. het dichtbevolkte Geumpang; Beroeksah, Serbödjadi, Anoï, Samarkilang enz. enz. worden alleen dàn bezocht door patrouilles, als vermoed kan worden, dat zich daar weer een flinke bende kwaadwilligen heeft gevestigd, die door den langen tijd van afwezigheid van de „Compeuni" wat zorgeloos geworden is. Dan worden deze *„klepkooien"* plots overvallen en sneuvelen natuurlijk ettelijke djahats, waardoor weer geseind kan worden: „neergelegd . . . roovers".

Men noemt dit in Atjeh *„listig"* en *„practisch"*, maar voor wie verder ziet, is dit *dom en immoreel*.

Maar het grappigste van al is nog, dat de patrouillecommandanten van die afgezonderde bevolking, die de „Compeuni" niet anders dan moordende en brandende kent, verwacht en eischt, dat zij niet zal heulen met den vijand en ons berichten omtrent schuilplaatsen der kwaadwilligen zal geven, om bij weigering hooge boeten, lijfstraffen en vrijheidsstraffen op te loopen.

Behalve, dat dit gebrek aan troepen leidt tot die wreedheid, zijn wij bovendien onmachtig de bevolking bescherming te geven.

De kwaadwillige onderscheidt zich op Atjeh van den goedgezinde door de registratiepas of „soerat badan". Dit althans is het officieele

onderscheidingsteeken. Officieus komt het veel voor, dat ook „djahats" passen hebben, die zij dan stelen of koopen van de gampongbevolking.

Deze geregistreerden wonen in de gampongs of seneubo's) 1), terwijl de djahats overal rondzwerven of op ladangs, diep in het gebergte, wonen.

Waar nu van de geregistreerden *geëischt* wordt, dat zij hunne gampongs, erven en huizen schoonhouden; koeliediensten, vaak zonder betaling, verrichten; ons op de hoogte houden van verblijf- en schuilplaatsen van djahats, van verrichtingen enz. enz. omtrent dien vijand, is het toch ook logisch en billijk, dat wij van onze zijde die geregistreerden beschermen tegen wraak, molestatiën en rooverijen der kwaadwilligen.

Waar *voorgeschreven* staat, dat gamponghoofden onmiddellijk de „Compeuni" bericht moeten geven van in hunne gampongs aanwezige djahats of familieleden dier kwaadwilligen en hun ten strengste verboden wordt voorraden af te staan aan die lieden, is het toch ook logisch en billijk, dat wij van onze zijde die hoofden steunen en beschermen.

Waar zelfs de hoeloebalangs 2) verantwoordelijk gesteld worden voor het verblijf van enkele kwaadwilligen in hun landschap, is het toch ook logisch en billijk, dat wij hun de middelen verschaffen, die kwaadwilligen uit hun streek te houden.

Niets van dit al! Wij *eischen* alles en *geven* niets; *kunnen* niets geven; zijn *onmachtig* iets te geven!!

Ja toch! wij geven wel wat.

Zware boete, lijfstraf, vrijheidstraf, ja zelfs de doodstraf krijgt hij, die heult met den vijand. Boete krijgt de gampong, die een djahat herhergt of voorziet van fourages. Boete of vrijheidstraf krijgt het gamponghoofd, indien zich in zijn gampong een djahat bevindt. verbanning is de straf voor den hoeloebalang, indien zijn streek onrustig is. Dit stelsel, doorgevoerd tot in alle consequentiën, voert tot de schromelijkste misstappen en dwaasheden. En dit geschiedt op Atjeh!

Hoe toch is de toestand? Een bende djahats heeft gebrek aan levensmiddelen. Het hoofd stuurt naar verschillende gampongs leden zijner bende uit om te fourageeren. Van de bevolking hooren deze lieden, dat zich in de gampong geen „Compeuni" bevindt. Nu kloppen zij aan elk huis aan om wat rijst en ieder, behalve de vriendjes, brengt zijn offer; want

1) Peperhuizen.
2) Landschapshoofden.

wagen zij het zich te verzetten, dan verschijnt den een of anderen dag het hoofd met de geheele bende en huis en haard van den weigerachtige wordt geplunderd en verbrand. Bericht sturen en hulp vragen aan de bezetting van het op 4, 6, ja 12 uur ver gelegen bivak is nutteloos, daar dan het werk dier roovers toch reeds gedaan is en de gampong in haar geheel nog maar kans loopt beboet te worden, omdat zij niet tijdig genoeg waarschuwde. En hierbij komt nog de vrees voor de wraak der bende.

Is het wonder, dat de bevolking haar bericht sturen als nutteloos en *gevaarlijk voor zichzelf* nalaat?

De gevolgen wreken zich echter dan weer op die bevolking. Valt nu eene patrouille onverwachts in eene gampong en ondekt zij zulk een fourageerenden djahat, dan wordt onmiddellijk het gamponghoofd ontboden en hem aangezegd, dat de geheele gampong met f 1 per man en hij zelf met f 10 beboet is voor het tolereeren van kwaadwilligen in zijn gampong. 1)

In Meulahob, Pedië, Lho Seumawé zag ik vaak dat hoofden van gampongs, ja, hoeloebalangs, z. a. Teungkoe Brahim Njong, Teungkoe-Pang Sawang e. a. hierom bij het bestuur hun ontslag aanvroegen, wat hun met strenge berispingen van te weinig ambitie e. d., ja, zelfs boeten, geweigerd werd. 2)

De gewone klacht was: „maar mijnheer, hoe kan ik nu weten, dat er een djahat in mijn gampong is; zij komen er even binnen sluipen. Mijn gampong telt een paar honderd gezinnen, die mij uit vrees voor wraak van de djahats geen bericht durven sturen. De „Compeuni" kon

1) Het doorzoeken van zulk een gampong geschiedt als volgt: De patrouille komt bij het eerste huis, formeert carré om het huis; met ontbloote klewang en alle karabijnen gericht op het huis worden door kloppen alle inwoners naar buiten geroepen. Deze moeten hurken onder het huis en nu wordt één der mannelijke inwoners naar boven gestuurd, teneinde alle biliken omwandingen los te maken en met alle huisraad naar beneden te werpen (de huizen staan alle op palen); vervolgens worden twee soldaten naar boven in het huis gestuurd, die dan grondig huiszoeking houden. Als alles „in orde" bevonden is, trekt de patrouille naar het volgend huis en zoo vervolgens de geheele gampong door, het eerste huis en alle andere in dien desolaten toestand achterlatende. Dit geschiedt ongeacht dag of nacht, vaak twee maal daags. — Onnoodig te zeggen, welk een verbittering zulke maatregelen wekken.

2) 't Is jammer, dat die hoofden geen „conduiten" hebben!

me niet helpen. Mag ik dan zelf patrouille loopen? Geef me dan een paar geweren, dan kan ik tenminste ook optreden tegen de gewapende djahats."

Bescherming kunnen wij der bevolking niet geven, zich zelf verdedigen kunnen zij niet, daar zij ontwapend zijn en per gezin twee *blanke* wapenen voor het verdrijven van wilde varkens uit de sawahs mogen bezitten. Geen hunner waagt het echter met één dier blanke wapenen zich buiten de deur van zijn huis te vertoonen, om niet de kans te loopen door een onverwachte patrouille voor djahat aangezien en *neergeschoten* te worden of wel *boete* te krijgen voor het zonder vergunning loopen met wapenen (minimum f 25 of 50 dagen werken voor den kost zonder loon).

Zeker, de bevolking *heeft* nog wapens, maar . . . . mag ze niet aanraken; deze *moeten* in de huizen blijven en toch moeten deze geregistreerden de met geweren gewapende benden uit hunne gampongs verjagen of . . . . bericht sturen naar het wanhopig verafgelegen bivak.

Natuurlijk zullen de djahats niet bij voorkeur zich vertoonen in de vlak om het bivak gelegen gampongs.

Het hoofd van Poeloe Tengah bracht den bivakcommandant bericht, dat zich een djahat in zijne gampong bevond. Een patrouille rukte uit, arresteerde den djahat, maar drie dagen later was het hoofd *vermoord*. Het hoofd van gampong Poeloe Missigit in 't Pedirsche, gampong Lho Kajoeno, Mané, Meurandé, in 't Lho Seumawesche, gampong Toendjang, enz., te veel om alle op te noemen, trachtten eveneens loyaal te zijn tegenover de Compeuni; . . . . werden allen vermoord, zonder dat wij in staat waren hen te beschermen.

Men ziet de berichtgevers op Atjeh dan ook allen vlak *om*, *in* of *bij* de bivaks wonen. Hoe wordt thans nog de woning van den gids Waki Wahab *op* de hoofdplaats Segli niet vaak zwaar beschoten. En tegenover dit *bestraffend* optreden der djahats staat onze machteloosheid om te beschermen.

En wij *voelen* deze onmacht; waarom anders het tegenstrijdige, dat op sommige keudé's 1) en kotta's 2) eenige geregistreerde *geweren* met munitie mogen worden aangehouden; terwijl een geweer in handen van den Atjeher anders voor bijzonder strafschuldig en gevaarlijk wordt gehouden?

---

1) Atjehsche versterkte marktplaatsen.

2) Verblijfplaatsen van de hoeloebalangs en leden der vorstelijke familie.

De geweren zijn er op verzoek der hoeloebalangs om hunne eigendommen te verdedigen tegen den kwaadwillige.

Het hoofd van Sawang vroeg officieel driemaal vergunning, een patrouille uit eigen bevolking samengesteld, met een paar geweren bewapend te mogen vormen, om z e l f te *patrouilleeren* en de *gampongs te beveiligen*. De haria-keudé van Boengkaïh deed hetzelfde verzoek. De wnd. hoeloebalang van Peusangan *bezat* zulk een bevolkingspatrouille. *Legio* is het aantal der hoofden, dat om eenige gewapende Atjehers als lijfdekking verzocht. *Legio* ook het aantal, dat verzocht om gewapende Atjehers aan te stellen, belast met de zorg voor orde veiligheid en de bewaking in de gampongs. *Legio* het aantal Atjehers, dat komt smeeken om een wapenpas, welke hun vergunning geeft tot het dragen van een blank wapen. Zeker voor een deel is hieraan schuld hun overgroote ijdelheid en pronkzucht, om door het dragen van wapenen voor hoofden aangezien te worden door hunne collega's; maar toch voor het grootste deel vragen zij wapens tot eigen verdediging.

De hoeloebalangs, hoofden en gezeten bevolking, v o e l e n immers onze *onmacht hen te beschermen* en m i s s s e n a l l e v e r t r o u w e n o p o n z e m a c h t.

Leest het maandverslag van September, October, November 1906... Roof op het verbindingspad van Koeala-Simpang—Panampaän, een druk beloopen transportweg voor Gajoërs en Alassers. — De rijke keudé van Tampor Paloh aangevallen, rijstvoorraden geroofd en de geheele keudé verbrand. — De kotta Peudada met haar keudé (dicht bij de hoofdplaats Samalanga) overvallen, beroofd, vernield en verbrand (3 dooden). — De keudé Mata-Gloempang-Doewa (vlak bij Bireuën) idem (12 dooden en gewonden van de bevolking, 5 geregistreerde geweren door den vijand buitgemaakt). — Inval van een met geweren gewapende bende op 3 K.M. afstand van ons kampement te Lam Njong (Groot-Atjeh) in de meunasah 1) van Soekon nabij Toengkoeb (de hoeloebalang werd ter zake ditmaal „ferm" gestraft, staat er bij). — Hoe vaak worden de rijke Gajoetransporten, die via Toendjang langs Bireuen of Goentji hun tabak, karbouwen en paarden aan de kuststreken trachten te verhandelen, niet beroofd 2) — Ik zelf overviel

1) Bedehuis.

2) Met dien handel is het daarom dan ook vrijwel gedaan sinds de bezetting der Gajoelanden, *dus* het toenemen van het aantal kwaadwilligen.

bij toeval in die streek komend op dien weg een bende kwaadwilligen, die daar sinds acht à tien dagen elk transport aanhielden en van elk transport tolgeld hieven. — Wat hebben de transporten naar Koeala-Simpang niet te lijden van Toekoe Ben's bende. — In het landschap Lho Soekoen zijn op den 21sten, 22sten, 23sten Maart door de djahats in brand gestoken. Op den 28sten werd in die zelfde buurt een bewoner vermoord en wéér gebrand. Den 29sten werd *op de zelfde* plaats de vader van het eerste slachtoffer getjingtjangd. Een kleine week daarna, in den nacht van 5 op 6 April, te half twee, werden van de keudé Poesseng *achttien* huizen in brand gestoken en een kind vermoord. — Leest hoe in midden 1905 keudé Boengkaih werd verbrand, afgeloopen en beroofd. — Zie het geval in de moekim Paloh. Hoewel er *toevallig* troepen in den omtrek aan het patrouilleeren waren, ontkwamen de „djahats" na hun roof en moord toch. En in hoeveel andere gevallen zijn de *veel te weinig talrijke* troepen op Atjeh, niet in de nabijheid om goedgezinden te beschermen.

De vrees voor den djahat is der bevolking machtiger raadsman, dan het vertrouwen in de Compeuni.

Ik was vertrouwd met een gamponghoofd in het Pediesche, kreeg bericht van een spion, dat zich in de gampong van bedoeld hoofd een bende kwaadwilligen bevond, rukte uit, sloop naar het huis van het bevriende hoofd om de juiste plaats der bende te laten aanwijzen. Het hoofd duidde ons de plaats aan, maar smeekte rillend en bevend niet mede behoeven te gaan, omdat hij zoo bang was, dat de djahats het te weten zouden komen, en als de Compeuni dan weg was, zouden ze hem vermoorden. Ook was hij bang, dat zijn eigen bevolking hem zien zou en verraden. Ik vond zijn angst zeer gegrond en liet hem waar hij was. — Een gampong in de Gajoelanden had, na drie keer opgeroepen te zijn tot het halen van registratiepassen, geweigerd te komen. Eerst na zes maanden kon deze gampong door onze troepen bezocht worden, daar de bezetting aan de Lauttawar haar handen vol had met ander werk.

Sprekende voorbeelden van *gebrek aan bescherming door gebrek aan troepen;* van daaruit voortkomend *gebrek aan vertrouwen* van de bevolking en *grootere vrees* dier bevolking voor des djahats wraak, zijn te lezen uit alle maandverslagen; in spijt van alle onderwerpingen, neerleggingen, onschadelijk maken, boeteoplegging enz. enz.; in spijt ook van de volgende bewering van den Minister in de Memorie van Antwoord § 4 voor 1907.

„Hulp tegen aanvallen van de nog rondzwervende benden wordt aan

de goedgezinde bevolking steeds verleend, indien hoofden of bevolking slechts tijdig bericht zenden van de aanwezigheid van benden in hun gebied. Van weigeren of opzettelijk onthouden van zoodanige hulp — de bewoordingen van het Voorloopig Verslag schijnen dit te bedoelen — is geen enkel geval bekend. Echter waar het gebied zoo uitgestrekt is en het aantal, meestal ver van elkaar verwijderde gampongs zoo *ontzaglijk* groot, kon uit het feit dat van de tallooze gampong- en andere hoofden er enkelen door de kwaadwilligen werden vermoord of andere wraaknemingen op kleine schaal van tijd tot tijd plaats vonden, geen ongunstige conclusie worden getrokken. De meening, dat de bevolking geheel weerloos zou staan tegenover de kwaadwilligen, berust overigens op een misverstand, daar, afgescheiden van de geregistreerde vuurwapenen welke vele hoofden bezitten, de bevolking over meer dan voldoende *blanke wapenen* beschikt, om, zooals trouwens meermalen is voorgekomen, dergelijke kleine aanvallen met goed gevolg af te weren. Intusschen kan de bescherming van de goedgezinde bevolking, waarop in het Voorloopig Verslag zeer te recht wordt aangedrongen, niet beter geschieden dan op de thans gevolgde *indirecte wijze*, nl. door rusteloos opsporen en vervolgen van hen, die zich nog niet in een ordelijken staat van zaken willen voegen, want bescherming van de goedgezinde bevolking en ongemoeid laten van de kwaadwilligen kunnen bezwaarlijk samengaan.

Wat hier gesproken is, is waar, maar.... onvolledig. Op de eerste zinsnede valt aan te merken, dat bericht zenden van de aanwezigheid van benden in bijna alle gevallen onmogelijk is, door de verre afstanden, voorzorgs- en wraakmiddelen der kwaadwilligen.

De Minister *erkent* dat het gebied zoo *uitgestrekt* en het aantal, meestal ver van elkaar verwijderde gampongs zoo *ontzaglijk* groot is; *erkent* ook de moorden en wraaknemingen der kwaadwilligen op gampong- en andere hoofden; maar *ontkent* elke ongunstige conclusie.

Dat de Minister naga, w a a r o m die hoofden werden vermoord, w a a r o m die wraaknemingen plaats vinden..... Omdat van die slachtoffers geëischt werd in 's Gouvernements belang werkzaam te zijn. Dan toch moet ook dat Gouvernement hun bescherming geven!! De bivakcommandant wil wel (want van weigeren of opzettelijk onthouden van hulp is geen enkel geval bekend — 's Ministers eigen woorden — en ook ons is dit inderdaad niet bekend); maar hij *kan* niet, is *onmachtig*. Ziedaar de voor de hand liggende ongunstige conclusie, door den Minister ontkend.

Voorts zegt de Minister: „de bevolking bezit geregistreerde vuurwapenen om zichzelf *te beschermen*". Dus... weer een bewijs van *onze* onmacht om *haar* te beschermen.

Ja, zegt de Minister verder: „Ze hebben blanke wapenen om zich te verdedigen". Maar... die mogen ze niet aanraken op straffe van boete, gevangenis of risico doodgeschoten te worden.

Terecht zegt de Minister, dat bescherming van de bevolking het beste geschiedt op indirecte wijze n.l. door rusteloos patrouilleeren.

Deze zinsnede doet ons denken aan de order van den generaal Van Heutsz, die alle wallen, slooten, versperringen om de bivaks liet opruimen en per circulaire bekend maakte, dat de beste beveiliging verkregen werd door energiek patrouilleeren. — Doch *om te patrouilleeren heeft men* troepen *noodig*.

Een ontoereikende troepenmacht geeft een ontoereikende indirecte bescherming!

Ook wij huldigen de stelling van den afgevaardigde De Waal Malefijt, die in zijne rede van 14 Nov. '06 zegt:

„Wat Atjeh betreft, als men eenmaal de bevolking heeft onderworpen, moet men ook zorgen, dat zij behoorlijk wordt beschermd". — Dus meer troepen, waardoor *meer* en *dichter bij elkaar* gelegen bivaks kunnen ontstaan; waardoor ook op excursie gaande troepen sterker gemaakt — en gevangenen aan dichtbij gelegen bivaks of aan andere patrouilles *afgegeven* kunnen worden; de bevolking beter *beschermd* kan worden; *hulp dichter bij* de hand is; *samenwerking* tusschen patrouilles en bivaks onderling *mogelijk* is; alle voor djahats veilige, weinig bezochte streken meer bezocht en tot *ontwikkeling*, *rust* en *orde* gebracht kunnen worden door bezetting dier landstreken; de *onwaardige* z.g. *klepkooien opgeheven* kunnen worden; *meer vertrouwen* in onze bescherming *dus* in ons bestuur kan ontstaan; beter *preventief* tegen den djahat kan worden opgetreden en... beter de hand kan worden gehouden aan het controleeren, dat gegeven orders wel worden uitgevoerd.

Zooals de toestand nù is, is het ook in dit opzicht treurig gesteld.

Er wordt moesapath 1) gehouden. De bivakcommandant neemt de gelegenheid waar, zijne gedurende een maand vergaarde op- en aanmerkingen, vergezeld van de noodige bevelen, orders en aanwijzingen den hoofden bekend te maken, daarbij den termijn bepalende, waar-

1) Vergadering van hoofden tot het houden van besprekingen, enz.

binnen aan alle opdrachten moet zijn voldaan op straffe van boeten. — De hoofden kijken elkaar aan, knipoogen even, knikken heel onderdanig en mompelen zoo iets van „maäloem". 1)

De orders worden nooit uitgevoerd, omdat door gebrek aan troepen het controleeren ondoenlijk is of ten nadeele van het patrouilleeren gebeurt; de hoofden zullen uit „plichtsgevoel" nooit slechts eenmaal gegeven orders uitvoeren. Tal van bivakcommandanten leerden zich bij dien toestand neerleggen en geven doodeenvoudig geen orders meer, houden geen besprekingen met hoofden meer, denkende: „het geeft toch niets, de orders worden toch niet opgevolgd en controleeren kan ik niet door *gebrek aan troepen*."

Zij handelen dus als de gampongman, die zegt: „wat geeft het of ik de „Compeuni" waarschuw, dat „djahats" bezig zijn mijn voorraadsschuur leeg te halen. Tegen dat de Compeuni hier is, zijn de djahats toch weer weg."

Tot hier punt 3 van aanval uit de rede van den afgevaardigde Thomson.

Doch behalve het onvermogen voor de bescherming der bevolking te zorgen, geven wij op Atjeh vaak teekenen van onvermogen zelf voor eigen veiligheid te zorgen en uiten dit onvermogen op wreede, minderwaardige wijze.

Zoo leest men in een der journalen van Tongsé gedurende begin 1905, dat, omdat het bivak bijna dagelijks beschoten werd (en vaak stonden de vijandelijke schutters vlak tegen den pagger 2) en zulks dien avond weer het geval was, zonder dat er een einde aan te maken was of een der schutters bij uitrukken in handen der patrouille kon vallen, de bivak-commandant dien avond den volgenden maatregel had genomen.

Hij had een groep achtereenvolgens naar verschillende zijden doen opmarcheeren en in die richtingen dwars door de gampong eenige salvo's laten afgeven.

Tot goed begrip van dit feit diene, dat het bivak Tongsé gelegen is aan den zuidrand van gampong Poelow Missigit, welke gampong bewoond was door pl.m. 100 mannelijke ingezetenen, die in dicht op elkaar

1) „Begrepen".
2) Omheining.

staande groote huizen woonden en dat Poelow Missigit de *eenige* betrouwbare gampong was, daar dit ook de éénige gampong was, die later zelf kwaadwilligen arresteerde en uitleverde.

Ik vernam later, dat de djahats zich zeer vroolijk gemaakt hadden over het schieten van den luitenant-bivakcommandant door die gampong en dat zij in den vervolge steeds het bivak van die zijde beschoten, met het gevolg dat steeds weer de toenmalige bivakcommandant salvo's door de gampong strooide, zoodat ten slotte $^1/_3$ der bevolking vluchtte en ook djahat werd. Dus nu hadden onze vijanden hun zin; want zij hadden immers èn de ons goedgezinde gampongbewoners van Poelow Missigit gestraft, omdat zij van hen noch door geld, noch door eten, noch door berichten steun kregen tegen de Compeuni èn zij hadden bovendien versterking gekregen middels de weggeloopen bevolking.

Hun vroolijkheid ten koste van ons is dus zeer begrijpelijk en niettegenstaande hier dus vrouwen en kinderen, grijsaards en vreedzame bewoners doodgeschoten waren, werd door de twee hoogste chefs van dien luitenant naast dezen maatregel als kantteekening op het journaal geschreven: Heel goed!! Flink zoo!!

Dit onverantwoordelijk aanmoedigen van dergelijke uitingen van *zwakheid* en *wreedheid* door den gouverneur zelf, had de schromelijkste gevolgen, waardoor dit middel toegepast werd ook in gevallen, waarin machteloosheid den vijand te verdrijven, *niet aanwezig* was, waarover hierachter verder.

Het bivak Matang Gloempang Doewa werd vooral in het eerste half jaar van 1905 minstens twee keer per week vrij hevig onder vuur genomen door de bende van Pang Bodiman. Als contra-maatregel, omdat men de schutters nooit in handen kon krijgen, gingen de ter achtervolging uitgezonden groepen naar de bijgelegen gampongs, waaruit echter nooit schoten vielen op het bivak en gaven eenige salvo's af dwars door de gampong-woningen, natuurlijk, o! wreed spel van het toeval, juist zieken, vrouwen of kinderen treffende. Bovendien werden de gampongs voor het niet tijdig sturen van bericht nog zwaar beboet à f 10 het schot, dat op het bivak viel. 1)

De tramlijn in Peusangan werd aanhoudend opgebroken en de telefoondraad doorgesneden en geroofd. Niets kon de „Compeuni" hiertegen doen. Nu werd den hoeloebalang gelast op afstanden van 50 tot 100 M.

---

1) Het verdient melding, dat niet *alle* bivakcommandanten van M. Gl. Doewa aldus optraden.

langs de baan wachthuisjes te laten bouwen en te doen bezetten door minstens twee wachters per huisje. Aldus geschiedde. — De troep behoefde nu niet meer om te kijken naar de baan, de bevolking bewaakte haar zelf, maar mocht geen wapenen dragen of bij zich in het wachthuisje bergen; *ongewapend* moest zij bewaken. Met gevolg, dat de eerste weken, dan hier dan daar vreeselijk verminkte lijken in de wachthuisjes aangetroffen werden.

De djahats vermoordden doodeenvoudig de wachters, totdat deze slimmer werden en met den vijand in stilte gemeene zaak maakten, zoodat men nu bijna niet meer van zulke moorden hoort, maar wel van opbreken enz. leest.

In *Pedië* had de baan ook veel te lijden van opbreken of losschroeven der bouten. Ook hier voelde de civiel-gezaghebber zich onmachtig er een eind aan te maken en moet toen de order hebben uitgevaardigd, dat elke gampong langs de baan gelegen, aansprakelijk gesteld werd voor de schade aan baan of telefoon, voor zoover betrof het gedeelte gelegen in de buurt dier gampong, en dat voor elken meter opbraak van de baan, van de gampong, waar zulks geschied was, één man zou worden gedood en elke Atjeher, die zich binnen 20 M. der spoorbaan bevond, onverbiddelijk zou worden neergeschoten. Deze order, bekend op Atjeh onder den naam van *„bloedorder"*, werd bij kennisname door den toenmaligen gouverneur onmiddellijk ingetrokken.

In Lho Seumawe, Sawang, Samalanga, Bireuën werden de gampongs langs de baan verantwoordelijk gesteld voor schade aan baan of telefoon door djahats aangebracht; ieder kreeg een bepaald lijnvak. Gewapende patrouilles mochten de gampongs er niet op na houden; zij moesten en moeten *nòg* op andere wijze des nachts de baan maar zien te beveiligen. *Zware boeten* zijn dan ook reeds ter zake aan de *vaak onschuldige* bevolking opgelegd. Als dan, zooals in Sawang, de baan vijf uur en verder van het eerste bivak afgelegen is, komt immers een waarschuwing toch te laat. — Dit m o e t *verbittering* wekken!

Uit *alle* handelingen spreekt g e b r e k a a n t r o e p e n op Atjeh en dit wordt door den gouverneur zelf ook gevoeld.

Hij tracht aan de ontoereikende bezetting van zijn gebied tegemoet te komen door van uit Kota-Radja z.g. mobiele colonnes naar de Onderhoorigheden te sturen. Dit *is en blijft echter lapwerk* en heeft absoluut geen nut. Aan het hoofd dier colonnes staan hoofdofficieren, die hunne geschiktheid voor den hoogeren rang door zulk een excursie moeten bewijzen. Totaal ongeroutineerde patrouillecommandanten dus,

wien het meer te doen is door het afleggen van den geheelen opgegeven afstand hunne geschiktheid te toonen, dan *behoorlijk* te *patrouilleeren*, d.w.z. met overleg zoeken en opsporen. — Om nu zulk een hoofdofficier-patrouillecommandant nog in de gelegenheid te stellen een gevechtsrapport in te dienen, wordt de colonne gewoonlijk gedirigeerd naar een der vele *klepkooien* als *Samarkilang*, *Geumpang* e.a., waar per sé djahats zitten en dus.... dooden 1) gemaakt kunnen worden. — Nuttelooze, voor onze hoofdofficieren deprimeerende tochten zijn het.

Eén onzer oversten bedankte dan ook, een dergelijke proeve van geschiktheid af te leggen en verkoos zijn eervol ontslag, met de woorden, dat hij geen overste geworden was om nu nog aan het hoofd van 40 man zijn geschiktheid voor kolonel te moeten toonen.

Waar nu nog de uit onmacht voortspruitende w r e e d h e i d en b a r b a a r s c h h e i d w o r d t a a n g e m o e d i g d d o o r g e m i s a a n w ij z e b e s t u u r s m a a t r e g e l e n, i n s i n u e e r e n d e o r d e r s e n z. d a a r o n t s t a a t v a n d a l i s m e.

Waar toch reeds door den guerilla tegen een bloeddorstigen, Inlandschen stam alle factoren zeer ongunstig werken op het zedelijkheidsgevoel *vooral* van den Inlandschen soldaat en aanvoerder, daar dient de bevelhebber door strenge, besliste, humane orders en *nauwgezette, voortdurende contrôle* daarop alle uitingen van het bestiale in de kiem te verstikken.

Gewoon aan het gezicht van talrijke lijken en gewonden, steeds klaar te staan om te dooden en te verminken, zullen de zachtere gevoelens overschaduwd en tot zwijgen gebracht worden.

Volgens het oorlogsrecht is het nemen van represailles in dezen strijd geoorloofd, zichtbaar verschil tusschen strijder en niet-strijder bestaat niet, bijna de geheele bevolking neemt zoo niet actief dan toch passief deel aan den krijg; de humane bepalingen omtrent krijgsgebruiken te land, vastgesteld bij de verschillende conventies, gelden niet voor den buiten het contract staande, in casu den Atjeher; klachten van 's vijands zijde over door onze troepen bedreven wreedheden dringen nooit tot ons door, integendeel, doen wel vaak sterk overdreven verhalen van 's vijands bloeddorst en barbaarschheid bij het groote publiek de ronde.

Willekeur kan dus straffeloos plaats hebben en komen hierbij nu

---

1) *Het* criterium van geschiktheid.

nog de *degeneratiefactoren*, dan zullen de bindsels van toezicht of strengheid geheel los raken en wordt het menschelijk gevoel bij velen al te gemakkelijk overwonnen door een drang tot baldadigheid, woestheid en wreedheid, voortkomende uit het dierlijke in ons.

Als gevolg toch van jaren lang verblijf in de diepe binnenlanden, afgesloten van alle beschaving en eenige aanspraak; steeds omringd door verraad en list; elk oogenblik tot uitrukken gereed, ongeacht dag of nacht, regen of wind, onweer of hitte, vermoeienis of ziekte, honger of dorst; steeds gereed tot bloedstorten en beducht voor eigen leven of dat der ondergeschikten en kameraden, te midden van leugen en bedrog; weken lang rondzwervend in oerbosschen of baco-baco, ongeacht teleurstelling bij schijnbaar reeds verzekerd succes van na nacht en dag gemarcheerd te hebben door moeras en alang-alang, glagga-glagga, kreupelbosch en rotsige rivierbedding en na afdalen in ravijnen en met levensgevaar beklimmen van stijle rotswanden, te bemerken te vroeg ontdekt te zijn; ongeacht ook de teleurstelling van na een met inspanning van alle krachten en zenuwen volbrachte omsingeling van een aangewezen schuilplaats van een voornaam bendehoofd, op het afgesproken uur van aanval, de ladang leeg en de wrakke huisjes sinds lang verlaten te vinden, waaruit het bedrog van den meegevoerden gids duidelijk blijkt. Een jacht op menschen met list tegenover list; laag verraad tegenover voorzichtigheid; afschuwelijke wreedheid tegenover bezadigdheid; verachtelijke hebzucht tegenover beleid; fanatisme en woestheid met bewonderenswaardige doodsverachting tegenover koelbloedigheid en voorzichtigheid, zijn alle factoren, die degenereerend werken op het gevoel van recht en bezadigdheid en het begrip van zedelijkheid en verantwoordelijkheid van aanvoerder en soldaten; totdat dit gevoel ten slotte verstompt, waarmee de degeneratie intreedt en uitingen van *persoonlijke* wreedheid voor zullen komen.

Hiertegen te waken is de ernstige plicht van den opperbevelhebber, wil hij niet ervaren, dat de gepaste strengheid van zijn bestuur ontaardt in wreedheid en hiertegen *is* gemakkelijk te waken, als hij bedenkt, dat *uit den geest van den troep de persoonlijkheid van den aanvoerder spreekt.*

Waakt dus tegen het degenereeren der aanvoerders, en daden van persoonlijke wreedheid zullen beperkt blijven tot de enkelen, die van nature reeds zoo aangelegd waren.

Deze stelling huldigde ook de oud-gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden Van Heutsz, die er op stond, dat zijne officieren niet te lang aan één stuk in de rimboe bleven. Om de drie maanden één of

een paar weken verlof naar een hoofdplaats om daar in een andere omgeving, in gezelschap van dames, weer wat „te beschaven", vond deze eminente aanvoerder noodzakelijk, en *terecht*. Ik zelf en met mij de anderen, die jarenlang in de rimboe 1) zwierven, weten hoe hoog noodig zulke periodieke beschavingsbaden zijn; zij kweeken bovendien een aangenamen geest.

Vandaar ook het vaak wel wat te optimistisch streven van dien gouverneur om toe te staan, dat de dames hunne echtgenooten naar de bivaks buiten volgden. „Te optimistisch", omdat we ons herinneren het onverantwoordelijk verblijf van eene dame met haar twee kleine kinderen te Peureumeue (Meulaboh) in 1904, dat nog in een zeer woelige streek lag, en van een andere moeder met haar twee kinderen te Matang Gloempang Doewa, welk bivak herhaaldelijk meermalen per week zwaar beschoten werd 2). Door inhouding van de f 85 toelage voor elke luitenantsvrouw, die haar man niet volgt op excursie, werden deze dames gedwongen haar man naar die gevaarlijke bivaks te volgen, waar zij en hare kinderen elk oogenblik getroffen konden worden door een vijandelijk projectiel.

Hoewel uit een humaan oogpunt nooit te verdedigen, is zulk een maatregel, genomen door den opvolger van den gouverneur Van Heutsz, misschien nog beter, dan de degeneratie-factoren in het geheel niet te tellen, zooals onder dezen gouverneur geschiedt, die den patrouillecommandanten verbiedt, na maanden lang verblijf in de rimboe, naar „beneden", d. w. z. de hoofdplaats, te komen en verloven bij hooge uitzondering en bij wijze van groote gunst toestaat.

Eentonig werk maakt suf, *bloedig werk maakt bloeddorstig;* laat de gouverneur dit niet vergeten.

Het gaat nu weliswaar niet aan om de patrouillecommandanten van Bambel, Takengön, Panampaän om de drie maanden voor een paar weken naar „beneden" te laten komen, maar laat dan de termijn van verblijf in die bivaks tot zes of acht maanden verlengd worden of kies voor deze plaatsen sterke karakters en geef hun na dat maandenlang rimboeverblijf eenige weken verlof naar een hoofdplaats, opdat zij weer over wat anders hooren praten dan van verraad, moord, list, branden, doodslag en patrouilleeren; opdat zij weer van andere illusies hooren dan van het vangen van „pang" zus of „teungkoe" zoo; opdat zij door

1) Gewone benaming voor buitenbivaks op Atjeh.

2) Na een verblijf van een paar maanden moest deze dame weg, omdat het Bestuur zijn onverantwoordelijke handelwijze eindelijk inzag.

hun omgeving weer gedwongen worden zich naar behooren te kleeden en te soigneeren en andere termen te bezigen dan de vlug aan-, maar moeilijker af te leeren soldatenuitdrukkingen; kortom, opdat zij meer zachtere ideeën opdoen.

Niets ook kenmerkt zoozeer de handelingen van den aanvoerder in den oorlog, *dan de opvattingen, welke hij heeft van wat is* oorlogsnoodzaak.

Bepalingen, wat als onvermijdelijke oorlogsnoodzaak beschouwd moet worden, bestaan niet. Het begrip is afhankelijk van de middelen, waarover men bij de oorlogvoering beschikt en den invloed der degeneratiefactoren op de strijders.

Een voorbeeld! Het meevoeren van gevangenen is door gebrek aan middelen onmogelijk, de oorlogsnoodzaak gebiedt — we hebben het reeds betoogd — al is het met bloedend hart, hen allen af te maken, doch de degeneratie verheugt zich er zelfs over.

Geeft dus voldoende middelen, waakt tegen degeneratie, en wreede oorlogsnoodzaak zal beperkt blijven tot *werkelijke* noodzaak.

Zoover echter zijn we helaas! nog niet op Atjeh.

Het „ontzie niets als het moet, ontzie alles als het kan", geldt nog niet voor Atjeh. In dit land *kan niets ontzien* worden door onmacht en wordt *niets ontzien* door gebrek aan wijs bestuur.

Reeds in de door den Prins der Nederlanden bezochte vergadering tot beoefening van de krijgswetenschap op 27 Februari 1905, wees de majoor Nypels, zelf een ervaren Atjehkrijger, op het gemis aan humane voorschriften op Atjeh en huldigde die hoofd-officier het beginsel, dat ons leger de verzameling van bepalingen omtrent de krijgsgebruiken te land heeft te bewaren voor een eventueelen strijd tegen een buitenlandschen vijand. Geheel ook in den geest van den toenmaligen chef van den staf bij de troepenmacht in Atjeh en Onderh., den kolonel W. C. Nieuwenhuyzen, die in zijne verhandeling over de politiek van den oorlog in Atjeh zegt:

> „In onze oorlogen tegen den Inlandschen vijand is men niet onvoorwaardelijk aan de beginselen van het oorlogsrecht onderworpen".

Klemmender dus nog wordt de noodzakelijkheid in deze leemte te voorzien. Wat tot nu toe bestaat zijn *vage, schuchtere* aanmaningen van humaniteit.

Zoo kregen we op Atjeh met het optreden van den generaal v. Heutsz de commandementsorder no. 69 van *15 Mei 1902*, welke order de *eenige* handleiding was voor ons optreden tegen den Atjeher.

Leest men nu het hoofdstuk „de taak der colonnes en patrouilles", dan moet het opvallen, dat hier *nergens* gesproken wordt van het *gevangen maken* van ons kwaadgezinde *mannelijke* personen, wel echter van vrouwen en kinderen dier lieden en hieromtrent staat in de *wijziging* van genoemde commandementsorder d.d. 13 Aug. 1903 no. 96:

> „In het gebergte in handen gevallen *vrouwen en kinderen* van gewone lieden moeten altijd worden meegenomen en overgegeven aan den civielen bestuurder."

Nu rijst van zelf de vraag: „Wat moet met hunne mannen en vaders gebeuren?" — Hierop blijft de geheele order het antwoord schuldig. De *eenige* plaats waar gesproken wordt van gevangenen zegt, dat deze gevangenen *alleen* mogen zijn vrouwen en kinderen. Mannelijke gevangenen bestaan blijkbaar niet, en *wat* met hen gedaan moet worden, wordt óók niet gezegd.

En dit is de juiste toestand op Atjeh. Een natuurlijk gevolg van een door den gouverneur gevoelde onmacht, *wàt* met gevangenen aan te vangen op patrouilles etc.

Wel worden nog mannelijke kwaadwilligen gearresteerd, doch *alleen* als men voordeel van hen verwachten kan, b.v. door kans op berichten, als draagkracht, gids, enz. enz. Zoo zijn de theorie en practijk, door het overgrootste deel der bekwaamste patrouille-commandanten op Atjeh gehuldigd.

Voorts staat nog in art. 16 van genoemden order:

> „Overtreders van deze bepaling (het loopen met licht) worden aangehouden; *bij verzet* of poging tot ontvluchten, *worden zij als vijanden behandeld.*"

en hier rijst de vraag, wat wordt bedoeld met de uitdrukking: „zij die zich verzetten worden als vijanden behandeld"?

Moeten zij worden neergeschoten of gearresteerd? Blijkbaar *niet* gearresteerd, want tegen die arrestatie verzetten zij zich en dientengevolge wordt als maatregel van straf tegen dat verzet bepaald, dat zij als *vijanden* moeten worden behandeld, dus . . . worden neergeschoten. En de conclusie ligt voor de hand, dat allen, die als vijand beschouwd worden, en dus vanzelf als vijand behandeld moeten worden, dus alle „djahats", moeten worden neergeschoten.

Deze conclusie wordt door velen getrokken en kan als medeoorzaak gelden, waarom op Atjeh bijna nooit gevangenen, doch steeds d o o d e n gemaakt worden.

Vroeger was men in dit opzicht zoo niet royaler, dan toch duidelijker en sprak men rondweg uit, wat hier verzwegen, maar toch bedoeld wordt. Zoo leest men in een besluit van 18 Mei 1885 no. 224 art. 3:

> „Atjehers die, zonder daartoe gerechtigd te zijn, met eenig vuur- of blanke wapen worden aangetroffen, zullen geheel en al *als vijand beschouwd* en volgens het oorlogsrecht *neergeschoten* worden."

Art. 5. „Zullen als vijand beschouwd en neergeschoten worden."

Art. 6. Idem.

Art. 8. Idem.

In het besluit van 19 Januari 1888 no. 294 schreef de Gouverneur in art. 3: „zullen als vijand beschouwd en neergeschoten worden."

Art. 17: „zullen als roovers behandeld en neergeschoten worden."

In het besluit van 19 November 1890 no. 166/17:

Art. 3: idem.

Art. 6, 11, 15, 18, 16: idem, idem idem enz.

En zoo leest men in alle latere besluiten dezelfde uitdrukking: „zullen als vijand beschouwd en neergeschoten worden."

Is het te verwonderen dat men *nu* nog achter den term: „zullen als vijand beschouwd worden," leest „en neergeschoten worden"?

Te eerder, waar door de lezing van het artikel deze opvatting niet weersproken wordt.

Dat door de meesten de vijand als vijand behandeld wordt, ook al is hij in onze handen gevallen, en de regel: *„schiet neer, wat vijand is,"* gehuldigd wordt, is een waarheid.

Commandementsorder no. 69 van 1902 verviel bij die van 1905 no. 54 op 8 Juni en ook hierin wordt alleen gesproken *hoe* gedaan moet worden met gevangen genomen gezinnen, vrouwen en kinderen van kwaadwilligen. Over gevangen genomen mannelijke kwaadwilligen wordt nergens gerept.

Ook hierin worden overtreders, die pogingen doen om te ontvluchten enz., als vijanden behandeld". dus.... *neergelegd* want herhaaldelijk leest men in de officieele telegrammen de uitdrukking: „moest bij „verzet" of „poging tot ontvluchten" worden *neergelegd.*"

In commts.order no. 69 van 1902 staat:

> „De taak dier troepen bestaat in: het opsporen, vervolgen en onschadelijk maken van niet onderworpen hoofden enz."....

terwijl in Commts.order no. 54 van 1905 staat:

> „het opsporen, vervolgen, g e v a n g e n n e m e n o f onschadelijk maken van niet onderworpen hoofden enz."....

Hier voelde dus de gouverneur Van Daalen zelf het *verschil* en gaf daarmee te kennen, dat tegenwoordig w e l getracht moest worden mannelijke gevangenen te maken.

Dit goede streven van den huidigen gouverneur gaat echter weer verloren door den regel, dien deze bewindman ook thans nog huldigt op Atjeh.

„H o e m e e r d o o d e n , h o e v e r d i e n s t e l i j k e r a a n v o e r d e r". Het is een feit, dat men tegenwoordig het succes, de verdienste en de kundigheden van den sergeant-patrouille-commandant tot den majoor civiel-gezaghebber afmeet naar het *aantal dooden*, dat hij na een patrouille of excursie „thuis brengt"; 1) met dit noodlottig gevolg, dat òf *het officieel aantal opgegeven dooden is onwaar* òf *er wordt jacht gemaakt op dooden*, waarvan onschuldigen, zieken en grijsaards het slachtoffer worden.

In het eerste geval provoceeren de Atjeh-autoriteiten hunne officieren tot *leugen*; in het tweede geval tot *moord* en *doodslag*.

Een ieder op Atjeh kent het voorbeeld van een kapitein van één der bivaks in het Lho Semawesche, die in zijn journaal een aantal dooden meldde na terugkomst van een excursie, dat na onderzoek bleek onjuist te zijn; die kapitein verantwoordde zich dan ook met de woorden: „de opmerkingen op mijne journalen gemaakt, telkens na terugkeer van patrouilles „zonder dooden", hebben mij tot die daad aanleiding gegeven". (Op deze journalen schreef de gouverneur of de overste v. d. M., onder goedkeuring van den gouverneur: „kapitein kan wel schuilplaatsen vinden, maar djahats vangen??? . . . 2)

De kapitein B. van Paja Bacon kreeg op zijne journalen: „de kapitein B. mag ook wel eens wat vangen".

De luitenant G. kreeg op één zijner journalen van Paja Bacon: „het wordt tijd, dat de luitenant ook eens wat vangt."

En dergelijke aanmoedigingen komen honderden malen voor op de journalen van elk bivak. En slaat men dergelijke *lastgevingen om te dooden* in den wind, dan is het onvermijdelijk gevolg „*aflossing*" en „ongeschikt", twee mutatiën, waartegen elk officiersgemoed opkomt.

Een excursie naar Geumpang onder een hoofdofficier maakte officieel 12 dooden. Een daarbij tegenwoordig officier vertelde mij, dat slechts 3 dooden gemaakt werden en ter plaatse ook slechts 3 graven voor de

1) Een op Atjeh gebruikte term voor gedoode vijanden.

2) Zij die Atjeh en het régime kennen weten wat dit „vangen" beteekent.

lijken te zien zijn. — Wat men al niet doet om promotie te maken!!

Een ander voorbeeld, dat leugen het gevolg is van deze opmerkingen op journalen, is van een gesneuvelden luitenant der marechaussée en een in 1904 bij dit korps gedetacheerden luitenant der infanterie, die beiden tot gewoonte hadden *meer* dooden te melden, dan verantwoord konden worden, waardoor in hunne conduite kwam de opmerking: „onbetrouwbaar".

Een ander officier diende van een affaire van half Juli 1904 een journaal in en meldde onder het aantal dooden de lijken van 1 zuigeling en 2 vrouwen, om toch maar een geflatteerd doodencijfer te kunnen overleggen aan zijne chefs.

Dergelijke handelwijzen zijn van *te* algemeene bekendheid om gestaafd behoeven te worden door nog meerdere voorbeelden. En wie zijn de schuldigen?

Erger wordt het geval als de *jacht op dooden* begint, dan treedt de leugen op zijde voor moord en doodslag.

Op de Westkust werd door een bivakcommandant in 1904/05 enz. een *premie* uitgeloofd voor de brigade, die het grootst aantal dooden in één maand gemaakt had. En op excursiën werd op het hoofd van elken „doode" eveneens een premie gesteld. — Deze regeling geldt in vele bivaks nòg.

De geest, door hoogerhand aangewakkerd, is: hoe meer dooden, hoe meer eer, des te meer verdienste, des te beter en kundiger patrouille-commandant, dus bruikbaarder officier. Het is dan ook een illusie van alle patrouille-commandanten om zooveel mogelijk „dooden" in handen te krijgen en dat dit ook de bedoeling is der mannen van gezag op Atjeh, moge blijken uit de aanteekeningen op de journalen, voornamelijk van de bivaks Matang Gloempang Doewa, Panton Lebeuë, Paja Bacon, Goentji in Babah-Rot over het tijdvak van Mei 1905 tot heden.

Fataal werkt deze jacht naar dooden op het gemoed van den jongen patrouille-commandant; op den eerzuchtige; op den promotiejager; op het geheele pacificatiestelsel. Fataal ook op de toch reeds gevoelde onmacht om gevangenen mee te voeren en op de degeneratiefactoren.

De hiervoren reeds genoemde voorbeelden, als b.v. het neerschieten van alles wat leeft op ladangs, zonder te sommeeren enz., enz., toonen dit.

Baart het nu nog verwondering, dat het weigeren van kwartier zoo talrijk toepassing vindt?

De onmacht *gebood* soms uit oorlogsnoodzaak kwartier te weige-

ren; de insinueerende kantteekeningen op de journalen, van hoogerhand, *moedigen* kwartierweigeren aan.

De vijand weet dan ook zóó goed, dat hem geen kwartier wordt gegeven, dat hij door een vlucht liever een laatste poging waagt om het leven te redden, dan zich op genade of ongenade over te geven. Dàn heeft hij tenminste nog kans zich het leven te redden, al is die kans niet groot; in het andere geval is hij beslist verloren. Zoodat de laatste drie jaar ons optreden op Atjeh eigenlijk niets anders is, dan een jacht op opgejaagd menschelijk wild.

Dit weigeren van kwartier zit zoo in merg en been, vooral van onze marechaussée, dat de commandanten vooruit een premie moeten beloven, aan hem, die een kwaadwillige *levend* in handen krijgt en de commandant doet zulks dan ook alleen, als hij denkt berichten te kunnen krijgen van zulk een levend in handen gevallen djahat.

Het „madjoe, marechaussée, potong kepala" 1) is ook nu nog de strijdleus bij ontmoetingen met kwaadwilligen.

Mij overkwam drie keer, dat eenige soldaten in triomf de afgeslagen hoofden der vijanden ronddroegen en bij mij brachten, aan welk walgelijk bedrijf ik spoedig een einde maakte.

Het is in de Tweede Kamer der St. G. beweerd, dat in Europeesche oorlogen het getal gewonden tot dat der dooden staat als 3, 4 en 5 tot 1, doch dat in onze Atjeh-oorlog die verhouding is als 1 : 300 – en dit is de *waarheid*, waaruit voldoende gevolgtrekkingen te maken zijn. (Zie alle rapporten en verslagen.)

Dat op *Atjeh* de *gewoonte* bestaat *alles* af te maken, ook gewonden, verklaart ook de commissie van hoofdofficieren, belast met het onderzoek naar het gebeurde bij de landing te Badjoë op 28 Juli 1905, officieel in een 50 regels lang rapport.

In de instructie van den civielen gezaghebber te Meulaboh in 1903 staat een aanbeveling om met voorzichtigheid in te gaan op om „ampon" 2) roepende vijanden; deze voorzichtigheid wordt wel in acht genomen, want „ampon" vragend of niet, allen worden bij voorbaat gedood.

Een civiel-gezaghebber van Pedië moet bij zijn optreden den brigade-commandanten hebben aangezegd, dat hij zeer ontevreden was over het geringe aantal dooden, dat de patrouilles thuisbrachten, en dat voortaan

1) „Voorwaarts, marechaussée, snijdt ze de koppen af!" oude strijdleus der marechaussée.

2) „Vergiffenis".

alle Atjehers, zelfs die met een aangepunt pinangmesje 1) liepen, beschouwd moesten worden als te zijn gewapend en „als *vijand* behandeld" dienden te worden.

De maréchaussées hebben den naam beter te kunnen patrouilleeren, dus . . . . meer dooden te kunnen maken dan de infanterie. Toen nu de infanterie als ongeschikt uit Peusangan weg moest en de maréchaussées het land zouden komen schoonmaken, moesten deze laatsten dus ook *toonen* het beter te kunnen dan die infanterie. Welke in het oog loopende gebeurtenis greep nu plaats? Nauwelijks patrouilleerden de maréchaussées daar of men las in de berichten van tallooze door die patrouilles gemaakte dooden.

„Op 25 December 1905 — 31 vijanden en 2 vrouwen; op den tienden 5 vijanden; op 1 Januari 1906 nog eens 8", enz. In een maand tijd meer dooden dan in *negen* maanden door de infanterie konden worden gemaakt.

Ik zelf patrouilleerde er maanden aaneen en weet met allen, die de streek kennen, dat zulke cijfers òf overdreven zijn, òf . . . . dat een ieder, „met" of „zonder" pas, daar maar wordt neergeschoten; dit laatste in volkomen overeenstemming met de berichten van een met ons bevriend hoofd en twee brigadecommandanten uit Leubo.

Zonder verder commentaar zullen wij hier de in nota's neergeschreven ondervindingen aanhalen van den civielgezaghebber van Pedië, den overste K. van der Maaten, om u een blik te laten werpen op de toestanden in dat gewest; hoewel die overste werkelijk één der weinige gezaghebbers was, die wreedheid door strenge nota's den kop trachtte in te drukken.

Nota van 2 December 1902.

„Het optreden van sommige patrouillecommandanten, waaronder zelfs officieren, tegenover de bevolking verdient in hooge mate afkeuring.

„Sommige patrouillecommandanten toch zijn veel te vlug met neerschieten van Atjehers! Dezer dagen werden mij gerapporteerd een geval van brandstichting en een geval van rampassen. 2)

„Alleen voor het geval, dat, ook al is een Atjeher, voorzien van

1) Klein zakmesje, waarmee de betel, benoodigdheden voor het kauwen van sirih, wordt stukgesneden.

2) Plunderen en roof.

een gampongpas, hij de wapenen trekt of wel met een vuurwapen loopt, kan hij zonder vorm van proces door iedere patrouille of troep worden neergelegd.

„Wat toch is het geval? Schandelijk genoeg zijn er commandanten van patrouilles of uitrukkende afdeelingen geweest, die in stede van behoorlijk aan te roepen en dien aanroep eenige malen te herhalen, onmiddellijk klaar waren met neerschieten; ja er zijn mij van vroeger zelfs voorbeelden bekend, dat men pro forma aanriep en tegelijkertijd schoot.

„Evenzoo is het gebeurd, dat zonder eenig motief Atjehers werden neergelegd.

„Het is toch natuurlijk, dat waar zulke sujetten onder de patrouillecommandanten voorkomen ook menschen, die niets op hun geweten hebben, bij het zien eener patrouille op de vlucht gaan en niet blijven staan, wanneer zij worden aangeroepen. In hun vrees worden zij dan versterkt, wanneer hun weldra eenige kogels om de ooren vliegen. Het is daarom een dringende noodzakelijkheid, dat het *neerschieten* van *onschuldige* Atjehers in den vervolge een einde neemt."

Enz. enz. enz.

(*w. g.*) K. v. d. Maaten,
Majoor.

Nota van 5 November 1903.

„Andermaal zijn mij twee gevallen ter oore gekomen, dat Atjehers zijn neergeschoten, zonder dat daarvoor reden bestond.

„Het eene geval betrof Toekoe Imeum Ngo Tjoet van Bloeë Grong-Grong, nu dertien maanden geleden.

„Deze imeum 1) wilde op een oogenblik, dat er moslemin 2) in zijn gampong binnendrongen, zijn karbouw wegvoeren naar Tampiëng Tjaleuë, toen hij een patrouille tegenkwam, naar welke hij snel toeliep en deze kennis gaf, dat er moslemin in zijn gampong waren. Tot antwoord *sloegen de marechaussees hem neder, hem* en zijn kawan 3), niettegenstaande hij zijn gampongpas vertoonde. Ik *vermoed*, dat het de brigade van sergeant E..... was, hetgeen niet meer na te gaan is.

---

1) Predikant, priester.
2) Kwaadwilligen.
3) Metgezel.

„Het tweede geval moet dezer dagen gebeurd zijn en zal door mij onderzocht worden.

„Er was een Atjeher in de Tirostreek opgevat zonder gampongpas, welke hij had verloren. Na dien man gebonden en een tijdlang meegevoerd te hebben, werd hij *zonder reden neergeschoten*. Dit zou geschied zijn door den sergeant van der M . . . . van de marechaussée, terwijl diezelfde sergeant ook bij het doorzoeken van Teupin Djongat den 2en November j.l. uit baldadigheid persoonlijk tientallen van pisang- en pinangboomen heeft omgekapt.

„Wij zouden ons door een dergelijk optreden stellen op eenzelfde of zoo mogelijk nog lager standpunt dan de moslemin. En moet de bevolking in deze vijanden nog meer vertrouwen gaan stellen dan in de Kompeuni?"

De comm. der troepen in Pedië en
Meureudoe,
(w.g.) K. v. d. Maaten.

Nota, 29 Maart 1903.

„Het is mij *meermalen* in de journalen van de verschillende bivaks opgevallen, dat Atjehers, die vluchtten werden neergelegd, zonder dat uit de journalen bleek, dat zij te voren behoorlijk waren aangeroepen of dat het mogelijke was gedaan om ze levend in handen te krijgen. Enz. enz.

(w. g.) K. v. d. Maaten.

Nota, 20 Maart 1903.

„Er is mij ter oore gekomen, dat gamponglieden onderweg soms door patrouilles beroofd worden."

Enz. enz.

(w. g.) K. v. d. Maaten.

Meer nota's zoude ik kunnen openbaren; de vrees vervelend te worden weerhoudt me. Niets werkten die nota's uit, er wordt *nòg* geroofd, gebrand, gemoord, vaak uit treurige noodzaak, dank ons onvermogen door gebrek aan troepen, de insinueerende orders, slechte bestuursmaatregelen e. a.

Het *afmaken van gevangenen* zit zóó in de overtuiging onzer soldaten ingevreten, dat mij, pas op Atjeh komende, het volgende overkwam.

Ik rukte op een nacht uit, maakte een kwaadwillige gevangen, nam hem gebonden mee en stelde hem onder toezicht van één der man-

schappen van de achterhoede. Toen het daglicht aanbrak, wilde ik naar den gevangene kijken, doch die was verdwenen, en op de vraag, waar hij gebleven was, luidde het antwoord: „soeda mati, dia ketawa karabijn; biasa begitoe; soesah bawah". 1)

Een ouder, meer ervaren collega, wien ik dit vooral rapporteerde, zeide: „och, dat gebeurt zoo dikwijls, de vent wilde zeker een karabijn stelen; wat wou je bovendien uitvoeren met zoo'n gevangene!?"

Ik maakte een andere patrouille naar een verlaten gampong en vond bij het doorzoeken van één der huizen een grijsaard, die zich van ouderdom niet uit de voeten had kunnen maken, en in dat zelfde huis een geweer. Dadelijk vroegen eenige manschappen en zelfs de sergeant toestemming dezen ouden man te mogen afmaken. Ik verbood hun dit en was *toen* nog verwonderd over zoo'n zonderling verzoek. Blijkbaar waren deze soldaten niet anders gewend.

In het bivak terugkomende, rapporteerde ik een ouden Atjeher aangetroffen te hebben niet in het bezit van een „pas". En het antwoord was: „had hem dan meegenomen," waarop ik zeide dat de man te oud was om te loopen en wij geen dragers hadden om hem per tandoe te vervoeren, waarop ik weer tot bescheid kreeg: „had hem dan den nek ingeslagen." (Mijn eerste patrouille).

Op een andere patrouille werd door mij een zwaar gewonde als gevangene mee naar het bivak genomen en overgegeven aan den dokter. Doch èn de dokter èn de bivakcommandant zeiden eenstemmig: „had hem maar liever afgemaakt". (Mijn derde patrouille).

Zóó is de geest op Atjeh.

Door een patrouille werd een voornaam onderhoofd van Pang Lah met vrouw en kind gearresteerd. Deze gevangene kreeg een kwartier bedenktijd om de patrouille te brengen naar de schuilplaats van Pang Lah, anders zou hij worden gedood. Het kwartier verstreek, de Atjeher werd afgemaakt.

Een civielgezaghebber ging den dag na den noodlottigen overval bij M. Paja naar deze gampong en arresteerde een Atjeher. Deze werd op staanden voet doodgeschoten.

Op de keudé Djangha werd door de bevolking een kwaadwillige aan een patrouille uitgeleverd, die daar juist toefde onder commando van een officier. De bevolking hield dezen kwaadwillige voor een spion.

---

1) Hij is dood, hij lachte tegen mijn karabijn; 't is de gewoonte; 't is lastig hem mee te nemen.

De officier telefoneerde het gebeurde aan een civiel-gezaghebber, die den telefonischen last gaf „hang hem op", en aldus geschiedde.

In het Pediesche werden door de bevolking aan een patrouille twee kwaadwilligen uitgeleverd. Dezen werden stevig gebonden en aldus medegevoerd. Onderweg werden zij doodgeschoten, omdat.... zij trachtten te ontsnappen.

Een ooggetuige vertelde mij onder eede het volgende van een hooge autoriteit:

In 1902 ging uit Seulimoen een colonne naar Tangsé via Kaway XII, alwaar 2 Atjehers werden gearresteerd en tegen tien uur n.m. het bivak werd betrokken. In Tangsé aangekomen, werden een aantal vrouwen, kinderen en mannen opgevat en den volgenden ochtend ondervraagd. De weigerachtigen werden gebonden en geranseld. Een twaalftal bleven gevangen. Op een avond pl.m. 7 uur ontsnapte een der gevangenen, die te Kaway XII gemaakt waren, een voornaam Atjeher, afkomstig van gampong Maheng. Even voor den terugmarsch der colonne werd door den colonnecommandant een sergeant met 1 fuselier naar de achterhoede gestuurd en ze kregen twee der gevangenen mee. Kort daarna werden twee schoten gehoord en de sergeant keerde zonder gevangenen terug.

Een der gezaghebbers van Meulaboh, sedert overleden, gelastte een hoornblazer een gevangene aan den Kroeëng Woyla neer te schieten, na dit eerst een zijner luitenants gelast te hebben, die dit weigerde.

Te Bireuën werd omstreeks 18 Augustus 1905 een Atjeher, die een treinmachinist had aangevallen, door den bivakcommandant gearresteerd. Den avond van denzelfden dag kwam een zeer hooge autoriteit te Bireuën aan, wien het gebeurde dadelijk bij aankomst gerapporteerd werd, dus toen ook nog dames deel uitmaakten van het gezelschap. Op de tijding, dat de aanvaller nog leefde, zeide deze autoriteit, ten aanhoore van het geheele dames-gezelschap: „de vent had onmiddellijk afgemaakt moeten worden".

En zoo vinden wij dus hier weer een aanmoediging van een autoriteit tot het afmaken van een weerlooze en gevangene.

Laat ons dus niet de onderaanvoerders beschuldigen van wreedheid, laat ons de schuldigen *achter* hen zoeken.

Een politieke fout is het ook, de partij van verzet tegenwoordig te betitelen met den naam „r o o v e r s e n m a r a u d e u r s".

In officieele bescheiden voeren wij op Atjeh geen oorlog meer tegen

een *vijand*, doch zijn alle kwaadwilligen *roovers* en *maraudeurs* en hiermee vervallen voor hen dus alle aanspraken, die zij zoo mogelijk als krijgsgevangen nog zouden hebben op bij conventie der beschaafde natiën voorgeschreven behandeling.

Waar nu *officiëel* het bestaan van „vijand" op Atjeh wordt ontkend en slechts gesproken wordt van „roovers en maraudeurs in de diepe binnenlanden en het oergebergte", zooals in de officieele toespraak van den Gouverneur-Generaal te Batavia op 31 Augustus 1905 de term luidde en zooals men herhaaldelijk in de maandverslagen over Atjeh lezen kan (b.v. in dat van Nov. 1905 enz.); daar komen deze roovers, als zij in onze handen vallen, *bij gebrek aan nadere voorschriften*, onder de bepalingen, die ook in het oorlogsrecht bestaan en voorgeschreven zijn voor roovers.

Het betreffende werk van jhr. Den Beer Poortugael zegt op blz. 151:

> „Roovers en maraudeurs zijn gewapenden of *ongewapenden*, die op eigen gezag uit geldzucht, uit wraak of uit *haat* plunderen, verwonden, den brand in huizen of gewas steken, rooven, moorden, bruggen en kanalen vernielen enz. Zij worden, wanneer zij in de macht der troepen vallen, als roovers en dus in *ernstige gevallen met den dood gestraft*".

De vijand op Atjeh valt dus officieel onder deze qualificatie. De genoemde „ernstige gevallen" te beoordeelen behoort vaak tot de competentie van den patrouillecommandant en onder den invloed onzer *onmacht*, zijn de *degeneratiefactoren* en van hoogerhand gegeven insinueerende voorschriften spoedig aanwezig.

Onderscheiden zich in den oorlog tusschen beschaafde natiën s t r ij d e r s v a n n i e t - s t r ij d e r s door duidelijk zichtbare teekenen en een verantwoordelijk chef, op Atjeh is geen zichtbaar onderscheid.

De vreedzame landbouwer van zooeven, zal straks, als de patrouille voorbij is, zijn patjol 1) tegen het geweer verruilen en is strijder geworden.

Wel wordt in commandementsorder N°. 54 van 1905 gesproken van een „pas" doch deze pas kan nooit als criterium van goedgezindheid gelden, daar de kwaadwillige vaak ook over een pas beschikt, die hij, naar gelang zulks in zijn kraam te pas komt, vertoont of wegstopt.

Typisch is het volgend staaltje van openhartigheid van een algemeen, bemind, geëerd en zeer bekwaam maréchaussée-officier. In vol

---

1) Soort spade, landbouwwerktuig.

gezelschap van dames en officieren te Bireuën, antwoordde deze luitenant op de vraag van één der dames, hoe men toch djahats erkende: „wel, ik begin met den kerel neer te schieten, dan blijkt later wel of hij een soerat 1) heeft of niet". Welk antwoord met luide bijvalsbetuigingen werd begroet. Zoo is de geest op Atjeh!

Er zijn in de jongste Atjeh-geschiedenis voorbeelden te over om den regel bevestigd te zien, dat vreedzame gampongbewoners, ja zelfs vrouwen en kinderen, vaak beschouwd worden als vijanden, dat dus geen onderscheid gemaakt wordt tusschen strijder en niet-strijder.

Men leze slechts wat geschreven staat in het journaal van den tocht van den kolonel Van Daalen naar de Gajoe- en Alaslanden op blz. 16. waar gezegd wordt, dat *alle* stamhoofden gearresteerd werden, omdat de kolonel *vermoedde*, dat degenen, die de colonne een paar onbeteekenende schoten nazonden, gampongvolk moesten zijn.

En op blz. 14 „dat van de schuwe bevolking 4 mannen werden gearresteerd, omdat zij geen enkele inlichting gaven".

De kolonel Van Daalen maakte dus ook geen onderscheid tusschen vijand en niet-vijand, in een gebied nog wel, waarmee ons gouvernement op vriendschappelijken voet stond en dus zelfs niet in oorlog was, krachtens de officieele Gajoe-instructie. En hier zondigde kolonel Van Daalen tegen geen enkel reglement, voorschrift of order, want *nergens* staat een definitie van de beschouwing, wie vijand is, wie niet.

Wel wordt in de C. O. no. 54 van 1905 gesproken over het opsporen van „regelaars van den heiligen oorlog, benden enz.", doch waaraan deze personen te onderkennen zijn van anderen, wordt niet gezegd en dus overgelaten aan het inzicht der onderaanvoerders, en dit moet w i l l e k e u r scheppen.

Waar het dus moeielijk is in alle gevallen de niet-strijders buiten den geesel van den oorlog te houden, moest op andere wijze getracht worden de gewelddaden zooveel mogelijk alleen te beperken tot de partij van verzet. Dit geschiedt niet.

Het systeem is: „Als wij onmachtig zijn de daders op te sporen van een oorlogsdaad, en dit gebeurt als regel, dan moet goed met kwaad lijden en wordt de goed gezinde bevolking verantwoordelijk gesteld voor de daden der kwaadwilligen.

Treuriger en duidelijker bewijs van onmacht gaven wij nimmer. Het bestuur ziet geen kans de handelingen der kwaadwilligen te voorkomen,

1) „Pas", brief.

de daders te ontdekken en onschadelijk te maken; doet een beroep op de medewerking der bevolking na haar eerst ontwapend te hebben en stelt haar eenvoudigweg verantwoordelijk voor rust, orde en veiligheid in haar eigen gebied.

Dus hetzelfde stelsel, dat in alle militaire opleidingsscholen gehuldigd wordt, n.l. de „oudste" is verantwoordelijk voor alles en nog wat. Niets kan gebeuren of de „oudste" moet zich op het rapport verantwoorden; een wissel dus op het gevoel van kameraadschap der jongeren.

In het civiele zou men dit uiterst eenvoudig middel ook kunnen toepassen en b.v. den burgemeester van Amsterdam persoonlijk verantwoordelijk stellen voor alle diefstallen, moorden, rooftochten, bankbreuken enz. enz., die in Amsterdam gepleegd worden; evenals men op Atjeh den hoeloebalang voor zijn landstreek, den patoeha of keutji voor zijn seneubo 1) of gampong, de geheele bevolking voor haar woonplaats verantwoordelijk stelt voor wat invallende rooverbenden daar verrichten. Aldus worden rustige gampongbewoners tegen wil en dank weer betrokken in den strijd en zullen zij niet eerder zich ten volle kunnen wijden aan hun gezin en sawah, vóór dat het Nederlandsch gouvernement hen niet meer *noodzaakt* deel te nemen aan den strijd en vóór dat deze taak overgenomen wordt door een *voldoend sterk, krachtig leger of politiekorps.*

Een fataal uitvloeisel van dit systeem is o.m. het afgeven van salvo's door vreedzame gampongs, een door ons toegepast middel, waarover boven al gesproken is en dienend als wraakmiddel op de vaak onschuldige, rustige gampongbevolking.

Op een journaal van het bivak Loeng Poetoe (Pedië) werd door den bivakcommandant (1905) gemeld, dat bij ongeluk een gampongbewoner, voorzien van een „pas", werd doodgeschoten, doordat de patrouille vuurde op eenige vluchtende djahats in de naastbijzijnde gampong. Als kantteekening werd door een autoriteit uit Koeta Radja hiernaast geschreven: „Goed zoo, dan moeten de gampongs maar maken, dat geen djahats in de gampongs komen". (Overste v. d. M.)

De inwoners zijn solidair aansprakelijk voor alles, wat in hun gampong gebeurt en . . . . moeten dus gestraft worden. Ik verwijs naar het schieten van onze troepen door gampong Poeloe Missigit en toegejuicht door den overste v. d. Maaten en kolonel Van Daalen.

In Augustus 1905 werd op ¼ uur afstand van gampong Lho Gadjah

1) Pepertuin.

een kwaadwillige gearresteerd. De geheele gampong werd door den civiel-gezaghebber van Lho Seumawe met f 100 beboet, ondanks protest van den patrouille-commandant, die met schets en toelichtingen rapporteerde, dat de bevolking van het verblijf van dien djahat hoogstwaarschijnlijk niets weten kòn.

In April 1905 kwam een patrouille onder een adjudant-onderofficier in bivak te Panigah. Omstreeks middernacht vielen uit de vlakte, van de zijde, waar geen huizen stonden, op pl.m. 800 M. twee voorlaadschoten, *waarschijnlijk* op het bivak gericht. De patrouillecommandant liet naar de zijden, waar *wel* huizen stonden, dus waar de vijandelijke schutters zeker *niet gestaan hadden*, door een groep infanterie eenige salvo's afgeven door de huizen en rapporteerde dit bij terugkomst aan den bivakcommandant, die antwoordde: „Goed zoo; iedereen zou zoo gedaan hebben".

Leubo (Peusangan) was de verblijfplaats van Pang Bodiman, die er steeds weer terugkwam, zoodra onze patrouilles de hielen hadden gelicht. Dit gampongcomplex telde pl.m. 500 mannelijke ingezetenen en werd een tijdlang bezet door 3 groepen infanterie. Uit wraak, dat het beruchte bendehoofd Bodiman steeds terugkwam bij deze bevolking, zonder dat wij er iets aan doen konden, besloot de patrouille-commandant de bevolking te plagen. Daartoe kregen de troepen om beurten den last des nachts door de gampong te loopen en van tijd tot tijd *eenige salvo's door de gampong te jagen*, zoodat de bevolking kermende en schreeuwende optrok en uit hare huizen sprong om een veilige plaats er onder te zoeken, en als dan alles weer tot rust gekomen was, bracht een tweede en derde salvo alles weer in rep en roer, zoodat de bewoners doodsangst in plaats van nachtrust hadden. Kwam zich den volgenden dag het gamponghoofd beklagen, dan heette het, dat er op vluchtende djahats uit de bende van Bodiman geschoten was en mocht het hoofd zich nog zeer gelukkig rekenen geen boete op den koop toe opgeloopen te hebben bij vertrek.

Dergelijke voorbeelden komen dagelijks voor op Atjeh, met en zonder medeweten van den gouverneur.

Dit *gebrek aan onderscheid* tusschen strijders en gezeten bevolking; dit *solidair verantwoordelijk stellen* der goedgezinden voor daden der kwaadwilligen; dit *verkapte repraisaille-stelsel*; dit straffen van vaak onschuldigen voor de daden der schuldigen; deze uiting van onmacht in den hoogsten graad, wordt getoloreerd door een verlichte natie; wordt gelast door een beschaafd bestuur; maar wekt o! zooveel

haat en verbittering en o! zooveel onrust, maar.... brengt veel geld in de boetekas en.... gebrek aan *tuchtigingsmateriaal* ontbreekt nooit.

„Het hoofd is verantwoordelijk voor de bevolking; de bevolking is verantwoordelijk voor het hoofd; het geheel is verantwoordelijk voor rust, orde en veiligheid. Het handjevol soldaten, dat hiervoor had *moeten* zorgen, controleert, zoo goed en kwaad als het gaat, int boeten, straft en gaat op jacht naar menschelijk wild in het gebergte."

Ziedaar het huidig Atjeh-pacificatiestelsel!

Op nog andere wijze worden hoofden en bevolking vaak, ondanks zich zelven, in den strijd gemengd. Onschuldige gampongbewoners worden vaak afgemaakt.

Zoo is op Atjeh *algemeen bekend* het verhaal omtrent een luitenant der cavalerie, die aan het zeestrand in Pedië, alwaar hij met den troep een bivak had betrokken, op een nacht een klewangaanval kreeg en uit weerwraak den volgenden ochtend den haria keudé 1), in de buurt waarvan hij in bivak lag, het hoofd afsloeg, omdat deze den commandant niet in tijds had gewaarschuwd. Voor dit geval moet genoemde officier eenige dagen arrest gekregen hebben.

In Pedië boete moetende innen in vijf gampongs, liet een patrouillecommandant de vijf keutji's komen en gaf hun 15 minuten tijd om de boete in geld in te leveren.

Na verloop van die 15 minuten was de boete nog niet ingeleverd en werd de eerste keutji neergeschoten, omdat hij niets had meegebracht; de tweede onderging om dezelfde reden hetzelfde lot; de derde, vierde en vijfde brachten eenige dollars.

Zoo gaat in Atjeh het verhaal van een civiel gezaghebber in Pedië, die, onmachtig het herhaald opbreken der rails van de trambaan in zijn gebied te beletten, eindelijk eenige kwaadwilligen, die hem in handen vielen, dwars over de rails heeft laten binden en een locomotief over hunne lichamen laten rijden.

Waar zulke verhalen op Atjeh met naam en toenaam de ronde doen in societeit en cantine en de daders verheerlijkt worden door ouderen en superieuren, daar kan dat niet nalaten zekeren invloed uit te oefenen op de andere strijders en aanvoerders. (Een onderzoek naar de waarheid van deze feiten zou de betrokken personen òf schoonwasschen òf

1) Hoofd der keudé.

schuldig bevinden. De bevolking zou er indirect misschien ook voordeel van ondervinden).

De geest van het gezag op Atjeh is wreed, deels ten gevolge van het karakter van den bevelhebber, die natuurlijk evenmin aan het langdurig degeneratie-proces heeft kunnen ontkomen, terwijl ook bij hem zich bewust of onbewust het gevoel van onmacht doet gevoelen.

„Obéir c'est craindre" zeide eens Napoleon I. Het tegenwoordige Atjeh-bestuur kan dezelfde spreuk in zijne vanen schrijven.

De majoor van den generalen staf R. G. Doorman schreef in den VIIn jaargang 1903—1904 van het „Tijdschrift der krijgswetenschappen":

„Op Atjeh zal geen andere weg open blijven, dan volk en leiders den geesel van den oorlog te doen gevoelen, totdat de vrees machtiger raadsman zal zijn geworden dan haat en godsdienstwaan".

Volkomen waar! Die vrees moet echter niet gewekt worden door wreed, barbaarsch optreden.

Door *strengheid* en *preventief* optreden wordt *óók* vrees gewekt; hiertoe is echter noodig een flinke macht, welke die strengheid rechtwaardig weet toe te passen.

Atjeh wordt in den waren zin van het woord *met de roede* geregeerd. Slaan en ranselen is waarlijk één der vele middelen om door vrees de bevolking te dwingen tot pacificatie.

Voorbeelden met tragischen afloop zijn er vele. We wijzen op den moord op luitenant Charbon, Van Rijn e. a. en van zoovele brigade-commandanten in het Meulabohsche in begin 1904. Leest daartoe het maandverslag van September 1904 e.a.

In Pedië liep Toekoe Lotan van Triëng Gading eenige flinke stokslagen op, omdat hij een luitenant niet de noodige eer bewees.

Te Padang Tidji was een karabijn gestolen en een Atjeher werd hiervan verdacht. Deze werd daarom gearresteerd en kreeg dagelijks eenige tientallen rottanslagen, totdat hij zou bekennen, wie den diefstal gepleegd had.

Een civiel gezaghebber van Pedië had te Segli de order uitgevaardigd (dit was vóór 1904), dat het elken niet-Europeaan verboden was, voor langs de woning van den civiel-gezaghebber te loopen. Men kon van tijd tot tijd dezen gezaghebber in slaapbroek en kabaai zijn huis uit zien stormen om den overtreder van dit gebod met een bullepees tot de orde te ranselen.

Gevreesd en berucht waren ook de ochtend- en vooravondwandelingen

van dien gezaghebber op den passer 1) te Segli. Dagelijks eischten deze wandelingen een „geslagen" offer; gewoonlijk, omdat deze kooplieden hunne waar te duur verkochten en zich dus niet hielden aan de prijzen voor alle artikelen door die autoriteiten in zijn gebied *vastgesteld*.

Te Koeta Radja waren het drie Maleiers, die van een zeer hooggeplaatst persoon eigenhandig een pak slaag opliepen op den openbaren weg.

Zoo moet op de eerste Tangse-expeditie één der hoofden van Tangse hevig mishandeld zijn, evenals te Keumala Dalam, waar ook de roede ferm gezwaaid werd, omdat de gearresteerden geene berichten wilden geven.

Een ander opmerkelijk en algemeen bekend feit is, dat waar de gouveneur zich vertoont, de bevolking rilt en beeft. Mijn bediende (een Padanger) durfde uit vrees te Kota-Radja niet alleen langs den gouverneurswoning te loopen. Dit is een feit en teekent den toestand. Deze bediende kende den gouverneur nog uit Segli, naar hij beweerde.

Een ander vaak toegepast middel, ten einde berichten uit onwillige Atjehers te krijgen, is hun door p ij n i g e n d i e b e r i c h t e n a f t e d w i n g e n.

Het vertrouwen van hoofden en bevolking hebben wij niet, dank zij het afschrikkingssysteem. Berichten *moet* de commandant hebben, anders loopt hij kans door zijne chefs als ongeschikt om met de bevolking om te gaan afgelost en vervangen te worden, dus.... dan maar zijn toevlucht weer genomen tot geweld, — pijnigen en martelen.

Zagen we hierboven, dat de vreedzame bevolking vaak de dupe is van het slaan en ranselen, hier zullen wij zien, dat vooral *gevangenen* de slachtoffers zijn van dit pijnigingssysteem.

Voor zooverre ik zulks *bijwoonde* en *hoorde*, bestaat dit martelen uit het slaan met de rottan; met de nerf van een klapperblad op het vlakke gezicht tot het bloed uit mond en neus loopt; het ophangen aan de met touwen gebonden polsen, zoodat de teentoppen even den grond raken; het aanleggen van een vuur, waarop de onwillige langzaam geroosterd wordt e. d.

En dit alles als gevolg van onze onmacht en de aanmerkingen op de journalen.

Op een dag in Juni 1904 werd door een patrouille een gevangene in ons bivak gebracht. Deze gevangene weigerde eenig bericht omtrent de schuilplaats der bende, waartoe hij behoorde, te geven. Daarom werd hij buiten het bivak aan een boom gebonden en kregen twee

---

1) Markt.

dwangarbeiders den last om beurten dezen Atjeher met een rottan zoo lang te slaan, tot hij zou spreken. Na 84 slagen viel hij bewusteloos, waarop eenige emmers water over hem leeggegooid werden, en toen hij weer bijkwam, werd de strafoefening voortgezet op last van den bivakcommandant, totdat de Atjeher na een honderdtal slagen begon te spreken. Doch nu kon de man zelf niet meegaan met de patrouille om deze den weg te wijzen, omdat hij niet kon loopen. Eerst na 2 dagen kon met de uitvoering van het bericht begonnen worden. (Het bericht bleek verzonnen te zijn).

In een ander bivak werd een jonge vrouw als gevangene binnengebracht. Deze vrouw moest naar ingekomen berichten de echtgenoote zijn van een berucht bendehoofd. Vóór den bivak-commandant gebracht, ontkende zij het bendehoofd te kennen; werd daarom vastgebonden en door een dwangarbeider zoolang geslagen, tot zij bewusteloos inéén zakte en in dien toestand 7 uur achtereen bleef. Later bleek, dat de vrouw niets met de bende had uit te staan!

In een ander bivak werd een gevangene binnengebracht, die een bende had geholpen met rijstfourages. Vóór den bivakcommandant ontkende hij alles en werd daarom aan de polsen vastgebonden en opgehangen, zoodat de teenen even den grond raakten. In deze houding bleef hij ongeveer twee uren en gaf toen eenige berichten omtrent den vijand.

In Gloempang Doewa werd een gevangene zoolang geslagen, totdat de bivakcommandant er zelf onpasselijk van werd.

Als standaardverhaal wordt op Atjeh verteld, hoe zeker officier een gevangene roosterde om er berichten omtrent den vijand uit te krijgen.

Enz. enz. enz.

Alle factoren werken op Atjeh samen om het onderscheidingsvermogen voor goed en slecht, voor het humane en het bestiale zoowel bij aanvoerder als soldaat te benevelen. Zij doen hem de waarde van een menschenleven lichter tellen en doen hem daden verrichten, waarvoor hij in normale levensomstandigheden de verantwoordelijkheid niet zou willen dragen.

Zij zijn oorzaak van uitingen van persoonlijke wreedheid, zooals: het in brandsteken van huizen, waarin in leven zijnde personen zich bevinden.

Bij een affaire in Peusangan, waarin van een bende 12 man sneuvelden, werd door den patrouillecommandant een dwangarbeider gelast het huis, waarin de bende zich bevond, in brand te steken, daar de onzen niet in staat waren de bende uit het huis te verdrijven.

De affaire, waarbij de luit. der marechaussée Burger sneuvelde, getuigt ook van het verbranden van den vijand met huis en haard uit wraak over het sneuvelen van dien kranigen aanvoerder. Enz. enz.

Het verminken en kerven van lijken. — Eén der patrouille-commandanten te Meulaboh had de gewoonte van de door zijn patrouille gedoode vijanden het hoofd te laten afslaan.

Een ander merkte de lijken met een kruis, middels de klewang in het vleesch van het voorhoofd of borst gesneden. Dit moest dan een herkenningsteeken voorstellen, dat *zijn* patrouille dezen doode gemaakt had.

Van éen der gesneuvelde kwaadwilligen bij een klewangaanval in 1905 te Teupin Blang Mane werd het hoofd in triomf het bivak B. binnengedragen.

Het hoofd van den doode Pang. Bodiman werd van de romp geslagen en van Gloempang Doewa naar Lho Seumawe en terug gezonden, terwijl m. i. het geheele lichaam best te vervoeren geweest zou zijn. Dit voorval werd door een officier op de sociëteit te Segli in tegenwoordigheid van den civiel-gezaghebber verteld, waarop deze autoriteit zeide: „Houd je mond maar, ik heb niets gehoord."

Ik ken een officier, die een heele verzameling doodshoofden van gesneuvelde djahats bezat.

Men spreekt vaak van „tjiang-tjangen" van *onze* lijken, zoo die in handen vallen van Atjehers; als men nu ook eens naar de bloederige vleeschmassa's kijkt, die door onze soldaten gemaakt worden van 's vijands lijken, dan hebben wij heusch den Atjeher niets te verwijten.

Het neerschieten van gidsen. — In een journal van een civiel-gezaghebber te Takengön werd officieel gerapporteerd, dat een gids, die een patrouille had misleid, werd neergeschoten.

Bij een excursie naar Toendjang werd eveneens een gids, omdat hij de patrouilte misleidde en den commandant brutaliseerde, neergeschoten.

In een ander journaal uit de Lautstreek staat gemeld, dat een gids werd afgemaakt in tegenwoordigheid van een bevriend hoofd, omdat hij weigerde de patrouille den weg te wijzen. Waaruit blijkt, dat de gouverneur op de hoogte is van dergelijke feiten en ze stilzwijgend goedkeurt.

Door een kapitein te Meulaboh werd een hoornblazer gelast een als gids meegevoerden vreedzamen passerbewoner neer te schieten, omdat een eveneens meegenomen vriend van dezen gids, de nabijheid van den

vijand vreezende, onderweg het hazenpad naar huis had gekozen en de eerste voor de handelwijze van den tweede verantwoordelijk werd gesteld.

Op één der journalen in het Lho Seumawesche (Panton Labeuë) schreef de huidige gouverneur als kantteekening bij een melding, dat de gids, die de patrouille vergezelde, door hoesten *waarschijnlijk* de aanwezigheid der patrouille trachtte te verraden:

„*Deze man had* onmiddellijk *moeten worden neergeschoten*".

Gebrek aan troepen, systeemwreedheid en uitingen van persoonlijke hardvochtigheid knagen aan ons beleid op Atjeh.

Die wreedheid is sinds lang bekend bij den gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden en de civiele gezaghebbers.

Niets deden deze autoriteiten om dit tegen te gaan; op een enkele uitzondering na, moedigden zij integendeel zulk optreden aan. Deze autoriteiten stonden allen onder den invloed van een gevoel van onmacht.

Zij allen voelden, dat, niettegenstaande den vier-en-dertig-jarigen oorlog, wij nog niet het vertrouwen van-, laat staan een moreel overwicht op den Atjeher hebben.

Doodelijke haat, afschuw en *minachting* is al, wat wij in dien jarenlangen strijd van den Atjeher geoogst hebben.

Een pacificatie gebaseerd op *moreel overwicht* zullen wij nooit verkrijgen, vóórdat een materieel overwicht, d.i. een voldoende troepenmacht, verkregen is.

Tijdelijk kan een krachtige persoonlijkheid als een Van der Heyden of Van Heutsz door suggesieve werking den toestand beheerschen.

Onder zwakkere opvolgers, zonder uitstralende kracht, zullen haat en minachting der bevolking weer machtiger raadsman worden dan de vrees voor de persoonlijkheid van den opperbevelhebber. — De gebeurtenissen na het tijdperk-Van der Heyden en onder het huidig bestuur toonen de waarheid van dezen regel aan.

Benden branden en plunderen *thans* weer in Groot-Atjeh tot onder de muren van Koeta-Radja (bij Lam Njong en Roempit); *Koeta-Radja is weer beschoten* tusschen Peunitie en Koeta Alam; de bevolking steunt die benden, geeft ze geld en vivres, verzwijgt hare aanwezigheid; de hoofden verbieden hun ondergeschikten om ons bestuur in te lichten; de Keurtoi (Lho Soekoen) is weer bijna geheel overgeloopen naar den vijand; geheel Lho Soekoen is rumoeriger dan voorheen; Sawang heeft zich voor een belangrijk deel bij de djahats aangesloten; in Peusangan gaat het slechter dan ooit; in de VII Moekims vertoonen zich weer

meer benden; in het begin 1907 moesten Indrapoeri en Seulimoen in allerijl door een compagnie uit Koeta Radja versterkt worden en werden vier brigades marechaussée onder den kapitein Boreel te Koeta Radja aangehouden, omdat men vreesde, dat Polim weer zou overloopen; op de reede van Oleh-leh werd een Chineesche prauw beschoten en 1 Chineesch zwaar verwond. En achter de schermen gebeurt meer dan hier opgesomd kan en mag worden.

„*Obéir c'est craindre*". De vraag is maar, h o e de vrees wordt opgewekt.

Laat ons ook bedenken, hoe *immoreel* het is, door de kleine troepenmacht den vijand als 't ware te provoceeren telkens en telkens weer een kans te wagen ons door hare grootere getalsterkte te overwinnen. Steeds terugkeerende opflikkeringen van verzet (klewangaanvallen), periodieke uitingen van fanatisme zijn hiervan het gevolg.

De stumpers vergeten echter telkens en telkens weer, dat onze repeteergeweren en karabijnen verder reiken dan hunne donderbussen en klewangs.

Elke *provocatie* is laakbaar; in een pacificatiestelsel is zij *verderfelijk* en *inhumaan*.

Wij zijn immers een ontwikkelde, beschaafde natie; wat weet de Atjeher van aardrijkskunde, legerorganisatie, reserve en de hulpbronnen, waarover dat handjevol soldaten in zijn gebied beschikt!?

Maakt dat leger *krachtig, overmachtig* en de Atjeher zal ook *aanschouwelijk* overtuigd worden van onze macht en rijkdom. Momenteel geeft dit grootere uitgaven, op den duur kost het minder geld en . . . . minder bloed. (Engelschen contra Boeren; Franschen in Tonkin).

Te weinig troepen geeft onmacht en o n m a c h t l e i d t t o t w r e e d h e i d e n e i n d e l o o s h e i d; maar gaat onmacht samen met gebrekkige bestuursmaatregelen en wordt de w r e e d h e i d a a n g e m o e d i g d, dan ontstaat een s t e l s e l l o o s s t e l s e l of v a n d a l i s m e.

In de eerste plaats moet de geest van den bevelvoerder voldoen aan alle eischen, welke billijkerwijs gesteld kunnen worden aan een hoofdofficier van een beschaafd leger met een wetenschappelijk, goed onderlegd officierskorps.

De waakhond door meesters stem aangehitst wordt vechtlustig en bloeddorstig.

Een hardvochtig bevelvoerder, zijn troepen door woord en daad voorgaande in ruwheid en wreedheid, zal die soldaten spoedig veranderd hebben in *beulen, brandstichters* en *roovers,* overal vrees en schrik verspreidend en haat en wrok zaaiend.

Het volk, dat, aldus geregeerd, ons bestuur vreest, gehoorzaamt alleen onder het oog van den meester. En ware dat oog nu nog maar alom aanwezig en alziend, m. a. w. ware nu de contrôle nog maar volledig, dan zou dit bestuur zich nog kunnen handhaven; doch zelfs daartoe is het niet bij machte, zoodat per slot van rekening de Atjeher nog precies doet en laat, wat hij wil; nu eens djahatje spelende, dan weer een rustiger leventje leidend.

Dit is de juiste toestand op Atjeh en intusschen werkt dat handjevol soldaten zich invalide, terwijl het zich in bloed baadt.

't Geeft niets!

Tot pacificeerend en controleerend, d. w. z. politioneel optreden, is de troepenmacht ontoereikend. Tracht een bivakcommandant al eens een groep af te zonderen tot contrôle-wegwerken, gampongreiniging, bruggebouw, traceeren, wegopname, passencontrôle in de gampongs e. d., dan is deze gouverneur er vlug bij op de journalen in de margine de meest hatelijke opmerkingen te plaatsen.

Kortweg: gampongpatrouilles worden *verboden*, contrôle-wegwerken en al dergelijke verrichtingen mogen door den troep niet meer gedaan worden. De volle aandacht moet gewijd worden aan het opsporen en onschadelijk maken van kwaadwilligen. De *geheele* actie moet dáártegen gericht zijn. En dit *geheel* in strijd met de Algemeene instructie voor colonne- en patrouillecommandanten, zooals die omschreven staat in de C. O. 54 van 8 Juni 1905 punt 1 sub c.

Leest de kantteekeningen op de journalen van de bivaks Panton Laboe, Lho Soekoen, Goentji, Meulaboh, Lam Meulo, Bireuën en andere in de tijdvakken van begin 1905 tot heden, vooral gedurende het „medebestuur" van den overste Van der Maaten, en aanmerkingen als de volgende zullen u treffen:

„deze patrouillecommandant schijnt bij voorkeur in de gampongs te loopen; 't is dan ook veel prettiger in een huis dan in een bosch te slapen."

of

„wie gaf u den last die brug met troepen te laten bouwen? soldaten dienen te patrouilleeren";

of

„gampongpatrouilles *mogen niet* meer gemaakt worden, contrôle-wegwerken is overbodig", —

en dergelijke.

Nieuwe heer, nieuwe wet! Ook deze stelling wordt hardnekkig toegepast op Atjeh. Heeft een bivakcommandant zich ingewerkt in de toestanden en den geest der bevolking van zijn gebied; is hij op de hoogte van de namen der hoofden van verzet en hunne schuilplaatsen in dat gebied; heeft hij een weinig het vertrouwen weten te „koopen" of krijgen van enkele spionnen of hoofden; heeft hij de nooden der bevolking leeren begrijpen; heeft hij de wegen, ligging der gampongs en namen der hoofden en hunne gewoonten van zijn streek leeren kennen; heeft hij zijne soldaten en zijne soldaten hem leeren begrijpen en zijn ze geoefend in *zijn* geest op te treden en te patrouilleeren, dan wordt hij plotseling zonder eenige reden overgeplaatst en kunnen èn hij èn zijn opvolger zich nog eens opnieuw in een voor hun vreemden toestand inwerken; vaak tot groote desillusie of vermaak der bevolking en hoofden. Het is uitzondering als een bivakcommandant 6 maanden met dezelfde officieren op één post zit. Waardoor men ook krijgt dat reeds lang afgedane kleine rechtszaken door hoofden en bevolking opnieuw worden voorgebracht bij den nieuwen commandant of civiel gezaghebber. De gevolgen kan ieder zich denken. Wie niet tevreden is met een eens genomen beslissing, wacht tot de komst van den nieuwen commandant en waagt nog eens een kansje.

Voeg hierbij nog de fatale menschelijke eigenschap van *afbreken wat een voorganger opbouwde*, en ge zijt in het ideale land der „ordre, contre-ordre, désordre".

In het Lho Seumawesche zou door het restaureeren der zwaar verwaarloosde irrigatiewerken een stuk van duizend bouws sawahgrond weer bruikbaar worden, waardoor tevens de daar wonende bevolking bevrijd zou worden van den jaarlijks terugkomenden hongersnood. — Na maanden van voorbereiding, vergaderen met hoofden, correspondeeren met den civiel gezaghebber, opnemen en in kaart brengen van het terrein enz. enz. werd het geheele werk geraamd op zesduizend gulden. Vrijwillig bood de bevolking aan dit bedrag zelf te betalen — het „wegenfonds" 1) diende tot verfraaiing der plaats Lho Seumawe — en wel bij maandelijksche afbetalingen naar verhouding van de individueele draagkracht. De eerste penningen waren gestort, maar ziet . . . de bivakcommandant werd plotseling overgeplaatst, omdat hij daar reeds lang gezeten had (6 maanden) en . . . de uitvoering van het nuttige

1) Een kas, waarin alle boeten gestort werden.

werk laat *nu* nog op zich wachten. Dit gebeurde in begin 1905.

Eenige hoofden vroegen een bivakcommandant, een school te willen oprichten. De bivakcommandant correspondeerde met den civiel gezaghebber. Er waren 14 leerlingen-liefhebbers, die tot nu toe per tram elken dag naar Lho Seumawe's hoofdplaats moesten rijden. Nog vóor de civiel gezaghebber een beslissing genomen had, werd de bivakcommandant overgeplaatst. Van de oprichting van een school kwam niets, de opvolger vond dit waarschijnlijk onnoodig.

Wegen worden aangelegd door een bivakcommandant, door zijn opvolger afgekeurd en, parallel met de oude, nieuwe aangelegd.

Door den eenen commandant worden concessies verleend om pinang-, klapper-, peper- of zijde-cultuur omhoog te helpen; zijn opvolger trekt de concessies in, waardoor uitgestrekte velden met jonge aanplant afsterven en de ondernemingsgeest der bevolking wordt gedood.

De Atjeher kan geen vrede hebben met deze regeeringsmethode. Zijne despotische hoofden verkiest hij boven ons anarchistisch bestuur.

Waarom moesten de troepen weg uit het landschap Sawang en vervangen worden door maréchaussées, die te Leubo (Peusangan) in bivak kwamen? De bevolking was in Sawang tot rust gekomen. Berichten omtrent den vijand kreeg de bivakcommandant van Goentji voldoende. De bevolking was het oorlogvoeren moe en verlangde naar rust en orde.

Prachtig! zegt de gouverneur. Sawang is rustig, ergo kunnen de troepen daar weggehaald worden; dat bezuinigt en bevredigt de bevolking. Maar Z.H.Ed.G. vergat, dat met het weggaan der troepen Sawang zou worden een gewild fourageer- en rustoord voor alle kwaadgezinde elementen uit Peusangan en Boeloeh-Blang-Ara en de goedgezinde bevolking meer dan ooit zou worden overgeleverd aan de willekeur der djahats.

En aldus geschiedde! Nauwelijks was de Compeuni weg of het bivak der Koninklijke Petroleum Maatpij., dat eerst beschermd werd door onze troepen, werd bij herhaling aangevallen; transporten dier Maatschappij lastig gevallen, personen, die de Compeuni vroeger diensten hadden bewezen, vermoord; gampongs gebrandschat enz. enz.; totdat de maréchaussées er zich mee gingen bemoeien en in twee weken meer „dooden maakten" dan vroeger in een vol jaar door de infanterie in Sawang gemaakt kòn worden. En dank zij het welwillend optreden dier maréchaussée-patrouilles liep dra de geheele gampong Goentji en een groot deel der Blang Pandjang naar den vijand over. Het „verant-

woordelijkheidssysteem" had ook hier gewerkt: schuldig of onschuldig, toch strafbaar! —

De ervaring op Atjeh leert, dat het *zeer onoordeelkundig* is in een rustige streek maréchausées te laten patrouilleeren of te leggen. De bevolking *wil* nu eenmaal geen maréchaussées, *haat* en *vreest* ze. Deze vechtsoldaten bij uitnemendheid behooren in woelige streken, in het gebergte en de bosschen te ageeren en dáár voelt het korps ook meer voor.

Het was een grove politieke fout Sawang van troepen te ontblooten, maar nog grooter fout daar maréchaussées te laten patrouilleeren. Arme bevolking!!

Thans lezen we weer dat de havens Idi en Bajan gesloten worden. Waarom? Om de Atjeh-tram rendabel te te maken. Het gevolg is, dat die plaatsen thans wegkwijnen; tal van Chineesche toko's zijn gesloten en uit vrees, dat het welvarende Segli hetzelfde lot te wachten staat, wordt de daar afgebrande keudé maar niet eens meer opgebouwd. Is *dat* handel en nijverheid bevorderen? Is dat cultures opheffen?

Over de opvatting van dit laatste heerschen te Koeta Radja trouwens rare begrippen.

Der bevolking in Groot-Atjeh werd aangezegd klapperboomen aan te planten en er werd zeer geijverd voor den aanplant van een „tweede gewas". Hij, die aan den wil van den controleur of assistent-resident te Koeta Radja niet spoedig genoeg gehoorzaamde, werd kort en bondig opgevat door een patrouille en in de gevangenis gestopt — (begin 1907). — En zoo gebeurt het in geheel Atjeh.

Van een vermindering der partij van verzet in geheel Atjeh is dan ook geen sprake, wel van het tegendeel.

Ik las in een schrijven van een maréchaussée-luitenant op Leubo (Peusangan) aan één zijner collega's de volgende zinsnede, die merkwaardig veel overeenkomst heeft met het (hiervoren) zesde punt van aanval uit de rede Thomson, n.l.: *„wij zijn alleen baas op het stukje grond, waarop het bivak — en de vierkante meter, waarop de patrouille staat."* — En verder: „'t is een wanhopige toestand hier, je schiet tien djahats neer en er komen er twintig bij. Die kerels hebben ook niets meer te verliezen dan hun leven en daar geven ze niet om." (Einde 1906).

Behalve doorslaande bewijzen van gebrek aan wijze bestuursmaatregelen en insinueerende aanmoedigingen tot ruw en wreed optreden tegenover

den Atjeher, treedt de tegenwoordige gouverneur van A. en O. ook vaak onoordeelkundig op tegen de eigen ondergeschikten.

Hierover willen wij kort zijn, als geheel liggend buiten het kader van ons betoog, doch willen het toch even aanstippen om de conclusie te kunnen trekken, dat de achteruitgang van den toestand op Atjeh ook voor een deel geweten kan worden aan den slechten geest onder officieren, kader en manschappen, de eigenlijke werktuigen der pacificatie.

Gaf de gouverneur bij den eersten Gajoe-tocht reeds teekenen van hardvochtigheid, thans moeten de officieren vaak de meest onheusche, meest kwetsende kantteekeningen op hunne journalen lezen en onderteekenen.

Ieder toch op Atjeh weet, hoe op den eersten Gajoe-tocht een koortslijder, die te ziek was om de colonne te volgen, door den commandant van geweer en wapenen beroofd op het eenzame boschpad werd achtergelaten, ten prooi aan wilde beesten en den bloeddorstigen vijand. Deze soldaat, wij meenen, dat hij Lengkong heet, kwam in dwangarbeiderscostuum meer dan half naakt in één onzer bivaks (Panthelon) en werd later „gek" verklaard. Misschien wel gek door de uitgestanen angst en de ontberingen.

Een ijverig, voortvarend luitenant had in Pedir een der voornaamste oelama's 1) neergelegd en kreeg kort daarop op een zijner journalen de volgende berisping: „een karbouw zou het beter gedaan hebben".

Een ander was één, *zegge één week* in een voor hem totaal vreemde streek en bevolking bivakcommandant. Een groot deel der schuwe bergbewoners was even vóor zijn optreden naar den vijand overgeloopen; onrust, onzekerheid en vrees brachten de gemoederen in gisting. Na deze week werd de bivakcommandant afgelost, *omdat hij geen berichten kon inwinnen.*

Troepen op excursie mogen niet meer overnachten in één onzer bivaks, waardoor de malle toestand geschapen werd, dat patrouilles, die tegen den namiddag in ons bivak kwamen op de „keude" (passer) van dat bivak overnachtten, opdat vooral niet in het journaal zou behoeven te worden vermeld, dat *in een „bivak"* werd overnacht. Zelfs hoofdofficieren deden mee aan dit flauwe spel.

Enkele bivaks kregen eens in de twee weken een transport slachtvee. Bij circulaire werd bevolen, dat in den vervolge geen enkele koe meer

---

1) Voornaam geestelijk hoofd van verzet.

mocht doodgaan. De soldaten diende zulk een gestorven koe *zelf* te betalen.

Evenzoo werd per order gelast, dat prauwen met vivres nooit meer mochten omslaan. Totdat onder de oogen van den gouverneur zelf op de reede van Meulaboh twee prauwen omsloegen.

Zeker, *de bedoeling*, waarmee die orders werden uitgevoerd, was goed. Te lichtvaardig liet men wel eens „koeien sterven" en „prauwen omslaan", de order zelf echter kon niet worden opgevolgd.

Onbillijk is ook de order, dat voortaan alle op patrouille of excursie meegevoerde en bedorven of op marsch verloren vivres zullen moeten worden vergoed door de dragers. d. z. de dwangarbeiders.

Voor spionnendiensten mogen geen uitgaven meer in de boekposten voorkomen. Atjehers moeten voortaan *kosteloos* berichten geven!!!!

Onuitvoerbaar was ook de koelie-order. Voortaan werd verboden vrije koelies tegen betaling in te huren als dragers op patrouilles en excursiën. Moet een patrouille door gebrek aan dwangarbeiders haar toevlucht nemen tot inhuur van dragers, dan is daarvoor eerst de toestemming noodig van den gouverneur zelf. Dit moet belemmerend werken op de actie, daar het aantal dwangarbeiders in alle infanteriebivaks ontoereikend is en toestemming tot inhuur van vrije koelies zeer zelden gegeven wordt.

Wat zijn nu de gevolgen van deze bezuinigingsmaatregelen?

De gevolgen zijn, dat alle bivaks een *geheim* fonds of geheime reserve hebben om bovenstaande uitgaven toch te bestrijden. Dit fonds wordt verkregen door boeten op te leggen en niet in het „officieele" kasboek in te boeken. Mij zijn tal van bivaks bekend met een z.g.n. „*dubbele*" boekhouding, d. w. z. één officieele en één officieuse.

Een ander gevolg van het verbod van inhuur van vrije koelies is, dat de bivakcommandant er op uit is zooveel mogelijk gevangenen te maken, onder opgave van kinderachtige motieven, als: het niet schoon zijn der erven, het niet hebben van een pagger op voorgeschreven hoogte om die erven enz., enz., en hij gebruikt deze gevangenen als dragers of wel hij gelast de bevolking voortaan dragersdiensten in heerendienst te verrichten. Beide middelen vinden praktijk op Atjeh.

Alle verkeerde maatregelen wreken zich immers altijd direct op de bevolking, wier klachten toch niet gehoord worden in Buitenzorg of Den Haag.

Veel, zeer veel zouden wij nog kunnen schrijven over de h e e r e n d i e n s t e n en het b o e t e s t e l s e l, de kanker en pest voor de pacificatie.

Wij zouden kunnen vertellen hoe een majoor, civiel-gezaghebber van Pedir, de bevolking in heerendienst liet *verhongeren;* wij zouden u kunnen aantoonen, dat de in heerendienst in wording zijnde Gajoeweg de oorzaak is van alle klewangaanvallen en beroering in Peusangan, zooals ook deze gouverneur beaamde in een gesprek met één zijner luitenants te Bireuën en in spijt van de verklaring van den Minister, dat de onrust in Peusangan niets te maken heeft met het werken aan den grooten Gajoeweg, enz., enz., enz.

In verband met het boetestelsel zouden wij kunnen wijzen op de z.g. kooien of toetoepans in de bivaks, waar wanbetalers moeten brommen; over duizenderlei dwaze boeteopleggingen, dank zij het *„gemeen-verantwoordelijkheidsstelsel"*; over het z.g. „wegenfonds" zouden we het kunnen hebben; over de twee onnoodige vredesparken in Koeta Radja, het overdadig groote marechaussée-kampement te Lho Soekoen, waar geen marechaussée ligt, de slechte gasverlichting te Lho Seumawe, de thans vervallen renstallen te Lho'Nja, enz., enz., enz., alles opgebouwd uit geïnde boeten van den Atjeher, waaraan de Atjeher *niets* heeft.

Wij zouden een geschrift uitgebreider dan dit kunnen samenstellen zonder uitgepraat te raken over het vooze boete- en heerendienststelsel.

Voor den Atjeher wordt niet veel gedaan. Er is voor hem een moskee op Koeta Radja gebouwd, die bijna altijd leeg staat; voor landbouw en veeteelt wordt in de Onderhoorigheden niets noemenswaard gedaan; voor cultures worden hier en daar door sommige civielgezaghebbers onbeduidende voorschotten gegeven, doch totaal onvoldoende en tegen zware borgstelling; voor den handel wordt niets gedaan, hij wordt tegengewerkt (sluiten der havens); rijke keudé's zijn er bijna niet meer; nijverheid bestaat niet, wordt ook niets voor gedaan.

Patrouilleeren, neerleggen, onschadelijk maken, kosteloos wegen aanleggen, beboeten en verbannen vormen het huidig Atjeh-programma.

Waarom toch trekt het bestuur geen partij van de overgroote ijdelheid van den Atjeher? *Waarom toch wordt steeds gestraft, nooit beloond?* Stel b.v. een ordeteeken speciaal voor verdienstelijke Atjehers in en ik durf er voor borg staan, dat de ontvangers van zulke onderscheidingsteekenen van trots, dankbaarheid en verrukking, 's gouvernements beste onderdanen zullen worden.

Op Koeta Radja kwijnt de kleinhandel; de winkels, groote, mooie, statige gebouwen, kunnen zich met groote moeite staande houden.

Een ontevreden, duffe, saaie geest heerscht in die stad. Ieder officier, die zijn vier jaren „vol" heeft, vraagt met spoed overplaatsing; alle

gerenommeerde patrouillecommandanten uit de Van Heutsz-school zijn weggeloopen van Atjeh.

Colijn, Cristoffel, Vastenou, Veltman, Darlang, Scheepens, Verschuur en zoovele anderen, waar zijn zij gebleven en *wie* vervangen hen thans op Atjeh?

Waar is de opgeruimde, gezellige geest van 1903, '04 en '05, waardoor er niet aan gedacht werd het groote, interessante pacificatiewerk in den steek te laten; waardoor officieren met acht, ja, met twaalf onafgebroken Atjeh-jaren geen uitzondering waren? Zoekt hen thans!!!

Verbitterd is de bevolking, ontevreden de troep! Is het niet ongerijmd. dat waar de toestand precies dezelfde als in 1903 en het te pacificeeren gebied bijna verdubbeld werd door het aantrekken der Gajoe, Alaslanden en Serbödjadi, de toenmaligen troepenmacht met 1 bataljon werd verminderd?

Afdoende inmenging van het opperbestuur is hoog noodig, doch laat het belastingplan van 2 pct. van ieders inkomen op Atjeh de *eerste jaren* rusten.

Thans zal de Atjeher belasting betalen voor ondoelmatige wegen, die hij uit principe toch niet gebruikt; voor bescherming van persoon, goederen en veiligheid, die er niet is, enz.

Laat ons den Atjeher eerst zich leeren schikken in een toestand van orde en regelmaat; daarna kan het land tot ontwikkeling gebracht worden en de bevolking de uitgaven eener belasting dragen.

Doch daartoe is noodig een belangrijke versterking van troepen, waardoor ook het binnensmokkelen van de allernieuwste modellen repeteer- en jachtgeweren en munitie kan worden tegengegaan (ik zelf maakte munitie van buitenlandsch fabrikaat met de cijfers 1905 en 1906 er op vaak buit) — vermeerdering van het aantal bivaks; *andere en betere dislocatie der bivaks over het bezette* gebied met infanterie in de tot rust neigende- en marechaussée in de woelige streken en in den overgang van vlakte in bergland 1) en .... een wijs bestuurder, met menschenkennis en ruimen blik, kennis van land en volk; met humaan karakter en strenge principes voor zich zelf en zijn ondergeschikten: met bestuurstalenten en een Van Heutsz-geest, d. w. z. actief, doortastend, geen bezwaren achtend.

1) O. i. moet het zwaartepunt der bezettting niet meer liggen aan de kust, doch meer in het binnenland. De bivaks aan de trambaan moesten eigenlijk geen andere beteekenis hebben dan als opvoerbivaks. Het tegenwoordig bezettingssysteem is verouderd.

Gematigd optreden en wijze bestuursmaatregelen zullen dan het Atjeh-pacificatie-stelsel maken tot een vruchtafwerpend, positief werk; omdat dan aan de werkelijke pacificatie, d. i. rust en ontwikkeling van land en volk, gearbeid kan worden.

Onmacht, wreedheid, stelselloosheid, verbittering, haat, minachting, vrees en gebrek aan vertrouwen zullen dan gaan plaats maken voor macht, bezadigdheid en zooal niet goedschiksche onderwerping, dan toch berusting.

Hoopvol klinken de woorden van den Minister in de Memorie van Antwoord 1906, waar Z.Exc. zegt, dat intusschen de correspondentie over de toestanden op Atjeh met den Gouverneur-Generaal nog niet is geëindigd en Z.Exc. onder diens aandacht zal brengen de te geringe troepenmacht in dat gewest, *waarop door vele deskundigen wordt gewezen.*

B r a v o , M i n i s t e r F o c k ! ! Dan zou het geheele Nederlandsche volk, het geheele Nederlandsch-Indische leger en het geheele Atjeh-volk u dank verschuldigd zijn.

Doet een beroep op uw minister, gij Nederlandsch volk; vraagt uwen afgevaardigden met klem aan te dringen op vermeerdering van troepen op Atjeh. Nu duldt gij, dat daarginds een geheel volk langzaam, maar zeker vermoord en uitgeroeid wordt; dat uwe zonen moordenaarswerk verrichten: *een ander groot deel in uitgestrekte vredesgarnizoenen geeuwt van verveling.*

Vraagt uwen minister een eind te maken aan dat v a n d a l i s m e op Atjeh, dat s t e l s e l l o o s d i l e t t a n t i s m e . in zijne uiting van onmacht barbaarsch.

Vraagt uwen minister er door overmachtig, krachtig optreden spoedig een einde aan te maken.

Vraagt uwen afgevaardigden éénstemmig momenteel eenige millioenen meer op de Indische begrooting te brengen en troepen te zenden naar dat Atjeh; zegt hun, dat deze geldbelegging over eenige jaren ruimschoots haar *rente zal afwerpen,* want Atjeh is een mooi en zeer rijk land!

Laat de schande van een vier en dertig jarig onvermogen om een primitief bewapenden onontwikkelden inlandschen stam ten onder te brengen niet nog langer onzen naam en geschiedenis bezoedelen. Ons nageslacht zal er ons voor danken.

„A t j e h *kán* en *móet* g e p a c i f i c e e r d w o r d e n!"

Het Atjeh-debat in de Tweede Kamer der Staten-Generaal. [1]

Zitting van 5 November 1907 (Handelingen blz. 191 e. v.).

De heer VAN KOL: . . . . . Nu een andere streek waar wij „ons gezag wilden uitbreiden," n.l. Atjeh.

Wat hebben wij gedaan om de wonden van den meest onrechtvaardigen oorlog, ooit door Nederland aangebonden, te helen en om de rampen welke wij over dat land hebben gebracht, te verzachten? Wij hebben het kunnen lezen op een of andere der bijlagen van de Memorie van Antwoord en ik heb er een uittreksel van gemaakt. Als men zijn aandacht vestigt op de woorden, welke daar worden gebezigd, dan vindt men allerlei kleine handigheidjes en dan blijkt, dat de daden, waarop men zich meent te moeten beroemen en voor welker beschrijving men zes bladzijden heeft noodig gehad, eigenlijk weinig om het lijf hebben, als men ze op den keper beschouwt. Wij lezen o.a. dat, wat Groot-Atjeh aangaat, het overgroot deel der sawah's van den regen afhankelijk is; dat stuwen in de bovenrivieren noodig zijn, maar van plannen om de rijstvelden te bevloeien, om die stuwdammen te maken, verneemt men nagenoeg niets belangrijks. Er wordt gezegd, dat daaraan groote bezwaren verbonden zijn en dat het veel geld zal kosten: dus er komt niets van.

Het eenige feit, dat er genoemd wordt als iets dat ten bate van de Atjehers zal komen, is het geven van voorschotten voor het aankweeken van peperplanten. Aan 72 menschen is *f* 4300 gedurende 3 jaar gegeven;

1) Mededeelingen van zuiver persoonlijken aard zijn uitgelaten.

dit is per persoon *f* 60, hetgeen zeer weinig kan worden genoemd, als men bedenkt dat de peper een zeer dure, een veeljarige en veel arbeid vereischende cultuur is.

Karrenwegen „zijn onderhanden," zoo heet het, maar wij weten hoe die wegen daar tot stand komen. Er „is last gegeven" om vischvijvers aan te leggen, maar geschied is het in al die jaren nog niet.

Men „is bedacht," zoo leest men verder, op het geven van voorschotten voor de aanschaffing van vischnetten; proeven worden genomen voor het inzouten van visch.

Men tracht de reboisatie te bevorderen: kredietbanken „zijn in voorbereiding," voor jaarmarkten beraamt men „plannen," enz. enz.

Allemaal beloften en voorspiegelingen, maar waar zijn de daden? Als men op dezelfde wijze nagaat wat er in de Gajoe en Alaslanden en in de onderhoorigheden van Atjeh is geschied, dan kan men zeggen dat, ondanks dat men blijkbaar aan het Departement zijn beste beentje eens heeft voorgezet om aan te toonen, dat er iets degelijks voor de oeconomische ontwikkeling van Atjeh en Onderhoorigheden heeft plaats gehad, er tot heden vrij wel nog niets is verricht.

Wil de Minister dat tegenspreken, hij noeme het cijfer van het bedrag, dat voor dat doel sedert het pacificatiejaar van 1896 is uitgegeven.

En toch had men moeten begrijpen, dat men vooral in Atjeh met ruime hand voor de oeconomische ontwikkeling der bevolking gelden had moeten besteden en dat deze dan heel wat meer den vrede zou hebben bevorderd, als zulks met de militaire uitgaven het geval kan zijn.

Wat lezen wij trouwens van de hand van een bevoegd beoordeelaar, die in *De Avondpost* een reeks merkwaardige artikelen over de toestanden in Atjeh heeft geschreven?

Slechts enkele staaltjes kan ik aanhalen: Op Lho Seumawè was eenmaal een gezaghebber, die een irrigatieplan wilde uitvoeren, maar een opvolger kwam en belette die bevloeiïngswerken te voltooien, zoodat er nog jaarlijks in een of ander gedeelte van dat gewest hongersnood heerscht. De een dwong de Atjehers peper te planten; een opvolger kwam en liet de jonge plantjes afsterven. Een controleur legt een weg aan in onbetaalden heerendienst; een volgende laat den weg niet eens voltooien, doch legt kort daarna een evenwijdigen weg aan.

De handel is geknakt; de nijverheid verdwijnt, voor cultures geeft men hier en daar onbeduidende voorschotten aan enkele landbouwers in dat geheele gebied; men gaf den Atjeher steenen of liever kogels in de plaats van rijst of brood. In de Memorie van Antwoord lezen

wij op bladz. 7 naar aanleiding van een vraag, die hier het vorige jaar reeds gedaan is, hoe het eigenlijk staat met het *wegenfonds,* hoe het geld inkomt, hoe het wordt besteed en hoe de contrôle is ingericht, een antwoord waaruit blijkt, dat de Minister de vraag niet eens heeft begrepen of niet wil begrijpen. De Minister zegt daar:

„Onder gewestelijke politieke fondsen worden verstaan, die naar hun oorspronkelijke bestemming ook wel wegenfondsen genoemde, geldmiddelen, waaruit in het algemeen uitgaven ten behoeve van de oeconomische ontwikkeling van het gewest worden bestreden."

Dat is een definitie, maar niets meer. Maar is het wel waar dat daaruit alleen uitgaven ten behoeve van de bevolking van dat gewest worden bestreden? Kunnen alle uitgaven den toets der critiek doorstaan, o. a. de bekende renstallen en parken? Of zitten deze achter de woorden „in het algemeen" verscholen? Wie heeft daarover de contrôle; dat heb ik herhaaldelijk gevraagd. Kan de Minister er voor instaan, dat die gelden, op onrechtmatige wijze bijeengebracht, wel steeds op degelijke wijze ten bate van de Atjehers werden besteed?

Het opvoeren der bedrijfs- of inkomstenbelasting heeft mij het vorige jaar aanleiding gegeven om een amendement in te dienen om deze belasting in Atjeh, dat zwaar geteisterde land, niet zoo voetstoots door dik en dun in te voeren, daar wij meenden daarvan een herleving van het verzet te moeten verwachten. En het was treffend, dat met in de latere maanden geen blad in handen kon nemen of men las van klewangaanvallen, waarbij soms 10 of 18 der onzen werden gedood, veroorzaakt door wrevel der bevolking over de haar ontijdig opgedrongen belasting. Daardoor zijn de benden aangegroeid, zijn veel slachtoffers gevallen en duurt de oorlog onverzwakt voort.

Ook is nog weinig in overeenstemming met een werkelijke ethische politiek het oorlogvoeren op een koopje, zooals dat door ons geschiedt. (Spreekt over de kosten van den oorlog.)

.... Ten slotte nog een gewichtig punt, maar waarbij ik niet aarzel te verklaren, dat de grenzen die de Minister tegenover de Kamer behoort in het oog te houden, werden overschreden; zijn houding loopt eenvoudig de spuigaten uit.

Ik bedoel wat staat op bladz. 5 en 6 van de Memorie van Antwoord, in verband met *Atjeh.* Men leest daar in het kort, „dat de toestand in Atjeh over het algemeen verre van bevredigend is, kan de Minister niet toegeven."

„De overgang van lijdelijk verzet tot medewerking met ons gezag gaat echter geleidelijk en dit proces vordert te langzamer, waar wij in

Atjeh te doen hebben met een bevolking, die schier immer in een toestand van anarchie verkeerde en hier minder, ginds meer onder den invloed staat van een fanatieke geestelijkheid." En iets verder: „Vrouwen en kinderen worden inderdaad nu en dan het slachtoffer hunner aanwezigheid bij de benden, waartegen de actie onzer militairen is gericht; in de maanden Juli 1906 tot en met Juni 1907 ten getale van 30."

„Dat dit niet opzettelijk geschiedde, dat het zelfs onvermijdelijk is als vrouwen zich in manskleeding bij de benden ophouden, spreekt vanzelf en in zooverre zou de toevoeging dat het „treffen bij ongeluk" geschiedde, gevoeglijk in de verslagen achterwege kunnen blijven."

In één woord: een volslagen ontkenning van de bewering, die steeds meer en meer in Nederland steun vindt, dat de toestand in Atjeh het tegendeel van bevredigend is, en integendeel de pacificatie daar steeds in een verder verschiet geraakt. Ook dat er gruwelen gebeuren, en er weerloozen worden nedergeschoten, wordt hardnekkig door den Minister ontkend.

In zake de Atjeh-gruwelen stond ik jarenlang alleen in deze Kamer en moest vaak, niet het minst in de groote pers, harde oordeelvellingen over mij heen laten gaan, ook van den toenmaligen Minister en andere Kamerleden. Gelooft men dan, dat die taak ook voor mij niet pijnlijk was, en ik mij niet genoeg Nederlander gevoelde, om liever met trots ook in het buitenland te kunnen zeggen: „dergelijke gruwelen zijn voor goed uit onze koloniën verdwenen?" Heb ik niet in Maart 1902 Atjeh van Noord tot Zuid gedurende weken doorkruist en toen niet eerlijk bekend, dat ik mij voorheen deerlijk vergist had; dat de pacificatie thans nabij was en de humaniteit gehandhaafd werd, dat gruwelen, ook blijkens de dagorders en het door mij ingesteld onderzoek tot het verledene behoorden?

Later, toen ik begon te twijfelen, toen in de pers tegenstrijdige berichten opdoemden, was ik steeds tevreden met de verklaringen van den Minister, dat de wandaden niet meer geschiedden en dat de pacificatie met flinken tred vooruitging.

Thans zijn de verklaringen van den Minister mij niet voldoende meer en waar de Minister de onvoorzichtigheid heeft gehad zijn beweringen te dekken met zijn eigen verantwoordelijkheid, moet hij de communis opinio met feiten kunnen weerleggen; de waarde zijner dooddoeners is tot nul gereduceerd. Mijns inziens zijn op Atjeh de toestanden thans afschuwelijker dan zij ooit geweest zijn; een ander geacht lid zal dit in détails behandelen, maar ik zal slechts in ruwe trekken een beeld

schetsen van den tegenwoordigen toestand, van wat er op Atjeh terechtgekomen is nà 34 jaren oorlogvoeren, nà 34 jaren beschaving brengen en 34 jaren naar „orde, rust en veiligheid" te streven in dit door ons in beslag genomen land.

Ik heb het vorig jaar gesproken over de slechte behandeling van de koelies bij den aanleg van de tramwegen; de feiten werden wel niet officieel erkend, maar zijn toch nader bevestigd. Ook de klachten over de zware heerendiensten aan de Gajoewegen; men wilde ze ontzenuwen in de officieele stukken, zij zijn toch weer juist gebleken.

Het misbruik maken van het boetestelsel werd tegengesproken van de Ministerstafel, doch is eveneens maar al te treffend bewezen.

Toen ik verleden jaar beweerde, dat de ontijdige invoering van de bedrijfsbelasting het verzet moest aanwakkeren, had ik niet gedacht, dat zij op zoo roekelooze wijze zou worden doorgevoerd. Wij lezen daarover in de *Javabode* van 13 September 1907: „Het verband tusschen verhoogde of hernieuwde actie van de zijde der bevolking en het invoeren van bedrijfs- en inkomsten-belasting is reeds meermalen aangetoond." En dan lezen wij dat de patrouilles — zooals men het cynisch openhartig zegt — „rente bij den boer gaan halen". „Tijdens den marsch worden dan de kampongmenschen gedwongen voor niets of bijna voor niets den noodigen mondkost te leveren."

Wanneer wij in het Koloniaal Verslag lazen, dat in de binnenlanden van Celebes de een of andere zendeling van den vorst met enkele trawanten rondging om bij den boer binnen te dringen om een gedeelte van zijn bezit weg te nemen, dan zou men daarover een kreet van verontwaardiging hooren opgaan; maar onze soldaten en ambtenaren treden op dezelfde wijze en nog systematischer op.

„Zulke kennismaking", lees ik verder, „met de bevolking is weinig geschikt om haar mededeelzaam te maken. En ze meent te recht bij fourageering en heerendienst reeds meer dan voldoende belasting te betalen." Mij schijnt verder, dat de Minister de beloften, die hij heeft afgelegd op dit gebied niet vervuld heeft, en dat zijn verklaringen in strijd zijn met wat ons ter oore is gekomen, want hij beloofde — mijn amendement had anders veel kans gehad om aangenomen te worden — in ruil voor die verzwaarde belasting in geld vermindering van de heerendiensten. Wat lees ik hier? „Tot hoeveel heerendiensten was de bevolking tot dusver gehouden? Niemand weet het. Niemand kan het bepalen. Intusschen is van verlichting van heerendienst geen sprake." (*Javabode* 13 September 1907.) Hoe kan men nu zeggen, dat de heeren-

diensten verminderd zijn? Trouwens ontzaglijk zijn in het geheel ook de geldelijke *belastingen opgedreven*. In 1901 was het totaal aan belastingen in dat nog in oorlog verkeerende land, in Atjeh en onderhoorigheden, f 6000, in 1903 f 9000, in 1905 f 85.000 en in 1906 maar eventjes 139.000 in dat dun bevolkte gewest. Hoe is nu de verdere toestand op Atjeh?

In de Memorie van Antwoord gaat de Minister er prat op. In de Troonrede van dit jaar werd verklaard, dat wij wel genoodzaakt waren in te grijpen om daar geluk en welvaart te verschaffen aan de bevolking en in de zoogenaamde Troonrede, door den Gouverneur-Generaal te Buitenzorg gehouden, zeide hij dat „kalme berusting in het onvermijdelijke geoorloofd is, daar waar de militaire macht moet ingrijpen en menschenlevens door het zwaard verloren gingen". Want, zeide hij verder, laatstbedoelde offers waren „in enkele streken niet te vermijden om den grondslag te kunnen leggen tot verzachting van ruwe zeden en gebruiken, tot het brengen van rechtszekerheid, van een vreedzaam en rustig bestaan en tot verzekering in de toekomst van verhoogde welvaart en ontwikkeling aan verschillende volksstammen in den Archipel die, door den wereldloop onder ons gezag geplaatst, alle aanspraak hebben op onze krachtdadige hulp en bescherming."

Mooie woorden, doch in strijd met de werkelijkheid; wat is voor Atjeh het resultaat geweest van al die beloften en voornemens? Hoe hebben wij daar vrede en rust gebracht; hoe staat het met de veiligheid van personen en goederen, met de bescherming van de inlandsche bevolking „tegen de willekeur van wien ook", zooals het heet in art. 55, een der schoonste van het Indisch Regeeringsreglement. Wanneer ik die beweringen, voorspiegelingen en beloften stel tegenover de feiten, komt er een ongunstig licht op vele van de officieele mededeelingen, die ons zijn geworden. 34 jaar lang zijn wij bezig ons gezag op Atjeh te vestigen, rust en orde te bevorderen en beschaving te brengen. Voorheen heerschte er anarchie en was het een gruwzame toestand, zoo heette het vóór het uitbreken van den oorlog, en onze spietsburgers trilden van verontwaardiging, omdat er in een lange reeks van jaren een paar malen zeeroof was voorgekomen! Daar zouden wij nu eens paal en perk aan stellen. Doch als men nu onbevooroordeeld ons bestuur en het zoogenaamd wanbeheer van de Atjehsche sultans vergelijkt, dan blijkt, dat het thans erger is geworden dan het ooit kon zijn geweest. Honderden millioenen zijn ten koste van den Javaan voor dien veroverings-oorlog uitgegeven, duizenden menschen zijn gevallen aan beide

zijden en thans treden wij op als bloeddorstige wreedaards en worden er barbaarsche toestanden onder de Nederlandsche vlag geschapen.

Ik heb bewijzen hiervoor in overvloed. De dum-dums zijn, ondanks de tegenspraak van den Minister, regel en stelsel gebleken. Weerloozen zijn er neergeschoten, en in de ladangs werd soms door onze soldaten gedood „al wat leeft". Door vreedzame dessa's werden 's nachts in den blinde wel eens salvo's afgegeven, als er een schot soms niet eens in de buurt was gevallen. Gevangenen werden neergeschoten, gewonden gedood; in de Gajoe-landen zijn vrouwen en kinderen, die een toevlucht zochten in gegraven kuilen als wilde beesten geslacht. Het woord is weinig parlementair, maar men maakt er op Atjeh een „lolletje" van menschen te dooden. Aan tafel vertelde eens een officier die op Atjeh geweest was, dat men een weddenschap aanging wie een voorbijgaanden Atjeher het beste zou treffen; de promotie staat in verband met het aantal „sloebers" die werden neergelegd. Dat is dan de beschaving die wij er thans brengen.

Gidsen werden afgemaakt; landbouwers, die met een klein mesje liepen om pinang te snijden, werden neergeschoten; gebonden vrouwen werden met rottingen over het gezicht geslagen; een man, die den moed had om zijn hoofd niet te verraden, werd gefusileerd. Onschuldigen zijn er geveld en een officier, zoo lazen wij, die in de dessa om een klappernoot vroeg, liet als scherts schieten op den Atjeher die voor hem in den klapperboom was geklommen. Wanneer men niet groet, wordt men afgeranseld; men gaat zoo ver van een banneling van hoogen adel in dwangarbeiderskleederen te steken en in het boevenlogies op te sluiten. Wanneer nu zoo'n man na een of meer jaren terugkeert, denkt men dan, dat hij een oogenblik zal aarzelen om tot den laatsten snik te strijden om zich te wreken voor de doodelijke krenking hem aangedaan? Is het waar of niet, dat men huizen in brand heeft gestoken, terwijl men wist dat er menschen in waren opgesloten?

Ik sprak van barbaarsche toestanden, maar de uitdrukking is te zwak; door de verwildering, gevolg van dagelijksch bloedvergieten, is men aldaar gekomen tot bestialiteit.

Men verminkt er de lijken: de bewijzen zijn er van gevonden. Er zijn officieren, die met den klewang een kruis lieten kappen op de borst of op het voorhoofd van den gevallen vijand. Premies zijn er uitgeloofd op de koppen der verslagenen, ja men spreekt van een officier, die er een collectie doodskoppen op nahield.

Een ooggetuige, die dien verdelgingskrijg heeft meegemaakt, vertelde,

dat door de marechaussées vaak lijken werden verminkt op de gruwzaamste wijze, slechts een bloederige massa achterlatende.

Laat ons derhalve zwijgen, wanneer er nog eens gesproken wordt van wilden die nu en dan eens koppensnellen; van onzen kant is er op veel bestialer wijze opgetreden. Het is demoralisatie en verwildering een soort van waanzinnigen bloeddorst, die er op Atjeh schijnt te heerschen.

Een oud-officier van de marechaussée heeft den moed gehad in *De Avondpost*, in zijn artikel: „Hoe beschaafd Nederland in de XXste eeuw vrede en orde schept op Atjeh" onlangs een tipje van den sluier op te lichten. Hij vertelde daarin, dat een officier een Atjeher op de rails had doen binden om hem zoo door de locomotief te laten overrijden, wat ook mij werd medegedeeld. Men leest er verder van, dat anderen, hoofden, die binnen 24 uren de boeten niet hadden gebracht, onverbiddelijk lieten neerschieten.

Het schijnt, dat een gevoel van zachtheid en mededoogen, dat in elk menschenhart moet opkomen, door de omgeving aldaar wordt gesmoord en verstikt.

Zelfs van middeleeuwsche martelingen kan men er lezen: nu eens worden Atjehers aan de polsen opgehangen om . . . .

De VOORZITTER: Ik moet den geachten spreker nu verzoeken zich in zijn uitdrukkingen te willen matigen. Voor zoover hij hypothetisch sprak, vond ik geen genoegzame aanleiding hem in de rede te vallen, maar nu hij steeds voortgaat beweringen van zoo ernstigen aard als vaststaande feiten te poseeren, en daarbij zeer scherpe qualificatiën tegen het Indische leger richt, verzoek ik hem het bij de beschouwingen te laten, welke hij dienaangaande reeds gegeven heeft, te meer, wijl hij daarbij reeds wel wat buiten de grenzen is gegaan.

Hypothetisch kunnen vragen gesteld worden, maar voort te gaan op de wijze als de geachte afgevaardigde thans doet, kan ik niet wel toelaten.

De heer VAN KOL: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb er geen oogenblik aan gedacht deze vragen hypothetisch te stellen, want het is mijn vaste overtuiging, dat het feiten zijn, welke ik noemde. Wat in dit verband ook van de Ministerstafel moge gezegd worden, ik handhaaf deze in hoofdzaken en voor de groote meerderheid er van.

Om evenwel aan uw verzoek te voldoen, zal ik nog slechts een enkele vraag stellen.

Zou ooit in vroeger jaren op Atjeh een gruwzamer despoot hebben geheerscht dan thans? Zou ooit het getal gepleegde doodslagen en wreedheden grooter zijn geweest dan nu? Zou er ooit erger zijn huisgehouden dan op het oogenblik plaats vindt bij deze „volksuitroeiing" onder de Nederlandsche driekleur?

Daarom, Mijnheer de Voorzitter, u heeft gelijk; er is over deze zaken genoeg gesproken; er moet een einde aan komen. De Minister zal en mag er zich thans niet van afmaken door te zeggen: daarvan is mij niets bekend; ik zal inlichtingen vragen, dan wel de rapporten afwachten; ik zal een onderzoek instellen.

Het is nu eenmaal een publieke overtuiging geworden; men ontmoet niemand uit Atjeh of hij bevestigt deze schandelijke feiten; er komt geen brief uit dat gewest, of soortgelijke verhalen worden vermeld: de bladen zijn er vol van, de musschen krassen het van de daken. Nu dulden zulke toestanden geen langer uitstel meer, de feiten kunnen door den Minister niet langer worden tegengesproken. Langer dralen ware een misdaad tegenover recht en humaniteit.

De Minister moet weten wat er is geschied; want zijn zulke klachten niet reeds jaren geleden door de heeren de Stuers, Thomson en anderen met mannenmoed hier herhaaldelijk geuit? Wat is nu zijn antwoord? Heeft de Minister niet reeds lang geleden inlichtingen gevraagd aan de Indische regeering? En zoo neen, waarom niet; zoo ja, late hij ons de verslagen lezen, opdat wij alles wat daarin staat te weten komen!

Ik hoop — ik ben gelukkig één der eerste sprekers geweest — dat iedere spreker, die na mij zal komen, van welke richting hij ook zij, welken godsdienst hij belijde, tot welke partij hij moge behooren, zijn oordeel zal zeggen in ronde woorden, over datgene wat op Atjeh nu geschiedt en wat ook hem als volksvertegenwoordiger bekend moet zijn, waarvoor hij mede verantwoordelijk is. Ik hoop dan, dat de Minister daaruit zal bemerken, dat hier in deze Kamer der Staten-Generaal tal van leden, onverschillig welke politieke richting zij zijn toegedaan, willen gebrandmerkt hebben de gruwelen, die daar onder Nederlandsche vlag in Atjeh geschieden en dat zij er met mij op zullen aandringen dat niet langer straffeloos zulke misdaden kunnen plaats grijpen. Ik hoop dan ook ten zeerste, dat velen mij zullen steunen als ik den Minister vraag: wie zijn de schuldigen, welke straf hebt gij voor hen bereid?

De heer DE STUERS: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal het alleen hebben over de pacificatie van Noord-Sumatra.

Een paar jaren geleden heeft de Minister gezegd, dat de Kamer haar tijd beter kon besteden dan aan de herhaalde behandeling van die zaak. De Kamer heeft evenwel dat advies van den Minister niet deugdelijk geacht en is bereid er meer over te hooren. Indien inderdaad die pacificatie tot stand gekomen was, zou ik begrijpen, dat men van tijdsverspilling sprak, wanneer er nog een woord over gezegd werd, maar wij zijn feitelijk van die pacificatie verder af dan ooit, althans wij zijn op stukken nà niet waar wij wezen moeten. En nu is het niet ondienstig en geen tijdverspilling, wanneer de aandacht van de Regeering en van de Kamer, en ik voeg er bij, van de natie, op die pacificatie wederom wordt gevestigd.

Hoe is de toestand?

Het is nu bijna vijftien jaren geleden, dat de heer Van Heutsz hooghartig schreef: „De Atjeh-oorlog knaagt aan ons koloniaal bezit; hij *moet* eindigen. Laten wij eindelijk aan de beschaafde wereld toonen, dat wij daartoe in staat zijn." En nu vraag ik vijftien jaar later: hebben wij dat getoond? Is die pacificatie tot stand gekomen?

Hoe is de toestand? Voor de beantwoording van die vraag zijn wij in de eerste plaats aangewezen op den Minister van Koloniën. En wat antwoordt die Minister? Klinkende phrasen, maar holle, niets zeggende phrasen.

„Nederland", zoo schrijft de Minister, „streeft er naar zijn gebied en zijn bevolking tot een hoogen trap van ontwikkeling op te voeren. Dat kan niet dan geleidelijk geschieden, doch die taak is voor Nederland niet te veel omvattend, noch ook haar einddoel onbereikbaar."

Voorts geeft de Minister volstrekt niet toe, dat de toestand in Atjeh verre van bevredigend zou zijn, en dat er niet zou vallen te roemen over het sinds 1896 in Atjeh gevolgd beleid. Daarop laat hij eenige zinsneden volgen, die eigenlijk niets zijn dan axioma's, familiaar gezegd: waarheden als koeien, zooals men die vindt in dat Fransche liedje van monsieur de la Palisse, waar elk couplet een waarheid bevat. „De algeheele pacificatie is nu een quaestie van tijd geworden en het tempo, waarin zij voortschrijdt, wordt in de eerste plaats beheerscht door de gezindheid der bevolking om met het bestuur mede te werken tot het scheppen van een duurzamen toestand van rust, orde en veiligheid".

Die woorden: „rust, orde en veiligheid" zijn altijd het vaste devies,

wanneer men in Indië goed doet of kwaad doet, evenals wij wel eens zeggen: „geloof, hoop en liefde."

Dan lezen wij verder:

„Wanneer de bevolking haar eigen belang begrijpende" — het zijn zulke domme menschen — „zelf ernstig naar orde en rust zal verlangen en ons hare medewerking niet zal onthouden, waar wij die om haar zelver wille noodig hebben, zal het aan de guerilla-benden onmogelijk worden zich staande te houden." — monsieur de la Palisse! — „De overgang van lijdelijk verzet tot medewerking met ons gezag gaat echter geleidelijk" — dat zou ik gelooven — „en dit proces vordert te langzamer, waar wij in Atjeh te doen hebben met eene bevolking die schier immer in een toestand van anarchie verkeerde en hier minder, ginds meer onder den invloed staat van een fanatieke geestelijkheid." — ook een vaste term.

Kort gezegd, komt die geheele mooie uiting hierop neer, dat de pacificatie, de vredesstichting een feit zal zijn op het oogenbilk, dat de bevolking vrede zal hebben met dien vrede.

Maar wat wel zoo interessant mag heeten, is, hoe de Gouverneur-Generaal er over denkt, en dat kunnen wij ook vernemen uit het bericht van den Minister; het is samengevat in een zeer korte laconische zinsnede, die juist daardoor des te merkwaardiger is. Dit bericht luidt als volgt:

„Bij den Gouverneur-Generaal bestaat niet de minste twijfel, dat het bestuur in Atjeh ook nu nog in de juiste richting wordt gevoerd"; punt, nieuwe regel! Nu weten wij het!

Ik vind dat mager en ik heb naar andere bronnen omgekeken om op de hoogte van den werkelijken toestand te komen.

Ik vind in de eerste plaats de officieele bron, dat is het Koloniaal Verslag. Dat Verslag — ik heb dat reeds vroeger gezegd zonder eenige kwade intentie — is als historische bron onvoldoende, omdat het onvolledig is. De Minister heeft zich daarover toen een beetje warm gemaakt; ik geloof ten onrechte, want ik had geen ambtenaren geïnculpeerd en hun geen kwade trouw verweten, maar ik heb gezegd, dat uit den aard der zaak dergelijke verslagen onvolledig zijn, en als bron niet al de gegevens verstrekken welke men noodig heeft om een juisten blik te verkrijgen in den toestand eener zaak.

Omtrent de officieele verslagen is onlangs iets voorgevallen, dat een vreemd licht op die verslagen werpt. Ik heb namelijk onder de oogen gehad een circulaire, dezen zomer uitgevaardigd door niemand minder dan den directeur van justitie, den Indischen Minister van Justitie, aan

zijn ondergeschikten. Hij vertelt daar waarempel zoo maar, dat de verslagen, die hij ontvangt, onwaar, onvolledig, ongetrouw zijn, en in détails vraagt hij betere inlichtingen, betere verslagen, getrouwer berichten. Ik vraag aan den Minister: wat hebt gij gedaan, hebt gij den Indischen Minister van Justitie een kastijding toegediend, omdat hij officieele verslagen zoo aan de kaak durft stellen? Hebt gij, die gezegd hebt geen oogenblik een ambtenaar te zullen dulden die u geen ware berichten zou geven, het mes gestoken in de ondergeschikte ambtenaren van het departement van justitie?

Indien gij van dat alles niets hebt gedaan, dan zeg ik: daar wordt op officieele verslagen een schril licht geworpen dat te denken geeft, en dan moet ik verklaren, dat de eerste dien ik beklaag, niet ik zelf ben, maar de Minister. De directeur van justitie krijgt slechte, valsche verslagen; daaruit moet hij de gegevens putten voor zijn berichten aan den Gouverneur-Generaal, en deze laatste bereiken weder den Minister. Zoo komen wij op een bodem te staan, die niet betrouwbaar is.

Dit in transitu. Ik keer tot het Koloniaal Verslag, de officieele bron terug. Het blijkt, dat op tal van punten verzet is in Noord-Sumatra, zoo dat juist van die medewerking der bevolking, zonder welke de pacificatie onmogelijk is, waarnaar de Minister te recht hunkert, minder dan ooit sprake is. Ik geef evenwel toe, dat men over dat meer of minder kan twisten. Straks zal de Minister zeggen: men beweert wel, dat die medewerking te wenschen overlaat en vermindert, maar ik zeg dat die niet zoo kwaad is en toeneemt. Wie zal uitmaken wat juist is?

Er zijn echter andere dingen, die niet voor contestatie en verschillende bespiegeling vatbaar zijn. Dat zijn de brutale cijfers. Nu kom ik weder met de cijfers, die ik, helaas, de Kamer al dikwijls onder de oogen heb gebracht, namelijk die van de slachtoffers die wij in Noord-Sumatra hebben gemaakt. Als ik optel, sinds 1899 slechts, wat daar gepacificeerd is, vind ik een aantal van 17 953 in onze handen gebleven en officieel erkende dooden, onder wie mannen, vrouwen en kinderen. In de eerste helft van 1907 erkent de Minister 700 lijken.

Ik heb van mijn kant ook dergelijke tabellen gemaakt en die komen daarmede vrijwel overeen. Die cijfers, koud bekeken, geven niet genoeg; men kan uit die cijfers nog meer trekken; namelijk wanneer men de cijfers van de gedoode inlanders vergelijkt met het aantal vuurwapenen, dat men van die menschen in handen krijgt, hetzij op de lijken zelf, hetzij later doordat men de inlanders gedwongen heeft hun vuurwapenen in te leveren; en dan krijgen wij dit resultaat, dat te denken geeft,

namelijk, dat, terwijl in 1906 2151 menschen kapot geschoten zijn, wij aan vuurwapenen maar hebben geïnd 849 stuks. De rest was dus ongewapend of alleen gewapend met een klewang of een mes. Dat geeft te denken! Verder zie ik, dat in Pidië en Löh-Seumawé te zamen in 1905 gesneuveld zijn 880 menschen en geïnd aan vuurwapenen 269 stuks; er waren dus 611 menschen zonder vuurwapenen. En in 1906 was de proportie nog angstiger en vinden wij op 1115 gesneuvelden 257 vuurwapenen, dus 858 menschen zonder vuurwapenen. Dit geeft duidelijk aan, dat wij in Atjeh niet een geregelden oorlog voeren, maar dat wij bezig zijn een volk kapot te schieten.

Dat blijkt ook uit het noodlottige neervellen van zooveel vrouwen en kinderen. Volgens de Memorie van Antwoord zijn in een jaar 30 van die ongelukkige stumpers gevallen. Volgens mijn berekening in één jaar en vijf maanden 66 vrouwen en 14 kinderen, te zamen 80 slachtoffers. Nu zegt de Minister, dat die vrouwen niet opzettelijk zijn dood geschoten en dat er niets aan te doen is als zij zich in manskleeren steken. Hier moeten wij voorzichtig zijn; ik heb één voorbeeld gevonden van een vrouw in manskleeren, en nu is het een vaste gewoonte van Ministers, om, wanneer zij een enkel voorbeeld hebben in strijd met hetgeen hier gezegd wordt, daarmede in de lucht te paradeeren om ons geheele betoog omver te gooien. Toen ik eenige jaren geleden betoogde, dat men bij den tocht in de Gajo- en Alaslanden geen tijd en gelegenheid had kunnen vinden om de gewonde inlanders te helpen en te verzorgen, en de zuigelingen te redden, heeft de vorige Minister gezegd: hebt gij dan niet gezien, dat men een gewonden Atjeher heeft verzorgd? Ja, dat was de eenige tegenover zooveel honderden menschen! Zoo moet ook deze eene vrouw in manskleeren dienen het voor alle anderen goed te maken.

„Strenge orders zijn gegeven om er tegen te waken". Goed, maar dat is niet genoeg; er moet ook onderzocht worden of inderdaad die orders worden nageleefd, en het beste middel om die naleving te verkrijgen is om telkens een onderzoek in te stellen wanneer gemeld wordt: zooveel mannen gedood en zooveel vrouwen en kinderen. Er moest geen geval voorkomen van moord op vrouwen en kinderen, zonder dat daarop een onderzoek volgde. Ja, zegt de Minister, of er altijd onderzocht is weet ik niet. Ik weet het wel: er wordt bijna nooit onderzocht. Slechts een paar gevallen van onderzoek worden door den Minister genoemd. In een luidt het resultaat: zij bevonden zich tusschen de mannen in een bosch; en in een ander: „haar aan-

wezigheid bleek eerst na het gevecht". Toen zij dood waren zag men dus dat het vrouwen waren.

En wat ook te denken geeft is, dat dit dooden van vrouwen en kinderen in andere gewesten, waar men vecht, niet voorkomt. Wij lezen bijna nooit, dat daar vrouwen gedood worden. De Minister zal een enkel voorbeeld kunnen aanhalen. maar het is daar niet een regelmatige kwaal, zooals in Atjeh, waar het elk oogenblik gebeurt. Ook daarom zou het noodig zijn, dat de Minister de noodige bevelen gaf om telkens een onderzoek in te stellen. Het stuit mij tegen de borst wanneer ik zie, dat bij elk gevecht, ook het nietigste, hier geannonceerd wordt: zooveel van onzen kant gesneuveld; zooveel gewond — met het stamnummer er bij; dan onderscheidt men nog doodelijk gewond, zwaar gewond, gewond, licht gewond, onbeduidend gewond enz. — maar dat als er vrouwen en kinderen doodgeschoten zijn, daarvan niets wordt gezegd dan dat het bij ongeluk is geschied.

Ik zal de heeren wel uitleggen hoe het komt, dat er zooveel vrouwen en kinderen „bij ongeluk" vermoord worden. Dat komt door de wijze waarop wordt opgetreden. Er zijn meer speciaal twee gevallen. Het eene is het opsporen van een of ander hoofd of van een kwaadwillige, die in den kijker geloopen is, en gevlucht is naar het bosch en zich daar verscholen heeft in een ladang, dat is een huisje in een opengekapt deel van het bosch. Dan wordt met een patrouille een onderzoek gedaan. Door de bevolking te pressen en te knevelen verneemt men waar de vluchteling is. Dan gaat men er 's nachts met fakkels heen, en besluipt de woning waar de familie zit, en omsingelt die. Als zoo iets gedaan wordt door inlanders, als wij bijv. vernemen, dat in Atjeh, op Celebes of elders een van onze patrouilles of een bivak overvallen is, dan heeten de inlanders „sluipmoordenaars", maar als wij het doen, hoe heet het dan? „Aanraking zoeken met de bevolking". Die aanraking wordt dikwijls 's nachts gezocht. Het heet dat dan de menschen, die in de woning schuilen, worden aangeroepen, maar het gebeurt ook wel eens, dat niet geroepen wordt. In elk geval, bij wijze van visitekaartje worden er door de patrouille twee salvo's — dat is het regelmatig getal — in geschoten: een patrouille van 20 man, 2 salvo's uit de repeteergeweren, dus 40 kogels door de dunne bamboezen wanden van het huis. Dan wordt weer geluisterd of men niets hoort. Als men niets verneemt klimt men het trapje op en kijkt men het huisje na. Dood liggen daar mannen, vrouwen, kinderen, grijsaards, zuigelingen, zwangere vrouwen, zieken. Daar hebben wij niet op

kunnen letten; die vrouwen, die kinderen zijn dan „bij ongeluk” gedood.

Een andere manier waarop zulke slachtoffers vallen, is de praktijk, om in de verwildering, die bij een troep ontstaat, welke eenige schoten hoort, onverschillig van welken kant, in een kampong te schieten. Dan wordt in het wilde geschoten, het is altijd raak, en wanneer men daarna den inventaris opmaakt van wat men heeft kapot geschoten, dan komen daarop vrouwen en kinderen die „bij ongeluk” zijn neergelegd.

Dat wordt allemaal gedekt door de oorlogsnoodzaak. Dit woord vind ik o. a. in een brief van 29 April 1906, opgenomen in het *Handelsblad* van 23 Mei. „Bittere oorlogsnoodzaak”, dat is het, maar toch is de schrijver van dien brief eerlijk genoeg er nog dit bij te zeggen: „Men moet zich goed indenken in de omstandigheden, waarin de troep verkeert en zich daarbij de gevaren voorstellen, waaraan de manschappen voortdurend blootstaan, wat natuurlijk niet nalaat een min gunstigen invloed op de zachtheid van het gemoed uit te oefenen”. Oorlogsnoodzaak is dus niet de eenige reden; er is ook hardheid van het gemoed bij.

Ik stap af van mijn officieele berichten uit het officieele verslag, want verder laat dit mij in den steek. Ik moet mijn toevlucht verder zoeken bij de officieuse berichten, particuliere brieven en correspondentiën in de dagbladen. De Minister is gewoon — alle Ministers doen dat — daarop laag neer te zien, maar toch, langzamerhand worden deze berichten, meest geschreven door officieren, die er geen belang bij hebben van het leger kwaad te spreken, zóó talrijk, zij concordeeren zóó juist met elkaar, en concordeeren zóó met wat men uit particuliere brieven kan hooren over hetgeen in Indië gezegd wordt, dat men ze niet kan wegcijferen.

Het blijkt uit al die berichten, dat van pacificatie geen sprake is. In den laatsten tijd is zelfs het verzet toegenomen en hebben wij aanvallen te noteeren gehad op punten en in kringen, waar wij waanden dat de veiligheid vast stond. Ik noem bijv. de beschieting van Kotah-Alam, vlak bij Kotah-Radjah, en in den nacht van 7 op 8 Juni 1907, de overvalling van het bivak te Seudo, niet verder dan zes uren van Kotah-Radjah, en voorts het vijandig optreden in de XXII en XXVI moekims.

Ik mag dus resumeeren met hetgeen ik in een anderen brief vind: „Het volk is vijandig en beloert overal onze mannen, waar zij zich maar bloot meenen te kunnen geven, om hen daarna te kunnen over-

vallen." Allerwegen kunnen wij constateeren verbittering, wrok, haat, wraaklust. Het is niet te verwonderen, als wij ons herinneren dat wij in $8^1/_2$ jaar 18700 menschen hebben neergeschoten.

Wanneer men de bijzonderheden wil nagaan, heeft men maar op te slaan de artikelen in *De Avondpost* geplaatst, waarop reeds straks gewezen is geworden, welke artikelen tot deze conclusie komen, dat wreedheid en ruwheid weelderig tieren. Die schrijver gaat zoover, dat hij dat qualificeert als wandalisme en bestialiteit (bespreekt eenige punten uit het artikel van Wekker).

.... Willekeur heerscht overal. Onderofficieren die een patrouille commandeeren, moeten gecontroleerd worden, maar die contrôle schijnt niet mogelijk. En hoe denkt men over de inlanders? De inlanders heeten roovers of maraudeurs. De Minister noemt hen onverzoenlijken, leegloopers en gaat dan over tot het Fransch en noemt ze: slechte sujetten.

Het slot van dit alles is, en dit is niet te wederspreken helaas, een degeneratie bij onze officieren van het Indische leger. Ons Indisch leger is een braaf, roemvol, eervol leger, doch het krijgt in zijn midden verwilderde officieren, wier daden het leger niet tot eer verstrekken. Door dit te zeggen blameer ik dit leger niet, integendeel. Ik wijs er opzettelijk op, opdat maatregelen genomen worden, om, wanneer dergelijke gevallen zich voordoen, de slechte „sujetten" uit dat leger te verwijderen.

Er is verwildering. Niet alleen in Atjeh gebeuren brutaliteiten die door de chefs toegelaten of goedgekeurd worden, ik heb ook berichten van elders, die ik nu niet zal aanhalen, omdat ik nadere inlichtingen afwacht om daarover te zijner tijd te spreken met meer vrijheid dan ik nu kan doen. Ook op Celebes gebeuren dingen die niet door den beugel kunnen en welke eerlijken officieren — en die zijn er in ons leger nog zeer velen — pijn doen en waarover zij met afschuw spreken.

En wat is nu de houding van de chefs? Als men de berichten gelooven mag, die daaromtrent rond gaan, zijn er talrijke gevallen geweest, waarbij de chefs aangezet hebben tot hardheid (bespreekt eenige gevallen, ook het gebeurde te Indragiri).

.... Laat ik resumeeren. Men mag zeggen, dat het in de laatste drie jaren niet anders is geweest dan een jacht op menschelijk wild. Daarvan verwacht men dan, dat de bevolking haar eigen belang zal gaan begrijpen en ons haar medewerking zal verleenen! Hebben die menschen dan geen zenuwen en geen hart? Wat wij gekweekt hebben, is niet

„orde, rust en veiligheid", maar haat, vertwijfeling en wraakzucht. En het is onnoodig na hetgeen wij gedaan hebben, de fanatieke geestelijkheid ouder gewoonte de schuld te geven.

Ook zonder die geestelijkheid zal het gevoel dat de bevolking jegens ons koestert wel zijn dat van doodelijken haat, afschuw en minachting. Dat zijn de gevoelens die wij in dien jarenlangen strijd in Atjeh geoogst hebben. Aldus schrijft de correspondent van *De Avondpost*.

En mocht de Minister zeggen: al dat geschrijf in *De Avondpost* is niets waard, dan protesteer ik daartegen. Met zulk een dooddoener kan men zich van zoo iets niet afmaken. Waar feiten worden vermeld, met dagteekening, plaats en naam, daar moet een scherp onderzoek worden ingesteld, en, als dit onderzoek ingesteld is, behoort de Minister naar de resultaten daarvan handelend op te treden.

Wat zijn nu de oorzaken van die toestanden? Het pacificatiestelsel is gebaseerd op de uitoefening van geweld en het inboezemen van schrik. Ik laat daar of dit stelsel goed is; maar eens dit stelsel aangenomen moet men de middelen aanwenden die noodig zijn, nl. de noodige troepen; doch de algemeene opinie zegt, dat dit laatste niet het geval is.

Wij hebben ons gebied op Atjeh uitgebreid, en, naar ik meen, volkomen onnoodig er de Gajoe- en Alaslanden zelfs de Battaklanden bij gehaald; maar terwijl wij aan den eenen kant ons gebied uitbreiden om „orde, rust en veiligheid" te verspreiden, verminderen wij aan den anderen kant de legermacht in Atjeh. Wij hebben een veel te grooten mond; wij leven in den moesson van de militaire actie, en ofschoon de Minister zegt: „dat niet zelden in Indië te spoedig tot geweld zou worden overgegaan, moet de ondergeteekende blijven ontkennen"; die ontkenning kan niet het feit te niet doen, dat wij op het oogenblik in 18 gewesten aan den gang zijn; zulk een toestand hebben wij in de geheele Indische geschiedenis tot dusver niet gekend. En terwijl wij Atjeh moeten pacificeeren door geweld en schrikaanjaging, door de menschen te doen begrijpen, dat de dood er op staat, als zij ons geen medewerking verleenen, en terwijl wij dit willen doen over een gebied van 1100 geographische mijlen, waar Nederland slechts 596 geographische mijlen groot is, verminderen wij onze troepenmacht!

Hoeveel man hebben wij in Atjeh?

Dit is onzeker. De Regeering zegt: 6000; anderen zeggen: het is maar 4000. Maar naar het oordeel van allen, die daarover spreken, zijn zelfs die 6000 man onvoldoende. Men verhaalt van districten zoo

groot als anderhalf maal Utrecht, die toevertrouwd zijn aan een groep van 20 man.

Nu maken wij ons verder de illusie dat wij de inlanders kunnen gebruiken tegen hun eigen landgenooten. Wij nemen een bevolking, die wij te vuur en te zwaard vermoorden, om haar te doen begrijpen wat die magische woorden „orde, rust en veiligheid" beduiden, in den arm om te verkrijgen, dat zij hun stamgenooten en vrienden zullen verraden. Dit is een eisch, die èn moreel èn materieel onmogelijk is. De Regeering erkent trouwens, dat die eisch telkens op mislukking uitloopt en dat men zelfs niet van de hoofden kan gedaan krijgen om hoofd te blijven, als zij staan tusschen interneering, boete en ontslag aan den eenen kant, of wel moord van den kant der bevolking. Men zegt, dat een spion of gids maar eens kan dienen; als hij eens dienst heeft gedaan en in den kijker geloopen is wordt hij vermoord. Er zijn hoofden, die smeeken om ontslag, omdat zij begrijpen vermoord te zullen worden. Er zijn er onder, die alleen naar hun kampong kunnen terugkeeren onder geleide van een patrouille en tegelijk met de patrouille weer vertrekken om de wraak van hun familie, vrienden en stamgenooten, te ontgaan.

En materieel is die eisch ook onmogelijk, omdat wij de bevolking hebben ontwapend. Aan den eenen kant nemen wij haar de geweren af, en aan den anderen kant vragen wij haar zich zelf te verdedigen. Als de djahats komen, moet gij u zelf maar verdedigen, maar wapens krijgt gij niet! Tramlijnen bewaken zonder wapens, is een onmogelijke eisch. Wat gebeurt dan ook? In Lho Semawé zijn de tramrails over een lengte van 2400 meter opgebroken. Kinderachtig is die eisch.

Nu heeft de Minister vroeger gezegd — en hier moet men de eigenaardigheden van de officieele taal bewonderen — in antwoord op de vroeger geuite klacht, dat wij de menschen, die zich aan onze zijde geschaard hebben niet beschermen — „bescherming wordt nooit opzettelijk geweigerd."

Dit wil ik wel gelooven. Het zal misschien wel eens zonder opzet geweigerd zijn, omdat wij op het oogenblik geen soldaten beschikbaar hadden, maar stel zelfs dat die bescherming nooit geweigerd is, als zij gevraagd werd, zij kon lang niet steeds tijdig worden gevraagd. Menschen, die twee dagen ver moeten loopen om ons bericht te zenden omtrent de nadering van kwaadwilligen, kunnen geen bescherming erlangen. Het is humbug te beweren, dat men de menschen onder zulke conditiën kan beschermen.

Nu is als complement van die maatregelen het boetestelsel uitgevonden, hetwelk tot de grootste willekeur aanleiding geeft en de grootste verbittering wekt. Dit stelsel is overigens een fiskaal middel geworden om de schatkist te stijven. Op fiskaal gebied kan ik de Regeering ook niet erg bewonderen. Eerst moesten wij een hoofdgeld hebben en dan wordt dit weer afgekeurd en moet het een bedrijfsbelasting zijn! Het boetestelsel levert ons een lamentabel voorbeeld ten aanzien van den gang van zaken in Noord-Sumatra. Onder den drang van de Kamer heeft de Minister een brief geschreven aan de Gouverneur-Generaal om de boeten af te schaffen, en deze zond weer een stuk papier aan den gouverneur van Atjeh, waarop deze weer antwoordde met een stuk papier, waarop stond dat het niet kon worden prijsgegeven, omdat het in de practijk goed voldeed. Wat zegt nu het Koloniaal Verslag? Dat in beginsel is besloten tot beperking, ook in verband met de nieuwe belasting op het bedrijf; en in de Memorie van Antwoord stuurt ons de Minister naar huis met deze phrase:

„Wel is het echter aanzienlijk ingekrompen, en de toepassing in verzachten vorm en tot bepaald onvermijdelijke gevallen beperkt, zal ten gevolge hebben, dat het geleidelijk zijn natuurlijken dood zal sterven".

Onder welke conditiën dit zal gebeuren, zullen wij nooit vernemen. Wanneer dit boetestelsel, tevens belastingmiddel, een natuurlijken dood mocht sterven, zal dit wel de eerste belasting der wereld zijn, die een natuurlijken dood zal gestorven zijn.

Een andere oorzaak van verbittering der bevolking zijn de corveeën. Het heet dat zij daarvoor betaling ontvangen, maar de gevallen dat zij die betaling ontvangen, zijn zeldzaam. Uit een bericht, dat ik voor mij heb, blijkt, hoe het gaat met die corveeën. Een troep trekt met een transport vivres naar een bepaalde plaats. Zij heeft menschen noodig om die verder te dragen. Deze lieden worden echter niet vooruit gewaarschuwd. Men komt aan en eenige soldaten vangen op de sawahs en in de kampong de menschen op die zij daar vinden, ouden, gebrekkigen, mannen en vrouwen. Men kiest er de besten uit en deze moeten de vivres dragen en met de colonne medegaan, zonder voedsel; zij krijgen alleen wat de soldaten kunnen missen. Zij moeten twee dagen ver gaan, en dus weer twee dagen terug en ontvangen daarvoor een bon voor f 1, dien zij twee dagen ver in Segli moeten verzilveren! Dit is de manier, waarop die menschen worden gedwongen corveeën te doen. Hetzelfde gebeurt met de heerendiensten. Daar ook moeten de menschen soms twee dagen loopen voordat zij aan hun werk zijn, om dan, zonder

voedsel en verzorging aan den arbeid te gaan en daarna terug te keeren.

Tegenover die toestanden, tegenover de verbittering, die daaruit geboren wordt, staat het gebrek aan voldoende troepen; een klacht, welke algemeen gehoord wordt. Ook de Minister heeft dit gehoord en daaromtrent inlichtingen gevraagd in Indië.

De Gouverneur-Generaal en de gouverneur van Atjeh hebben geantwoord, „dat zij geen enkele reden hadden om meer infanterie in Atjeh te legeren. De aanwezige troepenwacht is voldoende om alle streken en punten, waar dit noodig voorkomt, naar eisch te bezetten".

Mijnheer de Voorzitter! Ik had den Minister wel kunnen voorspellen, dat hij dit antwoord zou krijgen; want het is niet te verwachten, dat de Gouverneur-Generaal Van Heutsz, waar men in Nederlandsch-Indië toch al wijzen kan op een groot tekort aan manschappen, gaarne er toe zal overgaan troepen te vragen tot uitvoering en verwezenlijking van het door hem bedachte pacificatiestelsel. Die aanvrage toch zou klinken als een veroordeeling van het stelsel en het *moet* heeten., dat men met de pacificatie op den goeden weg is en dat de bereiking van het einddoel, het verkrijgen van orde, rust en veiligheid, niet van meerdere troepen, maar van den tijd afhangt; de tijd, die groote geneesheer van alle wanhopige gevallen! Hoe overigens de Gouverneur-Generaal over den toestand denkt blijkt uit zijn rede, den 31sten Augustus te Buitenzorg gehouden. Daaruit blijkt, dat de Gouverneur-Generaal met een soort blindheid geslagen is. Daaruit straalt een zonderling optimisme, een blindheid, welke tot een soort zelfbedrog leidt.

Dat in Atjeh en 17 andere gewesten op het oogenblik allerwege doodgeschoten en doodgeslagen wordt, is hem bekend; dat talrijke menschen, bij duizenden, de rust hebben gevonden van het graf, weet hij ook, en hoe spreekt nu de Gouverneur-Generaal daarover?

Op zalvenden toon zegt hij: „waar militaire macht moest ingrijpen en menschenlevens door het zwaard teloorgingen, is kalme berusting in het onvermijdelijke geoorloofd."

Nu vraag ik, of dit niet is bittere ironie: kalme berusting!

Men moet wel visschenbloed hebben, om zoo iets bedaard aan te hooren. In het gezicht van duizende lijken, van mannen, vrouwen en kinderen, veelal onschuldigen, kookt mij het bloed als ik den Gouverneur-Generaal permissie hoor vragen om kalm te berusten; voor zulke dingen heb ik andere woorden.

„Laatst bedoelde offers, hoezeer ook betreurd, waren noodzakelijk om

een einde te kunnen maken aan menschonteerende daden van willekeur en wreedheid". . . . . . .

Ik heb van de wreedheid door de onzen aan den dag gelegd, straks genoeg gezegd — en ook de heer Van Kol heeft er over gesproken — om er hier weder op terug te komen.

Dan komt het cliché, waar alle oude stovenzetsters, die de courant lezen, diep door worden geschokt: „om een einde te maken aan menschenroof, slavernij, slavenhandel, pandelingschap, koppensnellen en dergelijke".

Om meer indruk te maken wordt de zaak uitvoerig gesplitst in slavernij, slavenhandel, menschenroof, pandelingschap.

Laten wij over die slavernij en pandelingenschap bezadigd denken. Ik heb onlangs een bericht gelezen, dat op Bali de slaven geregistreerd zijn. Wij registreeren alles: menschen, beesten, geweren en ook slaven. Het bleek intusschen, dat het geen slaven waren, maar personen, die vrijwillig als beambten fungeerden, of opgekomen waren om bij zekere feesten diensten te bewijzen.

Dat wij op Atjeh bezig zijn den slavenhandel uit te roeien is niet precies wat wij daar op 't oogenblik uitrichten. Wij zelf maken er slaven, gevangenen. Wij sleepen 800 gevangenen naar Kota-Radjah. En overigens als wij de slavernij willen fnuiken, is het dan niet te duur betaald met 18.000 lijken?

Wat het koppensnellen aangaat, de heer Van Kol heeft straks gezegd waar en door wie in Atjeh de koppen afgesneden worden. „Die offers", zegt verder de Gouverneur-Generaal, „waren mede in enkele streken niet te vermijden om den grondslag te kunnen leggen tot verzachting van ruwe zeden en gebruiken."

Wij, die dum-dums gebruiken, die gewonden en gevangenen afmaken, die inlandsche mannen en vrouwen pijnigen, wij komen de ruwe zeden verzachten! Wij komen daar „tot het brengen van rechtszekerheid van een vreedzaam en rustig bestaan, en tot verzekering in de toekomst van verhoogde welvaart en ontwikkeling aan verschillende volksstammen in den Archipel, die door den wereldloop onder ons gezag zijn geplaatst."

Die „wereldloop" stempelt bij mij den Gouverneur-Generaal tot een grappenmaker. Ik heb den indruk gekregen, dat hij een aardigheid wilde vertellen, door te zeggen dat onze aanwezigheid op Atjeh en het feit dat die volksstammen onder ons gezag zijn geplaatst, het gevolg zijn van den wereldloop. Ik zou evengoed kunnen zeggen dat ik hier

sta door den wereldloop, terwijl het toch slechts eenvoudig een gevolg hiervan is, dat de kiezers van Weert mij hebben afgevaardigd.

Het is immers genoegzaam bekend dat wij in Atjeh zijn omdat wij met Engeland een tractaat gesloten hebben, waarbij wij, tegen overgaaf van de kust van Guinea, de vrije hand kregen in Atjeh. Ik herinner mij nog dat, toen dat tractaat gesloten was, een hoofdambtenaar van het Departement van Koloniën mij vreugdevol zeide: „ nu hebben wij de handen vrij en gaan wij Atjeh inpalmen."

„Zij hebben allen — spreekt verder de Gouverneur-Generaal — rechtmatige aanspraak op onze krachtdadige hulp en bescherming, ook op het door ons waar maken van de beginselen en voorschriften in hun belang door den Nederlandschen wetgever neergelegd in het Regeeringsreglement, in het bijzonder in de artikelen 55, 115, 116 en 118."

Geheel bureaucratisch wordt hier de stijl van de Troonrede. Laten wij de artikelen eens nagaan.

Artikel 55 zegt, dat de bescherming van de inlandsche bevolking tegen willekeur van wien ook een van de gewichtigste plichten is van den Gouverneur-Generaal.

Ik zou hem aangeraden hebben, als hij mij geraadpleegd had, op dat oogenblik dit artikel liever niet op te halen.

Artikel 115 handelt over de afschaffing der slavernij en bepaalt zeer verstandig dat de afschaffing *geleidelijk* en *trapsgewijze* moet plaats vinden, dus niet door 18000 menschen dood te slaan.

Verder zegt het Regeeringsreglement, dat het verbod van het nemen van pandelingen in de Buitenbezittingen moet toegepast worden daar waar de maatschappelijke toestanden het gedoogen. Wij zijn in de Gajoe- en Alaslanden binnengetrokken om daar de pandelingen af te schaffen, ofschoon wij van den maatschappelijken toestand aldaar niets wisten. In de instructie van overste Van Daalen stond, toen hij die valleien binnentrok, dat hij de toestanden moest verbeteren, maar in een volgend artikel stond, dat hij zich op de hoogte moest stellen van de toestanden, omdat men er niets van af wist!

Ten slotte de peroratie van den Gouverneur-Generaal: „Het was 's Regeerings dure plicht om deze, voor de aan haar hoede toevertrouwde bevolking zoo zegenrijke voorschriften, volledig tot uitvoering te brengen, zoodra ze het daarvoor noodige gezag kon doen gelden.

„Zij heeft thans dezen gewichtigen plicht vervuld met het gelukkig gevolg, dat nu reeds nagenoeg in den geheelen Archipel de bevolking bescherming vindt tegen willekeur van wien ook, en dat menschenroof,

slavernij, slavenhandel en pandelingschap grootendeels zijn afgeschaft en onmogelijk gemaakt, en binnen luttelen tijd geheel tot het verleden zullen behooren. Op den voorgrond stond daarbij steeds, dat daar, waar zulks maar eenigszins mogelijk was, die beginselen en voorschriften *langs vredelievenden weg* moesten in- en doorgevoerd, slechts dan van de wapenen mocht worden gebruik gemaakt, als verzet daartoe dwong. Ik ben dan ook overtuigd, dat Hare Majesteit, een terugblik slaande op het afgeloopen 9de jaar harer Regeering, met u, Mijnheer de Vice-president, zal instemmen, dat op het thans verstreken jaar om vele redenen met voldoening mag worden teruggezien en zulks niettegenstaande de smartelijke herinneringen, opgewekt door het verlies van menschenlevens, ten gevolge van de vermelde natuurramp, van het gebruik dat *hier en daar* van den sterken arm moest worden gemaakt en van de malaria waaraan elders een deel van de inlandsche bevolking leed".

Zoo wordt hier tusschen malaria en aardbeving het wapengeweld genoemd, dat *hier en daar* aangewend wordt, en gepoogd om H. M. de Koningin gelegenheid te geven zich gelukkig te achten deze periode onzer geschiedenis te hebben doorgemaakt.

Zóó te spreken, terwijl in Noord-Sumatra een geheel volk, tot wanhoop gedreven, sinds 35 jaren met den bittersten haat worstelt tegen ons gezag, hetwelk geen andere titels kan vertoonen dan die van indringer en veroveraar, aan wie wij de zegeningen van onze beschaving met het repeteergeweer willen opleggen, niet ongelijk aan die Fransche Republikeinen, die in hun vlag de leuze voerden: „La liberté ou la mort", ziet, daarvoor is een volslagen blindheid noodig.

Wat is echter de ware toestand? In Atjeh wreedheid en onmacht; in Buitenzorg verblindheid en kalme berusting; op het Plein, helaas, zwakheid en vergoelijking.

Ik weet wel, dat ik het niet zal veranderen, en meerderen met mij zullen het evenmin dadelijk veranderen. Maar dit vertrouwen heb ik: dat langzamerhand de openbare meening zóó vervuld zal worden van afkeer over hetgeen daar in Noord-Sumatra afgespeeld wordt, dat geen Minister, geen Gouverneur-Generaal, geen Gouverneur van Atjeh langer weerstand zal kunnen bieden aan de repulsie, die algemeen zal zijn ontstaan.

De heer BOGAARDT: . . . . Begrijpelijk is het, dat, naarmate de Regeering haar stelsel doorvoert van bescherming, in dezelfde mate het verzet der hoofden, die zich ongaarne de wet laten stellen, toeneemt.

Van daar die partieele gevechten en de soms bloedige botsingen met onwillige benden of met kleine groepen uit de bevolking, welke door de hoofden tegen ons gezag zijn opgeruid, ook dan, wanneer de streek na de eigenlijke oorlogsactie heet te zijn gepacificeerd.

La critique est aisée et l'art est difficile. Daarom, Mijnheer de Voorzitter, ga ik niet mede met hen, die een zekere voorliefde schijnen te hebben, om onze actie in Atjeh en elders af te breken en het leger en zijn aanvoerders aan te vallen op een wijze, welke ons nationaal eergevoel kwetst. Met een dergelijke critiek doet men geen dienst aan de bevolking, noch aan Nederland's prestige; die critiek kan alleen welgevallig zijn aan onze buren, zooals ik bij herhaling heb kunnen opmerken in artikelen in buitenlandsche dagbladen, niet het minst in die der *Straits-Settlements*.

Hoe komt men gewoonlijk aan de verschillende sensatieberichten? Het zijn enkelingen, die ze in de wereld zenden, enkelingen vaak, wier naam en reputatie men niet kent. Tot staving dezer bewering mogen nu dienen de verspreide berichten omtrent het barbaarsch optreden onzer troepen in Celebes, waarvan het gevolg zou zijn, dat een colonne in de pan gehakt werd. De verspreider van dit bericht was een .... dwangarbeider. De gouverneur van Celebes heeft hiernaar een persoonlijk onderzoek ingesteld en in een telegram van 10 September j.l. aan de Regeering verzonden, leest men:

„(Een) persoonlijk ingesteld onderzoek bracht aan het licht dat, hoewel (het) optreden (der) soldaten als onmiddellijke aanleiding (voor het) uitbreken (van het) verzet beschouwd moet worden, (de) onwil van eenige Bergtomori-stammen en van Maroendoe in zijn omgeving, om zich te schikken naar onze bestuursregelingen, (de) eigenlijke oorzaak van (de) vijandelijke gezindheid is. (Het) volledig succes (van den) vijand bij (de) overvalling te Matandao en Ranictoli (was) inderdaad (het) gevolg van totaal gebrek aan waakzaamheid en gemis (van) iederen veiligheidsmaatregel onzerzijds."

Men ziet, er wordt een scherp verschil gemaakt tusschen aanleiding en oorzaak. Ook te Atjeh dient men dat steeds in het oog te houden.

De moraliteit van het Indisch leger — ik wil het ronduit verklaren — staat bij mij niet hoog aangeschreven; dientengevolge komen gevallen van Tropen-koller veel voor, doch al deze dingen moet men niet tot algemeenen regel verheffen en daarnaar het Atjehbeleid beoordeelen. Dit beleid zit vast aan een stelsel, het zoo zeer geprezen stelsel-Van Heutsz, dat tal van jaren in ruime mate voldeed. De vraag is thans

slechts, zijn in het tegenwoordig stadium van pacificatie factoren in het spel, welke de volledige toepassing van dat stelsel in den weg staan?

Het komt mij voor, dat, wanneer men deze vraag wil beantwoorden, wij verstandig zouden doen, haar te behandelen in *comité-generaal*, opdat ook de Minister op deze zaak het volle licht kan laten vallen; te meer, daar ik verwacht, dat de bespreking van onze staatkundig verhouding tot het buitenland daarbij niet achterwege kan blijven.

Afgescheiden hiervan kan alweer niet genoeg de aandacht gevestigd worden op de gevolgen van onze haast beruchte koloniale Islampolitiek, welke niet vreemd is aan het gebeurde van den jongsten tijd.

In het officieel verslag over de maand Juni j.l. toch lees ik deze zinnen, die aan duidelijkheid niets te wenschen overlaten:

„Ten aanzien van den overval op Peukan Bada, Groot-Atjeh, is nog aan den dag gekomen, dat wij hier weder te maken hebben met een uiting van godsdienstig fanatisme. Blijkens het nader ter zake gehouden onderzoek hebben zich bij de in het vorig verslag genoemde bende moslemin een vrij groot aantal geregistreerde kampongbewoners bij den raid op de Koeta van Radja Itam aangesloten. De meesten dezer zijn jongelieden, die geregeld de godsdienstige samenkomsten bij den beruchten Teungkoe di Eumpeë Triëng hadden bijgewoond. Nadat eenige hunner op aanwijzing der spionnen waren gearresteerd, weken de meesten der deelnemers uit hunne kampongs en hebben zich in het gebergte verscholen. De hoofdman der fanatici is de zoon van Teungkoe di Eumpeë Triëng. Deze is met eenige zijner trawanten in arrest gesteld."

Alles te zamen genomen, is het mijn vaste overtuiging, dat men een volk niet wint op de punt van de bajonet, men *blijvende* rust en de goede orde evenmin kan brengen door het repeteergeweer alleen! . . .

De Heer VAN DEVENTER . . . . . In elk geval kunnen wij moeilijk aannemen, dat wij in het gewest van de Buitenbezittingen, waar wij nu reeds 34 jaar bezig zijn ons gezag te vestigen, dat wij in Atjeh, veel zijn vooruitgekomen.

Ik zal niet in herhaling treden van hetgeen door anderen reeds dienaangaande is gezegd. Zoowel door den geachten afgevaardigde uit Enschedé als door den geachten afgevaardigde uit Weert zijn tal van ergerlijke feiten medegedeeld, feiten door hen ontleend, deels aan de Koloniale Verslagen, deels aan particuliere berichten, deels aan mededeelingen, die in de dagbladen zijn opgenomen. Dat die geachte afge-

vaardigden met den meesten klem aan den Minister van Koloniën den eisch hebben gesteld, mede te deelen wat er van die feiten juist is, kan ik niet anders dan billijken.

Maar dit wil ik wel vast als mijn persoonlijke meening uitspreken: er mag in die feiten misschien hier en daar iets overdreven zijn, in hoofdzaak, dit is mijn vaste overtuiging, zijn zij juist. Niet langer mogen wij de waarheid verbloemen, dat Atjeh niet wordt bestuurd, maar geterroriseerd en dat het hoog tijd is daarin verandering te brengen. De vraag is maar: op welke wijze moet die verandering worden aangebracht. Men heeft den raad gegeven om de troepenmacht op Atjeh te versterken, ten einde niet langer verplicht te zijn om tot handhaving van een schijnbaar gezag wreedheid in acht te nemen.

De geachte afgevaardigde uit Weert heeft die stelling tot de zijne gemaakt, de schrijver van de stukken in *„De Avondpost”* heeft eveneens met klem er op gewezen, dat dáárin de verbetering moet worden gezocht.

Ik voor mij zou mij liever met dit advies niet vereenigen. Wil men het gouvernement van Atjeh en Onderhoorigheden, dat anderhalf maal zoo groot is als Nederland, alleen door machtsvertoon in bedwang houden, dan zal men daarvoor een leger noodig hebben, dat even zoovele tienduizenden zou moeten tellen als thans duizenden. En dan nog zal het zeer de vraag zijn, of men daarmede het gewenschte doel zal bereiken. Door de bestaande sterkte wat te vergrooten, te verdubbelen bijv., zal men m. i. niets anders bereiken, dan dat de ongerechtigheden, die thans worden gepleegd, in dubbele mate zullen voorkomen.

Neen, er moet een andere weg worden bewandeld. Het bestuur in Atjeh moet worden doordrongen van een anderen geest. Kracht moet van dat bestuur uitgaan, maar geen hardheid, nog minder wreedheid.

Boven alles moet van dat bestuur uitgaan een geest van rechtvaardigheid. En daarvoor zal het noodig zijn, dat het niet uitsluitend worde beheerscht door militaire begrippen, dat de gewichtige civiele en politieke elementen van de bestuurstaak beter tot hun recht komen en dat daarnevens met onbekrompen hand worde gewerkt aan de verzekering der welvaart van de inlandsche bevolking. Wat wij daarvoor hebben gedaan, de geachte afgevaardigde uit Enschedé heeft het te recht aangetoond, is bedroevend weinig en heeft bovendien slechts weinig waarde, omdat de kosten van die luttele maatregelen voor het meerendeel zijn gevonden door een met ruwheid en willekeur toegepast boetestelsel. Maar al ware het anders, al bewezen wij den Atjehers inderdaad vele weldaden, hij

zal die nimmer op prijs weten te stellen, zoolang wij geen verandering brengen in den geest van het over hem gevoerde bestuur.

Men denke niet, dat ik pleit voor een algeheele verandering van onze algemeene Atjehpolitiek, dat ik zou willen afwijken van het zoogenaamde stelsel-Van Heutsz. Neen, veeleer wil ik aandringen op een juiste toepassing van dat stelsel, dat in de laatste jaren naar mijn vaste overtuiging ten eenenmale ontaard is. Toen in 1898 de heer Van Heutsz benoemd werd tot Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden, werd hem wel de hoogste civiele en militaire macht opgedragen, doch tevens werd hem ter zijde gesteld iemand, die ook hier reeds algemeen erkend werd te zijn de grondigste kenner van Atjehsche toestanden, de heer Snouck Hurgronje. Aan den gouverneur van Atjeh werd de verplichting opgelegd om in alle zaken betreffende civiele en politieke aangelegenheden, overleg te plegen met dien heer, terwijl aan dezen de bevoegdheid werd toegekend om zich, zoo dikwerf hij dit wenschelijk mocht achten, naar Atjeh te begeven en met den gouverneur overleg te plegen. En indien er verschil van gevoelen bleek te bestaan tusschen hem en den Gouverneur, dan had de heer Snouck Hurgronje het recht, om de beslissing in te roepen van den Gouverneur-Generaal.

Ik geloof, dat de aanvankelijk gunstige resultaten met het stelsel-Van Heutsz in Atjeh bereikt, voor een niet gering deel moeten worden toegeschreven aan deze samenwerking met een hoogstaande niet-militaire autoriteit.

En ik acht het teekenend dat, nadat de heer Snouck Hurgronje van zijn Atjeh-zending is ontheven, ik meen in 1903, wij ten aanzien van de pacificatie van Atjeh ontegenzeggelijk meer achter- dan vooruit zijn gegaan.

Jammer genoeg heeft de Indische regeering thans niet meer te beschikken over een man als de heer Snouck Hurgronje. Maar er zal onder de hooggeplaatste ambtenaren in Indië toch wel iemand te vinden zijn, geschikt en bereid tot het vervullen van de moeilijke en hoogst delicate taak, om met den gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden te overleggen over de politiek, die op Atjeh moet worden gevolgd.

Evenals Snouck Hurgronje zou die hooggeplaatste ambtenaar dan alleen rekenschap verschuldigd moeten zijn aan den Gouverneur-Generaal, en ook hem zou de bevoegheid moeten worden toegekend, om, indien de gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden zich met zijn voorstellen niet kon vereenigen, de beslissing van de Regeering in te roepen.

Langs dien weg meen ik, dat wij, beter dan door versterking der troepenmacht, op Atjeh kunnen verkrijgen waarborgen, dat de geest van ruwheid, die thans onder de troepen op Atjeh steeds meer veld schijnt te winnen, plaats make voor een geest van billijkheid en gematigdheid, die kracht niet uitsluit. Billijkheid en gematigdheid, allerminst zijn deze betracht bij de invordering van boeten. Ontzaglijke sommen zijn op die wijze aan de bevolking onttrokken, en ik ben volstrekt niet overtuigd, dat het geld altijd op een waardige en nuttige wijze is besteed. Mij is verzekerd, en ik heb geen reden om aan de zuiverheid van de bron, waaruit die verzekering vloeit, te twijfelen, dat de sociëteit te Kota Radja betaald is met geld uit de boetekas; dat de racebaan, waar de officieren met hun dames zich vermaken, betaald is met geld van de Atjehers verkregen door het opleggen van boeten.

De Minister wil het boetestelsel niet geheel prijs geven, maar het zijn natuurlijken dood doen sterven. De geachte afgevaardigde uit Weert heeft met die illusie van den Minister reeds een welverdienden spot gedreven. Maar als het den Minister ernst is met zijn voornemen, het boetestelsel in te perken, laat men dan beginnen met te waken, dat de opbrengst van de boete alleen bestemd wordt ten bate van land en volk, en te zorgen, dat een behoorlijke contrôle over die opbrengst worde ingevoerd.

Billijkheid en gematigdheid zijn evenmin betracht ten aanzien van de heerendiensten, die op Atjeh van de inlandsche bevolking zijn gevorderd. Ik zal niet terugkomen op hetgeen verleden jaar te dezen aanzien door mij is betoogd. Ik constateer alleen, dat volgens de Memorie van Antwoord, het aantal heerendiensten voor de Onderhoorigheden thans is teruggebracht van 52 op 20 per jaar en voor Groot-Atjeh van 52 op 24 per jaar. Natuurlijk, dat ik dezen maatregel, altijd wanneer hij inderdaad wordt toegepast, beschouw als een stap in de goede richting; maar liever nog herhaal ik het advies van verleden jaar: schaf die ellendige heerendiensten, althans in Atjeh, finaal af. Dat heerendienstenstelsel is een stelsel, dat altijd aanleiding geeft tot misbruiken, waarbij dan voor Atjeh nog dit komt, dat heerendiensten bestaande in het verrichten van zwaar werk aan groote wegen, niet wortelen in de gebruiken en zeden van het Atjehsche volk.

Het is niet alleen met onbetaalde heerendiensten, dat de bevolking gevexeerd wordt. Er zijn ook zoogenaamde betaalde heerendiensten, waarvan grootelijks misbruik wordt gemaakt.

Het is mij alweer van volkomen betrouwbare zijde medegedeeld, dat

betaalde heerendiensten tegen wil en dank gevergd worden om uit rustige gampongs vivres en andere benoodigdheden op te voeren naar bentings in de bergen gelegen. Dit geschiedt onder dekking van een patrouille, waarvan de manschappen, wanneer de ijver van de dragers begint te verslappen, hetzij met de punt van een bajonet, hetzij met een rotan, hun opgewektheid weten te vergrooten. Zoo komen de vivres in de benting. Dan moeten de dragers echter terug en dan gaat de patrouille *niet* mee. Het gebeurt dan wel eens, dat die gedwongen dragers (bewoners van goedgezinde gampongs) door hun eigen landgenooten worden afgemaakt, als hebbende hand- en spandiensten voor den kafir verricht.

Ik herhaal dus: laat ons een einde maken aan het heerendienststelsel op Atjeh. Maar wanneer daartoe niet wordt overgegaan, dat men dan strikt de hand houde aan de bepalingen, volgens welke de heerendiensten thans tot 20 of 24 per jaar zijn teruggebracht. Laat daarmede gepaard gaan, dat elke civiele of militaire commandant, die in dit opzicht meer van de bevolking eischt dan van haar geëischt mag worden, onverbiddelijk streng worde gestraft.

Ik kom derhalve ten aanzien van Atjeh tot de conclusie, dat het bestuurstelsel moet worden doordrongen van meer burgerlijke opvattingen. Eerbied voor wet en recht is nu eenmaal niet de deugd, die vóór alle anderen den krijgsman siert.

Allerminst in Atjeh. Wil men een voorbeeld, men denke aan den bivak-commandant in de Gajoelanden; den koning der Gajoelanden zooals men hem noemde, die er niet tegen opzag, zijn „geliefde" onderdanen te gelasten, in stede van eenige heerendiensten te verrichten, kostbare planken in het bivak te brengen".

Alsof het niet geheel iets anders ware de levering van materialen te vorderen, dan wel heerendiensten te doen praesteeren en, alsof de willekeurige verandering in een opgelegde verplichting niet leiden moest tot ontevredenheid en verbittering.

Ten aanzien van het andere feit, in een der Indische dagbladen dien commandant ten laste gelegd, namelijk dat hij de inlandsche bevolking passen had doen afnemen ten einde haar te noodzaken, zich nieuwe passen tegen f 5 te verschaffen, heeft de Minister gezegd dat bij het bestuur van Atjeh daarvan niets bekend was. Het zou mij aangenamer geweest zijn wanneer de Minister had gezegd, dat de onwaarheid van de dien bivak-commandant ten laste gelegde feiten *luce clarius* was bewezen.

Ik meen dus, dat wij in Atjeh naar een beteren toestand moeten

streven door de Atjehers rechtvaardiger te behandelen en noch in arbeid, noch in geld meer dan het strikt noodzakelijke van haar te vorderen en eindelijk, door met milde hand de middelen te verschaffen voor de oeconomische ontwikkeling van land en volk. Ik vond voor dit gevoelen steun bij den schrijver van de uitnemende Atjeh-brieven in de *Nieuwe Courant*, die in het nommer van 20 Maart jl. reeds waarschuwde tegen de illusie, als zou een sterk garnizoen tot zachtzinniger militair optreden leiden.

De briefschrijver vervolgt dan: „De oorlog leert overal het tegenovergestelde. Voor een betere politie zijn zeker meer machtsmiddelen noodig, maar dan onder toezicht van moedige, tactvolle en rechtschapen civiele ambtenaren. Een oppermachtig sabelrégime voert noodzakelijk tot excessen. Het een antwoord op de vraag ook meermalen in deze Atjeh-brieven gesteld: „moet dat zoo doorgaan?" kan slechts zijn: „Geef geld om het land te besturen naar behooren, dwing dan de regeering tot het verlaten van den militairen sleurgang van „orde en rust bewaren", en ongetwijfeld zal het niet meer zoo lang behoeven te duren, of de soldaat wordt in Atjeh een overbodigheid".

De toepassing van een dergelijk systeem zal veel geld kosten, want er zal afstand moeten worden gedaan van tal van onbillijke vorderingen, en veel meer beschikbaar moeten worden gesteld voor de ontwikkeling van land en volk. Maar het systeem moet tóch worden toegepast en niet alleen voor Atjeh, maar voor alle streken in de Buitenbezittingen, waar wij bezig zijn ons gezag uit te breiden. Atjeh moet worden een afschrikwekkend voorbeeld en zoowel in Djambi als op Celebes, Borneo, Flores en Ceram moeten wij rechtvaardiger en milder te werk gaan, dan wij tot heden op Atjeh te werk gegaan zijn.

De Heer VAN BYLANDT: . . . . . Mijnheer de Voorzitter, over den oorlog in Atjeh is veel gezegd en geschreven. De laatste spreker heeft zich ook veroorloofd eenige adviezen te geven, omtrent de beste manier, om daaraan een einde te maken. Ik waag mij daaraan niet.

Ik geloof, dat hier alle sprekers daarover hun wijsheid kunnen verkondigen, maar dat de oorlog gevoerd moet worden zoolang er tegenstand is en dat wij het beleid moeten overlaten aan de Indische Regeering. De Gouverneur-Generaal is zeker beter op de hoogte dan wij allen te zamen. Ik geloof echter, dat die oorlog een geheel anderen grond heeft dan men in het algemeen denkt. Er wordt niet gevochten tegen de Atjehers, maar tegen den Islam. Het is een fanatieke godsdienstoorlog, dat is het verschrikkelijke van de zaak. Men heeft het in Afrika

ook gezien; hoe dikwijls heeft men het daar niet gehad, dat er fanatisme in het spel komt.

Dan krijgt men geen oorlog van een gewonen vijand tegen een anderen vijand, maar tegen een fanatieken troep, en dan zal natuurlijk het gevolg zijn, dat men zich daartegen op alle mogelijke manieren weert, en dan zal men soms moeten overgaan tot daden, die men anders zeker in een oorlog nooit zou hebben volvoerd. Ik heb meer dan eens gezegd: den Islam houd ik voor den grootsten vijand niet alleen van onze politiek, maar ook van de geheele beschaving in onze koloniën . . . .

De heer THOMSON: Mijnheer de Voorzitter! Na de uiteenzetting van de heeren van Kol en de Stuers zal ik mij tot enkele opmerkingen kunnen bepalen.

Ik behoef niet te zeggen, dat ik sedert de vorige begrooting de berichten uit Atjeh met belangstelling en steeds stijgenden tegenzin gelezen heb. Beschieting van Kota Radja, zelfs van een patrouille op Groot-Atjeh, gelijk de laatste 7 jaar niet voorkwam, overvallingen herhaald en nog weer herhaald in een streek, die in het Koloniaal Verslag over 1906 staat aangeduid als volmaakt gepacificeerd, en tal van aanduidingen, dat de toestand sedert verleden jaar zich aanmerkelijk ernstiger laat aangezien. Tweemalen heb ik getracht duidelijk te maken, dat ons Atjeh-stelsel door onmacht geworden is tot een wreed stelsel; ik zal die stelling ten derden male door een paar bewijzen staven, al ben ik mij bewust dat het antwoord van de Regeering zal luiden als te voren:

. . . . . „èn de Landvoogd en de gouverneur van Atjeh en onderhoorigheden", lees ik op bladz. 5 der Memorie van Antwoord, „zijn van oordeel, dat er geen enkele reden bestaat om nog meer infanterie in Atjeh te legeren, wijl de aanwezige troepenmacht voldoende is gebleken, om alle streken en punten, waar dit noodig voorkwam, naar eisch te bezetten en om bovendien nog een voldoende reserve beschikbaar te houden. Waar de Landvoogd bovendien als zijne overtuiging heeft doen kennen, dat de zending van meer troepen naar Atjeh iets overbodigs zou zijn, kan er voor den ondergeteekende geen aanleiding bestaan, om de meening van toch zeker niet meer tot oordeelen bevoegden, dat de troepenmacht in Atjeh en Onderhoorigheden onvoldoende is, als juist aan te nemen."

Nu neem ik voor een oogenblik aan, dat dit advies te goedertrouw is

gegeven, dat er dus geen spraak is van weigering, om een eens geuite meening los te laten, waar de eigen eer in zekeren zin mee kon worden gemoeid geacht; maar den weiger ik toch om voetstoots te aanvaarden, dat de man die eenig stelsel uitvoert het best tot het geven van een objectief oordeel bevoegd zou wezen. In Atjeh wordt gedacht, dat men het op deze wijze zal klaren, omdat men zich niet bewust is, waartoe het stelsel van onmacht geleid heeft en steeds dieper zal leiden, omdat men eigen wreedheid — die de bevrediging van het onderdrukte volk tegenhoudt — niet gevoelt; omdat de publieke opinie, die den mensch weerhoudt het beestachtige te uiten, in Atjeh, gelijk trouwens in een groot deel van Indië, ontbreekt.

Men gevoelt in een omgeving als de Atjehsche zijn eigen slechtheid niet; het onmensch worden komt langzaam, het omvangt iemand geleidelijk en laat hem daarna niet weder los. En het zal zoolang omknellen, tot een publieke opinie daar kracht gaat krijgen. De Kamer kan daartoe meewerken; meer nog onze pers, meer nog ons volk. Maar we stellen geen belang in Indië. Van een sensatie-proces staan onze groote bladen vol: een noodkreet als daar opging in *De Avondpost* van een oud-marechaussee-officier in Atjeh, vol van de vreeselijkste onthullingen, wordt door de groote pers doodgezwegen. De man had in een oogenblik van verklaarbaar gebrek aan vaderlandsliefde zijn artikel eens aan de *Times* moeten gegeven hebben!

Als daar gesproken wordt van een verbitterde bevolking, van een slechten geest onder onze afgebeulde troepen; als daar geschreven staat van doodelijken haat, afschuw en minachting als resultaat van een 34-jarigen strijd; als daar wordt uiteengezet hoe berichten aan onze gevangenen op de pijnbank worden afgeperst, hoe zij aan de polsen worden opgehangen zoodat de teenen even den grond raken, of met rottanslagen worden gegeeseld; hoe kwartiergeven stelselmatig wordt geweigerd; hoe bij den overval van ladangs zonder sommeeren al wat leeft wordt neergeschoten; als men daar kennis neemt van een systeem, waarbij ondergeschikten tot daden van laagheid worden aangespoord, dan begrijpt men zich niet, hoe het mogelijk is dat men niet opbruischt in verontwaardiging.

Mij heeft nog niemand, die Atjeh kent gezegd, dat de artikelen van Wekker onwaarheid behelzen, integendeel. En ook ik geloof in hetgeen daar staat, hoe ijselijk het zij. Onmacht leidt tot wreedheid en tot zelfkennis komt men er niet, zonder dat de oogen geopend worden.

Ik heb het zelf ondervonden in mijn kort verblijf op Atjeh; ik heb zonder eenige wroeging meegedaan met het verbranden van geheele kampongs, het omhakken van vruchtboomen, dooden van achtergelaten vee. Wat het volk zou voelen, als het daar een puinhoop vond op de plaats van de woning, daaraan dachten we niet. Als een fuselier een lijk omschopte om in de zakken te komen op zoek naar eenig geld, trof mij dat niet. Een prent als ik hier bij me heb van marechaussees, die zich in een ingenomen benting laten photographeeren, den voet op Atjehsche kinderlijken, vervulde ons niet met afgrijzen. En als daar in de sociëteit verteld werd, dat „potong kapala" niet meer mocht gezegd worden, omdat men er in Holland op afgaf, en dat er nu voortaan zou worden geroepen „potong . . . ." en daarop volgend een zeker mannelijk lichaamsdeel — waar men het in Holland nietover zou durven hebben — dan verwekte zulke humor luiden bijval.

De oorlog maakt onmenschelijk, en met verbitteringwekkende wreedheid pacificeert men geen volk als het Atjehsche. Daarom moet dat stelsel van barbaarschheid verlaten worden, daarom behoeft men in Atjeh een zeer hoogstaande persoonlijkheid en daarom is noodig de aanwezigheid van een beschermende macht in stede van een, die louter tot schrikaanjagen in staat is.

Daarom is vermeerdering van onze troepen een klimmende eisch, evenzeer als vermeden moet worden al, wat — in het bestaande stelsel onmisbaar — de bevolking tot tegenstand prikkelt en haar meer en meer van ons vervreemdt.

Ik ben het volkomen met den geachten afgevaardige, den heer Van Deventer, eens, dat een sabel-régime niet aanbevelenswaard is; ik deel volkomen zijn inzicht dat wijze bestuursmaatregelen noodig zijn; maar hoe hij het Atjeh van thans door wijs civiel bestuur wil bevredigen zonder tevens de beschikking te hebben over een politiemacht veel grooter dan de thans bestaande, is mij een raadsel. Het komt mij voor, dat wie zoo iets beweert, zich geen duidelijk beeld schept van den werkelijken toestand, en vooral als de heer Van Deventer voorop zet, dat hij krachtige patrouilleering noodzakelijk acht, dat hij met het stelsel-Van Heutz geenszins wil breken.

Wekker zet het in zijn artikelen duidelijk uiteen, hoe onmogelijk het is een politioneel karakter te geven aan patrouilles, als daar voor een oppervlakte van anderhalf maal de provincie Utrecht — dikwijls haast onbegaanbaar gebied — twintig man beschikbaar zijn.

Een enkele blik op de kaart geeft een inzicht hoe de toestand is.

Het geheele Gajoeland moet bijvoorbeeld worden beheerscht door een sterkte van 70 man en 2 officieren.

Ik wil een voorbeeld aangeven, waartoe die geringe macht leidt.

Begin Mei van dit jaar werd het bivak aan de Ara Koendoer afgeloopen, waarbij alle of nagenoeg alle geweren (p.m. 18) in handen van den vijand bleven; dit bivak was door één groep onder een Europeesch sergeant van het garnizoen van Idi bezet en diende tot beveiliging van de werklieden en het werk aan een spoorwegbrug, die aldaar vernieuwd werd.

Op het bericht van deze overvalling rukte het beschikbare deel der bezetting van Idi uit, om gewonden enz. op te halen en de vijandelijke bende, p.m. 60 man, te vervolgen.

Te Idi bleven toen achter 1 sergeant-majoor en een zestal minderen (allen zieken en geëmployeerden); terwijl nu deze luttele macht de plaats, die uit een benting, door ijzerdraad omgeven, officierswoningen en particuliere p.m. 150 M. daarvan verwijderd, een Chineesch kamp en een groote Atjehsche keudé en passar, ongeveer 300 M. van de benting verwijderd, bestaat, bewaakte, kwam aldaar het bericht, dat de vijandelijke bende, door het succes tot p.m. 200 man aangegroeid, door in zuidelijke richting uit te wijken, onze patrouilles uit den weg was gegaan en op Idi aanrukte. Groote consternatie bij de bevolking, vooral toen het gerucht aanhield; de sergeant-majoor, die als commandant was achtergebleven, achtte het raadzaam om vrouwen en kinderen van Europeanen in de benting te vereenigen, hetgeen geschiedde, doch hetwelk hem een kolossale uitbrander van zijn chef en een nog grooter van den gouverneur op den hals haalde, toen de gevreesde aanval uitbleef en men dus met een groot gebaar van kleinachting over „overdreven vreesachtigheid" kon spreken. Wat er gebeurd zoude zijn, indien de bende met de buitgemaakte geweren en munitie gewapend en door het behaalde succes overmoedig geworden, zich werkelijk op het door 7 man verdedigde Idi, dat een oppervlak van minstens 10,000 M². beslaat, zoude geworpen hebben, behoeft geen uiteenzetting.

De bezetting van Idi bestaat uit 4 groepen infanterie (pl.m. 80 man). Van deze 4 groepen was in Juni een groep gelegerd aan de Ara Koendoer (het bivak hiervoor genoemd) en patrouilleerden twee groepen onder een officier voor zes weken in Serbodjadi (een landstreek 6 marschdagen van Idi verwijderd) zoodat gedurende deze zes weken de bezetting feitelijk slechts uit één groep, dus pl.m. 20 man, bestond; patrouilleeren was dus van uit dezen post *totaal onmogelijk*, zoodat,

toen bij den civielen gezaghebber te Idi (N.B. een majoor of luitenant-kolonel der infanterie) het bericht kwam, dat dezelfde bende, die den overval op het bivak te Ara Koendoer geleverd had, weder in het Indische rondzwierf en daar meerderen aanhang trachtte te krijgen er *geen enkele* patrouille beschikbaar was. Van een nevenpost (Panton Leubeu) werd toen een groep geleend, doch toen deze groep in plaats van den vijand te verrassen, door dezen zelf verrast was geworden en bij een nachtgevecht (half Juni nabij Keudé Bawang) twee dooden en een achttal gewonden bekwam en daardoor niet in staat was zich van de plaats van den overval te verroeren, zou men van Idi, zonder deze plaats weder geheel te ontblooten, geen hulp hebben kunnen zenden. Het toeval wilde toen, dat dien voorgaanden middag een troep van het 3de bataljon uit Koeta Radja, die in Samarkilang gepatrouilleerd had, te Idi was komen afzakken.

En hoe staat het met de reserve waarvan de Memorie van Antwoord gewaagt?

De reserve te Kota Radja bestaat uit het 2de garnizoensbataljon van Atjeh en Onderhoorigheden; van eéne valide en 3 geheel onvalide compagnieën (zieken, zwakken en reconvalescenten van de posten) en uit het 3de bataljon geheel uit Amboineezen bestaande en dat dus feitelijk *de* reserve vormt. Welnu, van dit 3de bataljon is nimmer meer dan een vierde deel te huis, dikwijls minder: voortdurend is er één colonne van pl.m. 80 man op patrouille op de Westkust in het gebied van Tapa Toean (deze colonne wordt als regel om de 7 à 8 weken afgelost) en een colonne van 4 groepen in Samarkilang en aangrenzende streken van Gajoland en boven Pasei en Peusangangebied. Deze colonnes worden niet in letterlijken zin — zooals de voorgaande — afgelost, maar is een colonne teruggekeerd, dan vertrekt als regel binnen een 14 dagen een volgende naar ongeveer dezelfde streken.

Behalve deze vaste colonnes (te zamen pl.m. 160 man) gaf het 3de bataljon in het afgeloopen jaar: 1°. de bezetting van Seudoe, 2 groepen (40 man), die om de 2 à 3 weken afgelost werden; de bezetting van het tijdelijk bivak Geudong, 2 groepen (40 man) die om de 3 weken werd afgelost en afwisselende met het garnizoens-bataljon de bezetting van Löhqna (een groep) die om de 14 dagen werd afgelost. Als regel was dus niet in Kota-Radja beschikbaar van het 3de bataljon 260 man, terwijl het aanwezige deel juist van een 3 à 8-weeksche dienstverrichting buiten Groot-Atjeh was teruggekeerd; van deze beschikbaren werd in het laatste jaar, toen door de roerigheid van vijandelijke

benden in de vallei van Groot-Atjeh en in Leupoeng een drukke patrouillegang aldaar zeer noodzakelijk was, veel gevergd, zooveel, dat het herhaaldelijk voorkwam, dat om een sectie van twee groepen te kunnen uitzenden, deze groepen van twee verschillende compagnieën moesten genomen worden; de compagnieën waren zelden sterker dan 110 man (thans officieel vastgesteld in Atjeh op 120 man), maar herhaaldelijk gebeurde het dat op een aanvraag om een patrouille moest geantwoord worden: er is geen andere groep beschikbaar dan die hedennacht om zoo laat is te huis gekomen! Dat is de beschikbare reserve.

En welke zijn de gevolgen van die geringe macht? Ze bleken dit jaar overtuigender nog dan bij de vorige begrooting kon worden uiteengezet. Men brengt over op de bevolking wat onze taak zoude wezen, stelt hen verantwoordelijk, brengt hen tot verradersdiensten, aangezet door vrees. En zoodra de vrees voor de onzen wordt overheerscht door die voor de moslemin draait die in schijn gepacificeerde bevolking zich plotseling om; geheele gampongs loopen over of heulen zoogenaamd met de roovers, van vorming van groote benden blijven we totaal onkundig, vijandsdaden kunnen tot zelfs in Groot-Atjeh in stilte worden voorbereid.

De heerendiensten zijn in naam verminderd, maar vertrouwen, dat er niet een middel zal gevonden worden om aan het euvel dier vermindering op de een of andere wijze te ontgaan heb ik vooralsnog niet, geleid door de ervaring. Een mijner vrienden schrijft mij aldus:

„Wij moeten nu afwachten, wat het gevolg zal zijn van de verzekeringen van den Minister, ook aan de Eerste Kamer, dat de heerendiensten een aanzienlijke vermindering zullen ondergaan, maar veel stel ik mij er niet van voor, omdat de heerendiensten, die drukken, die wrevel verwekken, mijns inziens niet zullen afgeschaft worden, omdat haar vervanging geld zoude kosten.

„Die heerendiensten zijn vooral drukkend, wanneer wegen aangelegd worden door nagenoeg onbevolkte streken en het volk van heinde en verre door patrouilles bij elkander werd gedreven om eenige dagen achter elkander door te werken, waar zij geen belang in hebben en waarvoor zij niets voelen. Noodgedwongen heeft men dit aan den Gajoweg, die van Bireuën in zuidelijke richting gaat, moeten staken en heeft men dien arbeid aan betaalde werkkrachten, voornamelijk Chineezen, moeten opdragen; maar haast ongelooflijk klinkt het, dat men niettegenstaande de ervaringen daarbij opgedaan, er toch niet voor teruggedeinsd is, om den grooten weg uit de Pidiëvlakte naar de vallei van Tangsé, wederom in onbetaalden arbeid te doen uitvoeren, Men

heeft alleen een anderen schijn aan de zaak gegeven; bij Keumala is men sinds zes maanden bezig aan een doorgraving, ten behoeve van dien weg, van een heuvelketen; dagelijks werken hier aan 4 à 500 Atjehers, deze verdienen een dagloon van f 0.50 en moeten in eigen voeding voorzien, hetgeen billijk is, maar er wordt *geen cent* van het werkloon uitbetaald; alle landschappen in Pidië hebben nog hoopen achterstallige boeten te goed en wanneer het met de boete van een landschap op een einde loopt wordt er fluks een nieuwe opgelegd, om weder voor eenigen tijd gratis werkvolk te kunnen krijgen; het door werken verdiende bedrag wordt eenvoudig in het boeteregister van de te vorderen boete afgeschreven en op die wijze tracht men zich zelf (misschien) en den Atjehers wijs te maken, dat zij geen heerendienst maar goed betaalden arbeid verrichten."

Dat gaat dan zoo. De bivakcommandant heeft 500 menschen noodig, hij heeft er maar 300. Keumala is schoon: heeft geen boete meer. De bivakcommandant telephoneert naar den civiel gezaghebber: ik kom menschen tekort. Antwoord: het werk moet toch doorgaan. Wacht eens, is er al een boete opgelegd voor de beschieting van verleden week? Neen? Nu, neem de kerels maar, dat komt in orde, ik zal even naar Kota Radja telephoneeren.

En.... het komt in orde.

In de Memorie van Antwoord lezen we op bladz. 6: „dat aangezien boeteoplegging wegens het rechtstreeks of zijdelings steunen van onze tegenstanders een in de practijk deugdelijk gebleken wapen tegen het nog heerschend verzet is, dat stelsel niet geheel kan worden prijs gegeven."

Het is een deugdelijk wapen om voor de verminderde heerendiensten een compensatie te krijgen. Nu lette men wel op. De bedoelde mededeelingen betreffende Keumala kreeg ik in begin van dit jaar.

In het maandverslag over Juni van dit jaar lezen we:

„Onderhoorigheden Noordkust Pidië. Gedurende verslagmaand ontwikkelde de vijand een grootere activiteit, blijkende uit beschietingen van tram, bivaks en patrouilles en door den aanval op 20 Juni van het marschbivak te Keumala Raja, waar een groep onder een Europeesch sergeant was gelegerd. Deze aanval, die des namiddags om 5 uur plaats had door een bende van pl. m. 150 man onder T. Léjman, T. Aroen en T. Asem, werd afgeslagen met een verlies onzerzijds van 2 dooden, 8 gewonden en 2 geweren M. '95, terwijl aan 's vijands zijde 19 man sneuvelden.

„Vermits het bleek dat de bevolking van Keumala Dalam, Keumala

Nitja en Keumala Raja aan den aanval daadwerkelijk heeft deelgenomen, werden die moekims door den moesapat veroordeeld tot betaling van een schadeloosstelling van f 4000."

Teekenend is ook de bestuursbemoeiing in zake den aanplant van tweede gewassen. Hierover zegt de Memorie van Antwoord op bladz. 6: „Dat daartoe echter pressie in dien zin zou uitgeoefend zijn, dat de nalatigen in de gevangenis werden gezet en dat de op 6 Maart plaats gehad hebbende beschieting van Koeta Radjah daarin haren grond zou vinden, is een der vele, op onvoldoende kennis van zaken berustende mededeelingen, die over hetgeen in Atjeh voorvalt worden verspreid, en kan de ondergeteekende zeer beslist tegenspreken."

Wekker zegt in no. XVII van zijn artikel: „Der bevolking in Groot-Atjeh werd aangezegd klapperboomen aan te planten en er werd zeer geijverd voor den aanplant van een *tweede gewas*. Hij, die aan den wil van den controleur of assistent-resident te Koeta Radjah niet spoedig genoeg gehoorzaamde, werd kort en bondig opgevat door een patrouille en in de gevangenis gestopt (begin 1907)".

Die mededeeling, zoo geheel in strijd met de officieele waarheid van de Memorie van Antwoord, klopte merkwaardig met een schrijven dat ik d.d. 14 Maart uit Kota Radjah ontving van een officier, wiens betrouwbaarheid mij staat boven eenige verdenking. Hij schrijft aldus:

„Op last van het bestuur moet de bevolking gebracht worden tot verbouw van tweede gewassen — ketella- en katjangsoorten — en wordt ook veel moeite gedaan om de teelt van ananas en op sommige daarvoor geschikte terreinen van getah rambang (voor rubber) te bevorderen. Nu schijnen de civiele ambtenaren (er is hier een civiele assistent-resident en een civiele controleur in het spel) langzamerhand als zoodanig van den hardhandigen militairen Atjehgeest doordrongen te zijn, dat toen overreding niet het gewenschte resultaat had, het planten eenvoudig gelast werd; iedereen kwam op een lijstje met een zeker aantal verplichte planten. De bevolking — en nu wijs ik hierop want dit is zeer teekenend — vond daar spoedig een teekenenden naam voor dit; het wegwerken in heerendienst wordt door hen met een verkort woord „roda" genoemd, pergi roda = gaan wegwerken: deze nieuwe verplichting werd spoedig „roda annanas" enz. genoemd. Toen nu de bevelen hieromtrent nog niet altijd voldoende nagekomen werden, werden enkele personen hiervoor eenvoudig een tijdje in het gevang gezet. De beschieting is nu een demonstratie der bevolking tegen dit optreden. Vermoedelijk zal de gouverneur nu wel ter zake spreken van ontactvol

optreden van assistent-resident en controleur, maar uit zeer goede bron weet ik, dat de gouverneur heel goed bekend was met de wijze waarop de zooveel genoemde „zachte dwang" uitgeoefend werd; een maand geleden ongeveer namelijk hield de kolonel met den assistent-resident en den controleur een inspectie over de bewuste aanplantingen onder dekking van een peleton cavalerie; een der deelnemers aan den tocht heeft mij persoonlijk verzekerd, dat hij gehoord heeft dat de controleur vragenderwijze tot den gouverneur zeide, toen op een plaats de zaak niet in orde was: „we zullen er maar een paar in het gevang moeten zetten, dan zal het wel beter gaan".

„Trouwens het geheele geval is weder iets typisch Atjesch. Het typeert de volslagen verwaarloozing van het zich in te denken in het voelen en denken der bevolking en is bovendien een levendige illustratie van het systeem: je kunt doen wat je wilt, zoolang het maar niet aan de groote klok komt, en als je maar succes hebt, in het tegenovergestelde geval wordt men eenvoudig opgeofferd."

Is het niet diep treurig dat in het officierskorps zoodanige meeningen, die algemeen gedeeld worden, hebben postgevat? Blijmoedigheid om den uiterst zwaren dienst te vervullen is verdwenen, en met reden. Het stelsel van harteloosheid dat toegepast wordt om een schijntoestand van onderworpenheid op de ineengezonken bevolking te brengen, het uit zich natuurlijk eveneens op het eigen machtsmiddel. Zooals er wantrouwen heerscht tegen de hoofden, heerscht er wantrouwen tegen de eigen dienaren. Ongelooflijk is het systeem van centralisatie zooals dat op Atjeh bestaat. Geen patrouille loopt in dat gebied, bijna tweemaal zoo groot als Nederland, of het rapport komt in te Kota Radja, hetzij afzonderlijk hetzij als onderdeel der journalen die meestal eens in de week worden ingediend om van de meest hatelijke aanteekeningen te worden voorzien; aanteekeningen — Wekker wijst er op — die zwakke karakters moeten brengen tot leugen, bijna alle tot wreedheid.

Een luitenant kreeg na een actie in het Pediësche tot kantteekening: „een karbouw zou het beter gedaan hebben". Op een der journalen van Panton Labeuë bij de mededeeling dat de gids die de patrouille vergezelde, door hoesten *waarschijnlijk* de aanwezigheid der patrouille trachtte te verraden, de aanteekening: „deze man had onmiddellijk moeten worden neergeschoten." En dan dat drijven, voortdurend weer, om „iets te vangen", om dooden zoogenaamd *thuis te brengen*. Het is geen wonder dat onder zulk stelsel een onkrijgstuchtige uiting gepro-

voceerd wordt als waarvan het artikel „een moedige daad" in het *Nieuws van den Dag* van Nederlandsch-Indië getuigenis geeft.

Met grooter zekerheid dan te voren handhaaf ik het standpunt reeds vroeger door mij verdedigd: zoolang in Atjeh een tekort blijft aan middelen tot het opbouwen van een waardig systeem van bevrediging, zal daar een beleid moeten worden gevoerd dat Nederland tot schande is. En waar nu de Minister van Koloniën zich bukt voor hen die, door den voortdurenden guerilla verworden, het onheil van hun beleid niet *kunnen* inzien, daar is het allereerst noodig, dat de publieke opinie, die voor een deel in deze Kamer zich vormt, tot binnen het gouvernementsgebouw te Kota-Radja doordringe.

Mijnerzijds zal ik niet nalaten mij met alle kracht aan te sluiten bij mijn geachte medeleden, de heeren Van Kol, De Stuers en Van Deventer en daartoe ook trachten het mijne bij te dragen.

Het Atjeh-debat in de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Zitting van 6 November 1907 (Handelingen blz. 219 e. v.).

De heer IJZERMAN: . . . . Thans kom ik op het eigenlijk onderwerp dat ik wensch te behandelen, n.l. ons Atjeh-beleid,

Ik doe dat met eenige aarzeling; ik doe dat als leek. Ik ben overtuigd, dat ik moet spreken met onvoldoende kennis van zaken; dat is helaas hier, als wij Indische onderwerpen behandelen, te dikwijls het geval en dat is dan ook de reden waarom ik gewoonlijk zwijgen verstandiger acht dan spreken.

Wanneer ik nu den schijn op mij moet laden van te spreken met eenige zekerheid, met eenige niet te verantwoorden beslistheid, dan wil ik van te voren zeggen, dat het mijn bedoeling is de grootst mogelijke bescheidenheid te bewaren, en verzoek ik u, Mijnheer de Voorzitter, wel in het oog te willen houden, dat niet ten onrechte een oud Nederlandsch gezegde luidt: „schijn bedriegt".

Op een morgen in Januari 1874, toen ik in den omtrek van Solo werkte, weerklonk op eens een kanonschot van de benting. Dat schot werd met korte tusschenpoozen gevolgd door 99 andere; het was het sein dat van alle versterkingen in Nederlandsch-Indië werd gegeven om aan de bevolking bekend te maken, dat de kraton van Atjeh door de Nederlandsche troepen was genomen, en onwillekeurig dacht ieder: zie zoo, nu is het moeilijkste werk daar verricht; nu zijn wij aan het begin van het einde van den Atjeh-oorlog.

Sedert dien hebben optimistische en pessimistische opvattingen als heuvelen en dalen elkander opgevolgd. Na den zegevierenden tocht van

generaal van der Heyden achtte men den tijd gekomen om het civiel bestuur in te voeren. Na het overloopen van Toekoe Oemar en de krachtige actie, die toen begon, meende men dat weldra het gepacificeerde Atjeh zou kunnen worden neergelegd aan den voet van den troon van Hare Majesteit de Koningin, als zij de Regeering zou aanvaarden.

Die optimistische overwegingen berustten zonder twijfel op gebrek aan kennis van het ware wezen, van den waren toestand der Atjehsche bevolking. Die bevolking is er niet een die onderworpen wordt op de wijze van andere volken in den Oost-Indischen Archipel, welke, als de kroonsieraden des Rijks in handen van den vijand zijn of de poeri van den Vorst genomen is, het verzet staken. In Atjeh geen geconsolideerde toestand, geen gezag; in Atjeh de heerschappij der anarchie.

Het schijnt, dat wij den laatsten tijd weder in de pessimistische periode zijn. Ik zal niet lang stil staan bij de medegedeelde gruwelen en wreedheden, bij de verkeerdheden en ongerechtigheden, die gisteren zijn ter sprake gebracht. Een goed deel was voor hen die de Indische couranten en tijdschriften, en ik mag ook wel zeggen, die de Nederlandsche couranten lezen, geen nieuws. Ik ben overtuigd, dat gruwelen en wreedheden en verkeerdheden inhaerent zijn aan elken oorlog en speciaal ook aan elken oorlog in Nederlandsch-Indië, maar dat neemt niet weg, dat op dit oogenblik geconstateerd moet worden, dat die gruwelen en wreedheden bedenkelijke afmetingen *schijnen* te hebben aangenomen.

Het zij verre van mij die te willen verdedigen, maar toch kan ik voelen voor een poging om ze te verklaren; zooals gisteren door de heeren van Bylandt en Bogaard is geschiedt. Moge men zoo alles niet kunnen verontschuldigen, wanneer men slechts komt tot verklaren, zegt het Fransche spreekwoord, is men dicht bij vergeven. Maar waar wij vergeven zouden kunnen en moeten, kunnen wij den plicht niet van ons afwerpen om zoo spoedig mogelijk en afdoende aan die gruwelen en verkeerdheden een einde te maken.

Ik heb hoop, dat men daartoe kan geraken en die hoop dank ik voor een deel aan het gesprokene door den heer Thomson. Deze heeft zelf verklaard, dat hij in een geheel andere wereld leefde, toen hij in Atjeh was. Hij heeft gezegd: „ik heb medegedaan aan het verbranden van huizen, aan het omhakken van vruchtboomen, aan het vermoorden van vee" en gelukkig kunnen wij constateeren, dat van welke vreeselijke feiten de couranten en de berichten uit Indië ook mogen gewagen, dat verbranden van kampongs, dat dooden van vee en dat omhakken van

vruchtboomen tot het verleden behooren. Ik ten minste heb daarvan geen enkel voorbeeld gelezen.

Zeker, de geachte afgevaardigde uit Leeuwarden heeft gelijk, als hij zegt, dat de psychologische toestand, waarin de soldaat in Atjeh verkeert, den sleutel geeft om veel te verklaren en hij heeft te recht betoogd, dat men dien toestand moet begrijpen en moet hebben doorleefd om een juist oordeel te kunnen vellen.

Dit bevestigt voor mij het woord, dat ik eens hoorde van een geestig Franschman: „pour prêcher contre un péché il faut l'avoir commis".

Mijnheer de Voorzitter! Waar met kracht tegen de gruwelen, tegen het onnoodig bloedvergieten in den oorlog moet worden opgekomen, geldt dat in dubbele mate tegen mishandeling van getuigen, tegen mishandeling van menschen die wanneer ze zwijgen door hun zwijgen aan ieder die iets gevoelt voor vaderlandsliefde onwillekeurig eerbied afdwingen. Ik geloof, dat, wanneer zij die de gewraakte feiten plegen, zich konden verplaatsen in den toestand van de menschen die zij onder handen nemen, zij anders zouden handelen. Er moet een einde gemaakt worden aan de gruwelen. Het is meer dan tijd dat de Atjeher, wiens gebied niet op *zijn* verzoek deel uitmaakt van Nederlandsch Indië, aanleiding vindt het te waardeeren dat hij Nederlandsch onderdaan is geworden.

Mijnheer de Voorzitter! In 1896 is de Atjeh-geschiedenis een nieuwe periode ingetreden. Thans trekken ongehinderd door het uitgestrekte gebied grootere en kleinere troepenafdeelingen, kunnen de kleinste patrouilles komen in de afgelegenste streken en is mogelijk geworden wat vroeger door een ieder onmogelijk geacht werd. De heer Thomson heeft dat gisteren geïllustreerd door te zeggen, dat voor een oppervlakte anderhalf maal zoo groot als de provincie Utrecht, door het tegenwoordige bestuur 20 man als bezetting voldoende wordt geacht. Op het gebrek aan zelfvertrouwen van vroeger is gevolgd een gevoel van eigen kracht, misschien een gevoel van zelfoverschatting. Men kan de groote verdienste van het tegenwoordige stelsel, het stelsel van generaal van Heutsz, toegeven en toch van meening zijn, dat thans daarbij andere maatregelen noodig zijn om den toestand te consolideeren en volledige orde, veiligheid en rust te brengen in die gedeelten van Atjeh waar ze thans nog ontbreken.

Ik ben die meening toegedaan, en zal trachten aan te geven, hoe de volledige pacificatie bevorderd zou kunnen worden. Ik heb lang over dit vraagstuk nagedacht en met verschillende mannen van Indische

ervaring geraadpleegd, en ben tot de conclusie gekomen, dat aan het stelsel-Van Heutsz in de tegenwoordige omstandigheden moet worden vastgehouden; dat het van het grootste belang te achten is, dat de zaken in Atjeh blijven onder vaste leiding van den man die het land beter kent dan iemand anders en die nog laatstelijk door zijn beleidvol optreden met betrekking tot den pretendent-sultan bewijs heeft gegeven van rustige kalmte en groot overleg. Ik zou onder geen voorwaarden de verantwoordelijkheid willen aanvaarden van aan te dringen op vervanging van den gouverneur Van Daalen.

En wat het tweede punt betreft, waarop van verschillende zijden en ook in deze Kamer is aangedrongen, vermeerdering van troepen op Atjeh, zal ik niet ontkennen dat ik aanvankelijk veel daarvoor gevoeld heb.

Ik acht de bescherming van de ons goedgezinde bevolking, vermeerdering van de middelen daartoe, absoluut noodzakelijk, maar waar in de Memorie van Toelichting door den Minister is verzekerd dat èn de Gouverneur-Generaal èn de generaal van Daalen, hoewel geld geen bezwaar werd geacht, het onnoodig vinden meer troepen naar Atjeh te brengen, onze geregelde macht daar uit te breiden, wensch ik deze heeren, die zoo bij uitstek tot oordeelen bevoegd zijn, niet te verdenken van stijfhoofdigheid of scherpzinnigheid en ik waag het dan ook hun oordeel, het oordeel van den man die geheel Indië overziet, de toestanden aldaar het best in hun onderling verband kan beschouwen en dat van den man, die aan het hoofd staat van het Atjeh-gebied en die verantwoordelijk is voor den goeden gang van zaken aldaar, te stellen boven dat van alle anderen.

Wat er dan te doen is? Voortgaan met de handhaving, voor zooveel noodig, van het militair bestuur, geen ontijdige vervanging van militair door civiel bestuur, hardnekkige vervolging van de kwaadgezinden als tot dusver, het treffen van krachtiger maatregelen tot bevordering van de oeconomische welvaart, waarop hier gisteren van verschillende zijden is aangedrongen.

Ik heb gezegd: niet onnoodig het militair door het civiel gezag vervangen. Wij hebben een soort van opvatting op verschillende punten, die langzamerhand gangbaarheid verkreeg. Zoo sprak men van de blanke ziel van den Hollander en de zwarte ziel van den inlander, en zoo heeft men nu het civiel gemoed en het militair gemoed. Dat civiel gemoed is vol van liefde en toewijding voor de bevolking, en het militair gemoed wil eenvoudig maar hakken en moorden. Ik geloof niet, dat die

opvatting juist is, ik geloof, dat er èn onder de burgers èn onder de militairen, wanneer zij als ambtenaren, als vertegenwoordigers van het Nederlandsch gezag optreden, mannen voorkomen die op hun plaats zijn en mannen die dat niet zijn.

Waar wij een zee van berichten over Atjeh hebben mogen ontvangen is het een soort van genot daarin te gaan visschen. De heer de Stuers heeft dat herhaaldelijk gedaan, en kwam daardoor in het bezit van paarlen, die hij dan aan deze Vergadering vertoonde. Die paarlen zijn niet altijd van het zuiverste water, en ik wil ook volstrekt niet zeggen, dat die welke ik onder de aandacht van deze vergadering zal brengen, dat is. Het is er maar een. In de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van Woensdag 23 October lees ik:

„Nu moet als echt besluit mij nog een leuk staaltje van eerbied van den Atjeher voor den vlot-Atjehsch sprekenden Europeaan van het hart.

„Te Geumpang, een marechaussee-bivak in het Pediësche, zit een luitenant, die de Atjehsche taal als zijn moedertaal spreekt. Toch is hij een pursang blonde Europeaan (totok zelfs).

„Hij gevoelt ook veel voor de Atjehers, en behandelt hen met bijzondere beleefdheid en voorkomendheid, is in zijne wijze van spreken een echte beschaafde, hoffelijke man. Natuurlijkerwijze is de adat der Atjehers hem volkomen bekend.

„De Atjeher ziet in hem ook heelemaal den Europeaan niet.

„Men bracht hem zelfs eenigen tijd geleden een ouden Atjeher . . . als zijn vader. Dit moest en zou zoo zijn, ondanks alle betoogen van den officier.

„Zelfs de vijandige Atjehers zijn hem niet vijandig gezind. Dit kan blijken uit het volgende.

„Hem toegevoegd in zijn bivak is een luitenant. Nu wordt deze nederzetting nog al veel beschoten, thans komt het merkwaardige: is de bewuste luitenant S. in 't bivak, dan behoeft hij maar op zijn tirailleursfluit te blazen en 't geschiet houdt op. Zoodra de roovers weten, dat S. in 't bivak is, onthouden zij zich van vijandelijkheden."

De heer VAN KOL: En zulke karakters noemen ze dan sloebers. Dat pleit intusschen voor de Atjehers.

De heer IJZERMAN: Mijnheer de Voorzitter, de heer van Kol spreekt daar een waar woord, dit prouveert voor de Atjehers, maar ook voor den officier.

De heer VAN KOL: Zulke bevelhebbers zijn er echter te weinig.

De heer IJZERMAN: Zoo moest het algemeen zijn. Daarover zijn wij het eens.

Dat militair bestuur moet gevoerd worden door menschen die hart hebben voor den inlander, die zijn taal spreken, die hem begrijpen, die hun denken en willen in dienst stellen van zijn belangen.

Mijnheer de Voorzitter! Bij vermijding van onnoodig bloedvergieten, bij de bevordering van de welvaart zou ik het niet wenschen te laten. Er dienen maatregelen aan te worden toegevoegd, waarvan de noodzakelijkheid bij mij zoo vast staat, dat ik Zijn Excellentie den Minister van Koloniën met nadruk durf vragen daarop de volle aandacht van de Indische regeering te willen vestigen. Stel ik mij de zaak juist voor, dan is over een groot deel van Atjeh de toestand niet zoo erg als velen meenen. Over meer dan de helft van de oppervlakte van Atjeh wordt geen schot gehoord en komen geen vijandelijkheden voor. Op dit oogenblik schijnt het brandpunt van de werkzaamheden der vijandelijke benden te zijn in de onderafdeelingen Pedië en Lho Seumawè.

Wat wordt er nu gedaan tot verhooging van de veiligheid aldaar, tot herstel van de rust?

Vooreerst worden de kwaadgezinden overal opgejaagd en in hun schuilhoeken vervolgd en daarnaast wordt een tweede maatregel toegepast. Men tracht de medewerking van hoofden en bevolking te verkrijgen door het inlandsche systeem van verantwoordelijkheid van velen voor de daden van enkelen, zelfs van hen die niet tot de verantwoordelijke gemeenschap behooren, zoo consequent mogelijk toe te passen. Nu is gisteren en verleden jaar herhaaldelijk gevraagd, waar is in dat stelsel plaats voor de goedgezinden of liever voor hen die naar rust verlangen? die om welke reden dan ook de vijandelijke beweging moede zijn?

Vreedzame arbeid toch is het ideaal van den gewonen inlander, het ideaal ook van den gewonen Atjeher, en waar is die rust in de kampongs te vinden? Wordt een dergelijke kampong bezocht door djahats, vallen er vijandelijke daden in de nabijheid van die kampong voor en wordt daarvan geen bericht gezonden aan den vertegenwoordiger van ons gezag, aan het bestuur, welnu dan is men terstond gereed het hoofd op te pakken, de kampong te beboeten. In den laatsten tijd schijnt daarbij ietwat minder streng te worden gehandeld, in ieder geval het hoofd wordt opgevat en meegenomen. Zendt men wel rapport, dan wekt men natuurlijk de vijandschap op, die de wraak ten gevolge heeft van de

kwaadgezinden, de djahats, en hebben dergelijke hoofden kans om vermoord te worden, wat dan ook bij herhaling voorkwam.

De goedgezinden zijn op die wijze — om het oude beeld te gebruiken — steeds tusschen den hamer en het aanbeeld. Zij komen er altijd slechts af. Geven zij ons bericht, dan worden zij bedreigd door hun landgenooten, geven zij ons geen bericht, dan worden zij gestraft door ons bestuur.

Aan dien onhoudbaren toestand moet een einde gemaakt worden.

Maar hoe?

Er is gisteren reeds gewezen op den eigenaardigen toestand waarin wij in Atjeh verkeeren, op de uitgebreidheid van het gebied dat wij te pacificeeren hebben, waar Atjeh tweemaal zoo groot is als Nederland, terwijl wij daar slechts 6000 man troepen hebben, die daar ageeren moeten tegen verspreide vijanden, welke zich slechts tijdelijk tot kleinere of grootere benden vereenigen, maar overigens in een zeer los verband tot elkaar staan.

Alle Atjehers zijn van huis uit anarchistisch aangelegd, velen zijn fanatiek, opgegroeid in haat tegen de Kompanie, grootgebracht in gevechten tegen de kafirs. Met zoo geringe macht als wij daar hebben, kunnen wij dat land niet pacificeeren; dat kan onze natie zoo min als eenige andere, *met soldaten alleen.*

Te recht is naar mijn meening door den heer Van Deventer er gisteren op gewezen, dat tweemaal zooveel troepen evenmin die taak zouden kunnen vervullen. De patrouilles zouden daardoor niet grooter worden, haar handelingen zouden geen ander karakter krijgen.

Om aan den bestaanden toestand een einde te maken, is het noodig, dat er een nauw verband bestaat tusschen de verschillende groepen der bevolking en dat wij die groepen door middel van hun eigen hoofden in bedwang houden.

Dit is het oude beproefde stelsel, dat in Nederlandsch-Indië dikwijls met succes is gevolgd en het ontbreken van dit verband, van dien samenhang onder de bevolking maakt de zaak ontzettend moeilijk. De hoofden hebben in den regel geen macht over de bevolking. Wij hebben te kweeken hoofden met macht in hun gebied en, hebben wij die daar eenmaal, dan moeten wij die hoofden krachtig steunen door ons bestuur. De fout van ons stelsel is, dat wij de hoofden en de bevolking op één lijn stellen. Hoofden en bevolking moeten boeten voor de onrust en de onveiligheid. Niet in de door ons erkende hoofden ziet de bevolking de vertegenwoordigers van ons gezag. Er wordt gemist de schakel tusschen onze Nederlandsche gezaghebbers en de

bevolking, die men overal elders vindt. De bevolking komt er daardoor toe om uitsluitend in de militaire gezaghebbers en in de commandanten der patrouilles ons bestuur te zien, en die zijn natuurlijk niet bij machte om allen die er om vragen over een zoo groote oppervlakte te beschermen.

Daarom moeten wij hoofden hebben, die daartoe wel in staat zijn, hoofden die over de middelen beschikken om de goedgezinde onderhoorigen te beschermen en zich de kwaadwilligen van den hals te schuiven, als deze hen voor hun medewerking aan ons bestuur willen doen boeten.

Het leger kan door zijn organisch verband, door de vele mutatiën die daarbij plaats hebben, daartoe niet dienen. Het verstrekken van wapenen alleen is een middel vroeger herhaaldelijk beproefd, maar dat geen succes heeft opgeleverd, omdat wapenen in handen van de hoofden even zooveel magneten zijn die de djahats trekken, wijl zij de hoop hebben, naast hun gewonen roof, nog wapenen buit te maken. Aan de hoofden, die daarvoor in aanmerking komen, zou ik wenschen toe te voegen een kleine macht gewapende politiedienaren, pradjoerits, uitsluitend dienende om hun gezag te verhoogen en hun de verantwoordelijke taak om de djahats te weren en in handen te krijgen, mogelijk te maken. Ik wensch dus niet te geven wapenen alleen, maar wapenen met personen die van het wapen gebruik weten te maken. Welke de samenstelling van die politie-detachementen moet zijn en aan welke hoofden die gegeven moeten worden, moet natuurlijk beoordeeld worden door de plaatselijke autoriteiten. . . : .

Om te eindigen! Ik wensch vast te houden aan de in de laatste jaren gevolgde lijn en met vermijding van onnoodig bloedvergieten en krachtig de welvaart te bevorderen. Ik wensch langzaam maar zeker een einde te maken aan de anarchie die op Atjeh heerscht, en gedachtig aan het feit dat eenige overdrijving niet schaadt, wanneer men wil begrepen worden, zou ik zeggen voor Atjeh: l'anarchie, voilà l'ennemi. Ik wensch de anarchie te bestrijden door de hoofden op te heffen en hun de middelen te geven om voor de veiligheid van hun onderhoorigen te zorgen; die hoofden te maken tot de raadslieden en helpers van de zooveel mogelijk met de zeden en gewoonten vertrouwde gezaghebbers. Dat kan naar mijn bescheiden meening er toe leiden om orde, rust en veiligheid in de naaste toekomst krachtig te bevorderen.

De heer DE WAAL MALEFIJT: . . . Ten slotte nog een enkel

woord over Atjeh. Atjeh is en blijft op het oogenblik nog de wondeplek van ons bestuur in Indië. Wij hebben veel gehoord, dat, indien het waar blijkt, ons zeker met droefheid moet vervullen. Er zal wel niemand van ons zijn, die misbruiken, ruwheden, wreedheden, als gezegd worden daar geschied te zijn, ook maar eenigszins voor zijn rekening zou willen nemen. Toch meen ik als resultaat van de discussie op den voorgrond te mogen stellen, dat er niemand in deze Vergadering is geweest, die gezegd heeft, dat wij ons uit Atjeh moesten terugtrekken. Dat is door niemand verdedigd, ook niet door hen die het scherpst het militair optreden hebben gegispt en de gebreken daarvan hebben aangewezen. Ook zij hebben toegegeven, dat wij nu eenmaal in Atjeh zijn en aan terugtrekken niet kunnen en mogen denken. Dat zou gevolgen hebben, nog tienmaal erger dan al de misstanden waarvan wij heden hoorden. Dat is, dunkt mij, een punt van gewicht.

Verder zou ik er op willen wijzen, dat degenen die er den Gouverneur-Generaal een grief van maken, dat hij niet genoeg troepen ter beschikking van den gouverneur van Atjeh heeft gesteld, vergeten, dat de aandrang om de troepen in Atjeh te verminderen, voortdurend is uitgegaan van deze Kamer. Het is een tijdlang, ik zou haast zeggen mode geweest, om bij ieder koloniaal debat aan te dringen op vermindering van de troepen in Atjeh. De cijfers werden gecontroleerd en zoodra geen vermindering kon worden geconstateerd, werd de Regeering daarover hard gevallen. Zou het nu zoo te verwonderen zijn, dat de Gouverneur-Generaal, aan dien aandrang gevolg gevende, misschien met de vermindering van de troepen verder is gegaan dan hij wel zou gedaan hebben wanneer hier niet zulk een aandrang was uitgeoefend? Maar ook, gaat het dan aan, om er hem nu een grief van te maken, dat op het oogenblik het aantal troepen in Atjeh niet zoo sterk is als het misschien zou moeten zijn om overal oordeelkundig en doeltreffend te kunnen ageeren?

De vergadering zal mij wel niet kwalijk nemen, dat ik over de vraag wat in Atjeh gedaan moet worden niet een zoo gedetailleerd advies ten beste durf geven als de heer IJzerman zoo straks gedaan heeft. Maar ik zou toch als algemeenen regel willen herinneren aan de spreuk, dat men zijn vijand gouden bruggen moet bouwen, dat wil hier zeggen, dat men het den vijand gemakkelijk moet maken om zich te onderwerpen.

Men moet in Atjeh niet alleen trachten rusteloos alle verzet te fnuiken en alle kwaadwilligen in hun schuilhoeken op te sporen en te ver-

drijven, maar men moet ook de bevolking, die zich aan ons gezag heeft onderworpen, zoo behandelen, dat degenen die onder pressie van allerlei bendehoofden nog in de bergen en bosschen rondzwerven, waarlijk niet voor hun pleizier gedurig er aan herinnerd worden, omdat zij het gestadig voor oogen zien, dat het hun, wanneer zij zich maar aan het Nederlandsche Gouvernement onderwerpen, wel zou gaan. Dat zij het dan evengoed zouden hebben als hun landgenooten in de vlakte, in de verschillende kampongs die zich in vrede en welvaart mogen verheugen. Daartoe is in de eerste plaats noodig, dat degenen die zich aan ons gezag onderworpen hebben, beveiligd worden voor de wraaknemingen van hun nog vijandig gebleven landgenooten. Nu heeft het mij getroffen, dat in het jongste Koloniaal Verslag verschillende staaltjes voorkomen, waaruit blijkt, dat de Atjehers die zich aan ons gezag onderworpen hebben, slachtoffers geworden zijn van hun loyaliteit. Ik lees bijv. in kolom 27:

„Ook de eigen landgenooten werden door de benden verontrust door moordaanslagen, brandstichting en plundering en roof van huizen en vee".

Er worden twee gevallen medegedeeld, in Februari 1906 voorgekomen, o.a. dat het opperhoofd van Ubang, die het bestuur kennis had gegeven van de schuilplaats der vijandige rödjöfamilie uit de Gajolanden, zwaar werd gewond.

Op bladz. 30 lees ik uit de Gajo- en Allaslanden, dat de goedgezinde bevolking van Tretèt hun kampong zag verbranden, alleen omdat zij aan ons Gouvernement had aangewezen een plaats, waar voorraden van den vijand waren opgestapeld en de namen van de eigenaars van die voorraden aan onze troepen had bekend gemaakt; op bladz, 31, dat een opperhoofd van Kòng, die ons bestuur steeds goedgezind was, door de volgelingen van het bendehoofd Pang Peröbön werd vermoord.

Op bladz. 32 lees ik, dat niet minder dan vier hoofden, in één streek achtereenvolgens door kwaadgezinden werden vermoord, natuurlijk, omdat zij zich hadden onderworpen aan het Nederlandsche gezag.

Mijnheer de Voorzitter, zulke zaken kunnen niet anders dan ons prestige zeer benadeelen en de definitieve pacificatie tegenhouden.

Het doet mij daarom genoegen, dat ik gelezen heb, dat er nu genietroepen naar Atjeh zullen worden gedirigeerd, die in dubbelen zin daar een goed werk zullen kunnen verrichten. Zij zullen kunnen helpen aan bruggenbouw en het aanleggen van wegen en te gelijk zullen zij kunnen dienen om de kwaadwilligen onder de bevolking meer in bedwang te houden.

Het wil mij voorts toeschijnen, dat eenig meerder troepenvertoon van tijd tot tijd zeer nuttig zou kunnen werken. Wanneer toch de bevolking nooit anders ziet dan troepjes van 16 à 20 man, die daar door de bergen en bosschen zwerven om kwaadwilligen op te sporen en daartegenover kwaadwillige benden staan van misschien 80, 100, zelfs 150 man, zooals men soms leest, kan zoo licht het gevolg daarvan zijn, dat bij die eenvoudige menschen de gedachte bovenkomt, dat de Hollandsche Regeering toch niet zoo sterk, zoo machtig is, want dat zij in dat geval wel meer soldaten zou zenden. Daarom komt het mij voor, dat het inderdaad gewenscht is, dat de bevolking van tijd tot tijd grooter troepenmacht te zien krijgt, dan die kleine afdeelingen.

Overigens, Mijnheer de Voorzitter, geloof ik, dat uit de discussies over deze zaak nu in deze Kamer gevoerd, ook voor de Indische regeering nog wel een en ander valt af te leiden, waarmede zij haar voordeel kan doen. Het zou niet de eerste keer zijn, dat men buiten een zaak staande en die van verre beoordeelend, ten aanzien van sommige punten een juister kijk had daarop, dan wanneer men zich meer in de onmiddellijke nabijheid bevindt en dagelijks daarmede te doen heeft.

Ik hoop, dat, wanneer wij de volgende maal weer een Koloniaal Verslag ontvangen, daaruit zal mogen blijken, dat de pacificatie van Atjeh op bevredigende wijze vordering zal hebben gemaakt.

De heer VERHEY . . . . . Het speciale punt waarover ik in het kort een enkel woord zou willen zeggen, zeer in het kort, omdat er reeds gisteren en heden zooveel over gezegd is, is het Atjeh-beleid. Door verschillende sprekers, die mij voorafgingen, is de staf gebroken over de wijze waarop onze troepen in Atjeh optreden en is de politieke toestand aldaar niet rooskleurig geacht.

Er werden allerlei staaltjes bijgebracht van onwaardig — en men kan gerust zeggen, wanneer dat alles juist mocht wezen — van onriddelijk en wreed optreden. Ik wil echter de juistheid daarvan, zonder dat een ernstig onderzoek heeft plaats gehad, niet zoo grif aannemen. Toch heb ik wel den indruk gekregen, door hetgeen ik gelezen en ook gehoord heb van personen die in Atjeh in den laatsten tijd goed bekend waren, dat het oorlogshandwerk daar, voor een deel althans, niet die ernstige beteekenis blijkt te hebben, die het altijd houden moet, en dat wel eens uit het oog wordt verloren, dat het vechten, achtervolgen en dooden in een land dat gepacificeerd moet worden, nooit anders kan zijn dan een kwaad, zij het dan een noodzakelijk kwaad.

De langdurige toestand van actie, de voortdurende onrust waarin de troepen worden gehouden, de hoogst gevaarvolle positie waarin zij telkens verkeeren, kunnen als verontschuldigingen aangemerkt worden voor de troepen zelf, maar door het hooger gezag moeten echter naar mijn inzien maatregelen genomen worden, dat het zoover niet kan komen, dat uitspattingen op het militair doen niet kunnen voorkomen.

Ik ontken beslist, wat gisteren de heer Van Deventer aanvoerde, dat van krijgslieden niet anders te verwachten is, een grond waarop hij zich verklaarde tegen uitbreiding van de sterkte der troepen op Atjeh, maar ik ben het daarentegen geheel eens met den heer Thomson, dat een grootere troepenmacht aldaar in het tegenwoordig stadium juist meer kalmte, meer bezadigdheid in het militair optreden zal kunnen brengen; dat vermeerderen van de bezetting in Atjeh zeer goed gepaard kan gaan met de uitvoering der plannen die hedenmorgen door den heer IJzerman zijn geopperd; maar hetgeen hij voorstelde, is iets dat slechts in de toekomst kan werken, en mij dunkt dat wij hier noodig hebben daden die werken voor het oogenblik. Wanneer de heer De Waal Malefijt zooeven aanvoerde, dat van hier, uit de Kamer, telkens is aangedrongen op inkrimping van de bezetting van Atjeh, dan zal hij mij wel willen uitzonderen, omdat ik telkens als ik sprak over den militairen toestand, juist heb gewaarschuwd tegen inkrimping van de bezetting, wat mij toescheen niet de goede weg te zijn.

De heer Thomson ging in zijn beschouwingen terug tot den tijd door hem op Atjeh doorgebracht. Hij zeide, dat, als men daar is, men meedoet, onbewust, zonder in te zien dat verkeerde daden verkeerd zijn. Ik kan dat niet met den geachten afgevaardigde eens zijn. Als ik terug ga tot mijn tijd, toen ik in de eerste jaren van den Atjeh-oorlog op Atjeh geplaatst was, dan moet ik zeggen, dat mij, onder andere, het verbranden van kampongs toen altijd tegen de borst heeft gestuit; dat mij sommige oorlogshandelingen ook toen niet juist voorkwamen, die echter verdedigd werden met het oog op de strijdwijze van den Indischen vijand, waarbij men niet stond tegenover een gewapende troep, maar tegenover de geheele bevolking. Van wreedheden door soldaten van onze zijde was toen geen sprake, wel van de zijde van de bevolking, die, wanneer zij onze mannen in haar macht kreeg, hen op gruwelijke wijze verminkte.

De berichten omtrent wreedheden waarmede sommige leden gisteren de Kamer hebben bezig gehouden, waren o. a. gegrond op artikelen door een oud-marechaussee-officier in *De Avondpost* geplaatst.

Van mijn standpunt uit nu is het onverklaarbaar, dat die officier zelf, ten tijde dat die wreedheden voorvielen, zijn klachten deswege niet bij de bevoegde autoriteit heeft voorgedragen. Mij dunkt, dat een officier, die gruwt van wreedheden, geen rust mag en moet hebben, voordat hij voldaan heeft aan zijn schuldigen plicht om mede te werken om tot andere toestanden te komen. Het komt mij voor, dat de discipline, die, zooals zoo vaak werd betoogd, bij de marechaussée altijd gericht was op het ontwikkelen van zelfstandigheid, dien officier had moeten doen besluiten in dezen aan zijn schuldigen plicht te voldoen.

Wat de politieke toestand betreft, het komt mij voor, dat die in den laatsten tijd er niet beter op is geworden, zoowel op Groot-Atjeh als in de onderhoorigheden. Menigvuldig zijn de teekenen van verzet tegen ons bestuur. De vijand aarzelt niet, en dit vind ik het teekenende van het geval, op aanvallende wijze tegen ons op te treden en ons met de klewang te lijf te gaan, hetzelfde wat geschiedde in den eersten tijd van den Atjeh-oorlog, toen onze troepen zelfs bevangen waren door de zoogenaamde Atjehersvrees. Men kan zeker niet zeggen, dat in den laatsten tijd in den politieken toestand op Atjeh verbetering gekomen is. Het optreden van den generaal Van Heutsz heeft ons zoover gebracht dat wij in het geheele land van Atjeh en in de binnenlanden toegang hebben gekregen, dat het land allerwegen voor ons is geopend. Dat is te danken aan zijn energiek optreden, aan zijn energiek aanpakken van de zaak, dat heeft ons indertijd een grooten stap verder gebracht. Nu het stelsel bijna tien jaar lang is toegepast, is het dus niet te verwonderen, dat men daarvan ook vruchten wenscht te zien in den vorm van pacificatie van de onderworpen streken. Hetgeen wij zien geschieden, doet de vraag rijzen, of wij inderdaad in Atjeh niet in een gevaarlijken toestand verkeeren, waartegen andere maatregelen moeten genomen worden dan thans geschiedt.

Er wordt van vele zijden gezegd, en in het bijzonder ook uit Nederlandsch-Indië, dat om het werk der pacificatie te bevorderen, meer troepen noodig zullen zijn, niet direct troepen om te vechten, om aan te vallen, maar troepen om te beschermen. In het tegenwoordige stelsel, om met betrekkelijk weinig troepen Atjeh te bezetten, kan men alleen straffend optreden; door ontwikkeling van groote energie kan men telkens en telkens slagen toebrengen aan de verschillende benden; maar tot bescherming, tot het dwingen van de gewone kampongbevolking om die benden af te wijzen, is die bezetting niet sterk genoeg. Dat moet dan alweder geschieden door straffende middelen,

als het opleggen van boeten, waarvan in dit debat reeds meermalen sprake is geweest, die niet altijd met volledige kennis van zaken en toestanden, en ter rechter tijd of op billijke wijze, worden opgelegd. Die boeten verbitteren weder en beïnvloeden den geest van de bevolking in ons nadeel, waardoor wordt geprikkeld tot verzet in het geheim.

Mij komt het voor, dat het optreden der benden brutaler en menigvuldiger wordt en dat het een goede tactiek zou zijn om door vermeerdering van bezettingstroepen als het ware het land meer onder den tot rust dwingenden invloed daarvan te brengen. Er is reeds gezegd, dat Atjeh zoo groot is, dat men geen troepen genoeg heeft, om het in dien zin te bezetten, maar zeker is het toch, dat hoe meer troepen er zijn, hoe meer de invloed daarvan zal worden gevoeld.

Nu hebben evenwel, het is in den loop der discussie al gezegd, de Gouverneur-Generaal en de gouverneur van Atjeh gemeend, dat de troepenmacht voldoende was, voldoende om alle streken en punten naar eisch te bezetten, en bovendien ook nog een voldoende reserve te hebben. De Gouverneur-Generaal voegt er aan toe, de Minister heeft het in de Memorie van Antwoord medegedeeld, dat vermeerdering van troepen in Atjeh iets overbodigs zou zijn.

Wanneer ik dit alles lees, vraag ik mij af, of hier niet een misverstand heerscht, of liever, of wij elkander niet verkeerd verstaan. Dat de troepenmacht voldoende is om alle streken en punten, naar eisch te bezetten, kan mogelijk zijn. Zij kan voldoende zijn om, wanneer er feiten zijn voorgevallen, die te straffen, om dus repressief op te treden, hoewel ook daardoor, naar luid van door mij ontvangen berichten, wel zeer veel van de krachten der bezetting moet worden gevorderd. Maar ik vraag of de troepenmacht ook voldoende is om inderdaad te pacificeeren, om preventief op te treden. Dat is iets dat ik niet zoo voetstoots zou durven aannemen. De berichten die ik ook daaromtrent heb ontvangen, geven mij daartoe geen vrijheid.

Het wil mij ook voorkomen, Mijnheer de Voorzitter, dat meer dan nu toe het geval is, het bestuur over onderdeelen moet worden opgedragen aan ambtenaren van het binnenlandsch bestuur. Ik acht het niet bevorderlijk aan de pacificatie, dat in het tegenwoordige stadium officieren worden belast met het bestuur, die tevens ook de militaire actie voeren. Daarbij komt dan nog, dat er een voortdurende afwisseling plaats heeft onder die officieren, zoodat wat de een ter plaatse heeft opgebouwd, door den ander, die na hem komt, weer wordt afgebroken of ten minste wordt veronachtzaamd. Er moet op velerlei gebied getracht worden aanraking

te verkrijgen met de bevolking; de bevordering van onderwijs en van landbouw kan daartoe krachtig medewerken. Doch ook den handel moet krachtig worden gesteund en mogelijk gemaakt. En dat geschiedt niet altijd. Toch is dit noodig, omdat ten slotte, de heer de Waal Malefijt heeft er ook reeds op gewezen, de œconomische voordeelen voor den Atjeher hem er toe moeten brengen, om meer waarde te hechten aan het zich werkelijk scharen onder ons bestuur, dan om mede te werken met de benden die tegen het Nederlandsch gezag ageeren.

Ik zou den Minister wel in overweging willen geven bij de beoordeeling van den toestand op Atjeh de berichten in correspondentiën en hetgeen gisteren en heden in deze Kamer is gezegd, niet geheel ter zijde te leggen.

Ik vertrouw, dat de Minister het met mij eens zal zijn, dat in de laatste jaren de pacificatie op Atjeh niet of weinig is vooruitgegaan, en ik zeg dit zonder daarmede de groote verdiensten van het bestuur over Atjeh te willen verkleinen. De Minister zal dus, mijns inziens, goed doen een onderzoek te doen instellen naar den toestand op Atjeh, teneinde daardoor de ongerustheid te verminderen of weg te nemen, die ten rechte of ten onrechte in den lande bestaat. Alleen daardoor zullen wij kunnen komen waar wij willen zijn.

De heer FOCK, Minister van Koloniën: Mijnheer de Voorzitter! Bij de schriftelijke gedachtenwisseling, welke over deze begrooting gevoerd is, is over mijn beleid op een voor mij aangename en vleiende wijze geoordeeld. Ik ben de Kamer daarvoor erkentelijk. Het is waar, dat gisteren bij de mondelinge beraadslagingen enkele dissonanten zijn gehoord en door enkele sprekers minder welwillende woorden zijn gezegd, maar daarover klaag ik niet, ofschoon ik het betreur, dat door die sprekers op zeer lichtvaardige wijze, gelijk ik thans hoop aan te toonen, geloof is gehecht aan allerlei anoniem geschrijf. . . .

. . . . Thans kom ik tot Atjeh.

Vooraf wensch ik een woord te zeggen over de wijze, waarop men in en buiten de Kamer in deze zaak is opgetreden. Dergelijk optreden is niet in alle opzichten in 's lands belang. Meent men dat met heftige publicaties, zooals er geweest zijn, onder opzienbarende titels, iets anders bereikt kan worden dan dat wantrouwen gezaaid wordt tegen de mannen, die daar ginds voor ons hun plicht doen en toch niet allen zijn wreedaards en schurken, zooals het hier is voorgesteld?

Meent men daarmede iets anders te zullen bereiken dan dat men de mannen, die ginds werkelijk geen lichte taak hebben, verbittert en

kwetst? Het is zelfs in de publicaties voorgesteld, alsof dames juichten en bijval betuigden na het verhaal van een officier, dat hij een Atjeher had doodgeschoten en eerst daarna had gekeken of hij wel een pas had en hij hem dus mocht doodschieten. En dan vraag ik, of men niet begrijpt dat juist door dit optreden, door aldus stemming te maken, men het verzet zal doen voortduren? De berichten daaromtrent vinden hun weg naar Indië en de hoofden van het verzet, de aanstokers, zullen redeneeren: het gaat in Holland goed, men verzet zich daar tegen den man die op dit oogenblik met kracht het bestuur in handen heeft; die man zal wel worden teruggeroepen en dan krijgen wij, wat in de Atjeh-geschiedenis reeds meer gebeurd is, weder een slap bestuur, waaronder het verzet weder dubbel zal kunnen opleven. Inderdaad, zij die thans zoo optreden zullen daardoor indirect oorzaak zijn dat het verzet erger en ernstiger wordt . . . .

Nu is hier een beroep gedaan op de publicatie in *De Avondpost*. Ik begrijp niet, dat een anonyme publicatie met zulke verdachtmakingen en beschuldigingen tegen onze autoriteiten in Indië hier een basis van debat kan vormen. Iemand die zóó beschuldigt en verdacht maakt als dààr geschiedt, moet zijn naam noemen. En nu kome men niet met het verhaal; de rechtspositie van den officier is niet geregeld. Men weet heel goed, dat, als men bij mij komt met klachten, ik die ernstig zal onderzoeken, en dat hij, die mijn aandacht op werkelijke verkeerdheden vestigt, in mijn oog een goed werk doet en ik hem niet er onder zal laten lijden. Integendeel, zoo'n man moet niet gestraft maar geprezen worden . . . .

En wat is dat nu voor een man, die „Wekker", die in *De Avondpost* die publicatie gedaan heeft, en die hier zoo hoog verheven is? Die man vertelt zelf, dat hij, met een troep uitgezonden zijnde, een gevangene maakte en dat hij die onder bewaking stelde van een soldaat, die dien gevangene des nachts gedood heeft. Toen een ander hem den volgenden dag zeide: och, dat gebeurt hier altijd zoo, heeft die man kalm daarin berust. Zeker, Mijnheer de Voorzitter, wanneer wij veel dergelijke menschen in het leger hadden, zou men van „gedegenereerde aanvoerders" kunnen spreken, zooals hier gisteren is geschied Maar naar mijn overtuiging zijn dat uitzonderingen in het leger. En ik begrijp nu heel goed, dat die man zijn naam niet genoemd heeft, want wanneer de gouverneur Van Daalen wist, dat die man berust had in een dergelijk wanbedrijf van een soldaat, dan — dit weet ik zeker — zou die man niet op zijn plaats gehandhaafd, maar zou hij gestraft zijn.

Het spreekt vanzelf, dat in den korten tijd, die mij sedert die publicatie gebleven is, ik onmogelijk al die voorvallen in Indië heb kunnen laten controleeren. Dit neemt echter niet weg, dat ik er één uit heb genomen en daarover een telegram heb gezonden. Men kan niet over alles telegrapheeren; men moet bedenken, dat zoo'n telegram aan den Gouverneur-Generaal daarna naar den gouverneur moet en dat deze de feiten ter plaatse moet onderzoeken alvorens hij er rapport over kan uitbrengen. Met het krijgen van een bericht uit Gajoe Loeös bijv. zijn tien dagen heen en evenveel terug gemoeid, zoodat zoo'n onderzoek heel wat tijd vordert.

Nu geldt het hier het feit dat voorkomt in *De Avondpost* van 22 October. Daar lezen wij, dat in Taugsé de bivakcommandant bij herhaling salvo's heeft doen afgeven op de nabijgelegen kampong Poelo Meusigit, die door ± 100, in dicht op elkaar staande huizen wonende, mannelijke ingezetenen bewoond was en „niettegenstaande hier dus vrouwen en kinderen, grijsaards en vreedzame bewoners doodgeschoten waren" werd door de twee hoogste chefs van den luitenant naast dezen maatregel als kantteekening op het journaal geschreven: Heel goed!! Flink zoo!! Verder wordt nog gezegd, dat een van die twee hoogste chefs de gouverneur zelf was.

En wat is nu gebleken uit het onderzoek te dien aanzien ingesteld? Dat inderdaad op die kampong een salvo is afgegeven, omdat daaruit een schot op het bivak was gelost, maar dat bij onderzoek van die kampong gebleken is, dat er niemand meer in zat, zoodat er niemand werd doodgeschoten; voorts dat de aanteekening die op het journaal voorkomt is van den luitenant-kolonel Van der Maaten, en niet van den gouverneur Van Daalen.

Men ziet dus, dat men op de mededeeling, zooals die geschied is, niet vertrouwen kan.

De tweede zaak is, dat men in *De Avondpost* van 27 October leest: Op Atjeh bestaat de gewoonte alles af te maken, ook gewonden, zooals in een 50 regels lang rapport wordt verklaard door de commissie van hoofdofficieren, belast met het onderzoek naar het gebeurde bij de landing te Badjoë op 28 Juli 1905.

En wat staat er nu in het rapport van de hierbedoelde commissie? Het volgende: „Wat betreft het feit, dat enkele gewonden neergehouwen en misschien enkele reeds gesneuvelde vijanden nog klewanghouwen werden toegebracht, verneemt onze commissie, dat men niet van onze soldaten mag eischen, dat zij bij het binnendringen van een

stelling, hetgeen geheel iets anders is dan het afzoeken van het gevechtsveld na den strijd, zich blootstellen aan het gevaar van plotseling door gewonden te worden aangevallen, een gevaar, dat — zooals de ondervinding in Atjeh heeft geleerd — lang niet denkbeeldig is, iets wat bovenal tegenover een vijand, dien men nog niet kent, hetgeen hier het geval was, door den soldaat steeds in het oog moet worden gehouden".

Is nu het oordeel van de commissie dat men in Atjeh maar alles afmaakt? Ieder die deze twee stukken naast elkander leest, zal moeten toegeven, dat die bewering absoluut onjuist is.

Mijnheer de Voorzitter! Hoe in die stukken allerlei feiten verdraaid worden voorgesteld, wil ik nog aantoonen door te wijzen op de commandements-order, waarvan in die stukken sprake is. In die order zou volgens den schrijver staan, dat de vrouwen en kinderen, die in de bergen worden gevonden, altijd moeten worden medegenomen en aan den civielen gezaghebber overgegeven. En wat zegt de schrijver nu: „ziet ge wel, er wordt niet van mannen gesproken, dus mannelijke gevangenen kent men niet; de mannen worden allen doodgeschoten." Iemand, die dat schrijft is niet op de hoogte van den toestand of oneerlijk. Wat is het geval? Vrouwen en kinderen mogen zich volgens de bestaande order niet in de bergen bevinden, omdat daar ladangs zijn, waarbij zich schuilplaatsen van benden kunnen bevinden.

Daarom heeft men de order uitgevaardigd, dat alle vrouwen en kinderen, die in de bergen worden aangetroffen, zullen worden gearresteerd, maar ten aanzien van de mannen behoefde dat niet te worden bepaald, omdat deze, als zij van een pas voorzien zijn, in de bergen kunnen gaan jagen en visschen; zij behoeven dus niet gevangen te worden genomen.

Eindelijk de commandements-order, zooals die door den gouverneur Van Daalen is veranderd. Er stond in die order, dat de troepen de taak hadden „het opsporen, vervolgen en onschadelijk maken van niet onderworpen hoofden" en de gouverneur Van Daalen heeft die woorden aanstonds gewijzigd in „opsporen, vervolgen, *gevangen nemen* of onschadelijk maken." Nu zegt de schrijver: ziet ge wel, hier voelde de gouverneur Van Daalen zelf het verschil, maar dit goede streven gaat weer verloren door den regel: hoe meer dooden, hoe verdienstelijker aanvoerder. Op die manier kan men iedereen beschuldigen, maar het komt mij voor, dat dit ten onrechte geschiedt.

Ook de bewering, dat er geen gevangenen zouden worden gemaakt

en men alles zoo maar dood schiet, wordt door de feiten gelogenstraft. Immers in 1906 zijn 844 mannen gevangen genomen, veel meer dan in eenig vorig jaar, terwijl het aantal gedoode vijanden kleiner is dan in de vorige jaren. Men ziet dus, dat het wel degelijk het streven is om zoo weinig menschen als mogelijk is dood te schieten en zooveel mogelijk, waar het noodig is, te arresteeren.

Nu zegt de heer De Stuers: „dat kunt gij wel zeggen, maar dat kan eenvoudig niet, want die menschen kunnen die gevangenen niet medenemen". De patrouilles hebben order om als zij gevangenen maken en zij kunnen die op hun geheelen tocht niet medenemen, terug te keeren, die gevangenen thuis te brengen en dan hun tocht voort te zetten.

Kan dit niet, dan bestaat de gewoonte, dat de gevangenen worden losgelaten, te beginnen met de minst gevaarlijke.

Er is nog geen feit genoemd, waaromtrent de heer Van Kol niet heeft geroepen, dat het waar was en dat hij het volhield, onverschillig wat dezerzijds zou worden gezegd. Het spreekt vanzelf, dat discussieeren niet gemakkelijk is, als men vooruit zegt; ik neem alles wat gij zegt niet aan.

Het gold de beschuldiging, dat de bevolking tweede gewassen had moeten planten en, dat niet gedaan hebbende, in de gevangenis wordt gebracht. Dat feit is onderzocht door den assistent-resident van Groot-Atjeh, die het volgende rapporteert:

„Den 12den of den 13den Februari 1907 kwam de heer Meijes, directeur van de Atjehsche Handelmaatschappij, te Kota Radja bij verslaggever op het bureau en deelde mede, dat hij van eenige Atjehsche handelaren van de Moekims Loeëng Bata en Meuseugit Raja aan den linkeroever der Atjehrivier vernomen had, dat het gampongvolk ontevreden was over de maatregelen door den controleur genomen ten aanzien van het planten van katjang en ananas. Ieder gampongbewoner moest een tuin aanleggen en met katjang tanah beplanten en bovendien 30 tot 50 ananassen aanplanten.

„Tot het een en ander werd een korte termijn gesteld van een week. Zij, die het bevel niet nagekomen waren, werden met zes dagen krakal gestraft. Zoo waren uit genoemde moekims reeds een 150-tal personen te dier zake in de gevangenis gezet.

„Onmiddelijk nadat ik deze mededeeling ontvangen had, heb ik den controleur van Oelèë Lheuë op mijn bureau ontboden. Denzelfden dag te 1 uur kwam die ambtenaar bij mij.

„Ik stelde den controleur in kennis met hetgeen de heer Meijes mij verteld had en informeerde of het waar was, dat hij plm. 150 personen gestraft had wegens het niet planten van katjang en ananas.

„De controleur ontkende pertinent dat hij één enkelen Atjeher te dier zake had gestraft. Wel waren den 10den en 11den Februari t.v. eenige personen uit de moekims Loeëng Bata, Pagar Ajé en Meuseugit Raja aan den linkeroever der Atjehrivier met ten arbeidstelling van 2 tot 6 dagen gestraft wegens vuile erven en slecht onderhoud van of gemis van paggers om de erven.

„Blijkens het gevangenisregister en het kleine moesapatregister waren den 10den Februari wegens de door den controleur opgegeven overtredingen gestraft:

van de Moekim Loeëng Bata 29 personen en 6 dagen tenarbeidstelling ieder;

van de Moekim Meuseugit Raja aan den linkeroever der Atjehrivier, 4 personen met 2 dagen tenarbeidstelling ieder en 13 personen met 4 dagen tenarbeidstelling ieder;

van de Moekim Pagar Ajé, 17 personen met 3 dagen tenarbeidstelling ieder.

„De controleur voegde daarbij, dat hij herhaaldelijk op zijn vorige tournées in die moekims bemerking had gemaakt op de vuile erven en de slecht onderhouden paggers in de gampongs en dat hij de hoofden opgedragen had om daarin verbetering te brengen. Toen die aanmaningen zonder gevolg bleven, is de controleur strenger opgetreden en heeft hij gestraft."

Ziedaar hetgeen er overblijft van het geheele verhaal dat de heer Van Kol meent te moeten volhouden.

De heer De Stuers heeft volgehouden, dat de officieren, die zich schuldig maken aan strafbare feiten, wreedheden, ruwheden of wat ook, wel vervolgd worden, maar later een betere betrekking krijgen om als het ware te worden schadeloos gesteld. Hij heeft genoemd de luitenants Schneider en Sloos. De gouverneur Van Daalen heeft die beide luitenants voor den rechter gebracht; wel een bewijs, dat hij er niet op uit is de wreedheden te animeeren. Maar nu zijn die beide luitenants door den krijgsraad te Koeta Radja vrijgesproken, welk vonnis door het Hoog Militair Gerechtshof van Nederlandsch-Indië werd bevestigd, en nu vraag ik waarom die menschen, die in beide instanties vrijgesproken zijn, geen behoorlijke betrekking mogen hebben.

De geachte afgevaardigde heeft verder volgehouden, dat het noodeloos

dooden kan weerloozen blijken kan uit het Koloniaal Verslag. Immers, zegt hij, blijkens het Koloniaal Verslag zijn er in 1906 gedood 2150 menschen en maar 849 geweren in beslag genomen, dus zijn er 1300 weerloozen gedood. Maar hoe kan de geachte afgevaardigde dat in ernst zeggen? Begrijpt hij dan niet, dat de Atjehers de geweren van hun dooden zooveel mogelijk medenemen? Dat spreekt toch wel van zelf, waar het voor de Atjehers thans *op dit oogenblik* zooveel moeilijker wordt om geweren te krijgen, daar de invoer belemmerd wordt. Zij doen dus alles wat zij kunnen om de geweren die zij hebben te behouden.

Door de heeren Thomson, De Stuers en Verhey is aangedrongen op versterking van de troepenmacht in Atjeh. Mijnheer de Voorzitter! Kan men dat nu hier beoordeelen? Ik heb aan de Indische regeering geschreven, dat ik bereid was om alle uitgaven goed te keuren, die men mocht willen doen, wanneer men het noodig achtte om er meer troepen heen te zenden, dat de quaestie der financiën daarbij niet mocht wegen, omdat het hier een te groot belang gold, waarbij financieele overwegingen niet in aanmerking mochten komen. Nu schrijven èn de Gouverneur van Atjeh èn de Gouverneur-Generaal, dat zij vermeerdering van troepen niet noodig achten, en nu gaat het toch niet aan van hieruit te decreteeren: gij zult toch meer troepen zenden. Dan zou men moeten hebben goede argumenten en werkelijk, die heb ik van geen van de sprekers gehoord. Wil men werkelijk troepen hebben, om het geheele gebied te bezetten, dan heeft men immers tien- of twaalfmaal het aantal noodig, dat er nu is. Men vergeet echter, dat het wel een uitgestrekt gebied is, maar dat toch niet dat geheele gebied in opstand is. Het is een guerrilla, er zijn enkele benden, die zich nu in deze, dan in die afdeeling vertoonen en door kleine troepjes moeten worden achtervolgd. Men zal de patrouilles, hoe men ook optreedt, nooit grooter kunnen maken. Het eenige argument, dat ik gehoord heb, was, dat het gebied dat zulk een patrouille te controleeren heeft zoo uitgestrekt is, maar het komt mij voor, dat men met de afstanden wat in de war is, want in het stuk in *De Avondpost* wordt gesproken van afstanden van 4 dagmarschen, terwijl de afstand er slechts 1 is, en van 2 dagmarschen waar het maar een halve is.

Wat nu de sprekers beweren, dat wij bij de bevolkingen slechts haat, wrok en wrevel tegen ons opwekken, daar doet het mij genoegen, dat ik een beroep kan doen op een verslag van een van onze consulaire ambtenaren ten aanzien van de toestanden in Boni. In het verslag van

den consul Van Oort van Lauwenrecht in Japan, over zijn reis door Nederlandsch-Indië, lees ik het volgende:

Van veel belang voor den handel met Japan acht ik de ontsluiting van het Boni-gebied. Een koopman te Makasser liet mij in Boni geteelde maïs zien welke goed van qualiteit was. Sedert de bevolking niet meer de afpersingen van het inlandsche vorstenhuis behoeft te vreezen, houdt zij zich ijverig bezig met het verbouwen van Turksche tarwe en andere producten".

Daaruit blijkt, dat ons gezag wel degelijk ten goede werkt, en het komt mij voor, dat uit het overzicht, dat ik gegeven heb bij de Memorie van Antwoord over hetgeen in het belang van de oeconomische ontwikkeling van de bevolking gedaan is, blijkt, dat men ook voor de bevolking in Atjeh goed en flink werkzaam is, opdat zij ook oeconomisch vooruitgaat. Het moge zijn, zooals de geachte afgevaardigde, de heer Van Kol, heeft gezegd, dat het bedrag aan geld, dat daar is uitgegeven, nog weinig beteekent, het is niet de vraag, Mijnheer de Voorzitter, om met geld te strooien, maar om te organiseeren en om natuurlijk daar waar de bevolking geld noodig heeft, dat te verstrekken. Anders te doen, zou niet tot eenig doel leiden, tot niets nut zijn.

Het boetestelsel is verleden jaar door verschillende sprekers aangevallen, en ook dit jaar is men daarop teruggekomen. Ik erken — ik wensch niet, zooals de geachte afgevaardigde de heer Van Kol mij ten laste legt, iets te ontkennen wat juist is — dat er met dat boetestelsel misbruiken hebben plaats gehad, maar sedert zijn die misbruiken komen te vervallen en is gezorgd, dat, als er nog boeten worden geheven, die geheel onder contrôle staan.

In de eerste plaats is het heffen van die boeten zeer beperkt en moet dit — zooals de geachte afgevaardigde de heer De Stuers, de Memorie van Antwoord aanhalende, gerepliceerd heeft — langzamerhand zijn natuurlijken dood sterven. De boeten, die door de officieren, civiel-gezaghebbers, opgelegd mogen worden zijn van f 100, beperkt tot f 25. De groote boeten moeten worden verantwoord aan den assistent-resident, die ze weer aan den gouverneur heeft te verantwoorden.

Daardoor is gezorgd, dat er met de boeten geen misbruiken meer kunnen voorkomen, en dat de besteding van de opbrengst behoorlijk plaats hebbe, niet voor sociëteiten of renbanen, maar in het belang van de bevolking.

De heerendiensten zijn, zooals de geachte afgevaardigde, de heer Van Deventer, dankbaar erkende, verminderd in Groot-Atjeh en de Onderhoorigheden, respectievelijk tot 24 en 20 dagen per jaar. Die geachte afgevaardigde zou wenschen, dat de heerendiensten geheel werden afgeschaft. Het komt mij voor, dat daar toch werkelijk geen aanleiding voor bestaat, omdat dan de Atjehsche bevolking onbillijk zou worden bevoordeeld tegenover de bevolking in andere deelen van den Archipel, waar men ook nog heerendiensten vordert.

Mijnheer de Voorzitter! Men heeft den gouverneur Van Daalen aangevallen en men heeft hem in verschillende opzichten voorgesteld als dengene, die wreedheid zou toelaten, ja deze zou aanmoedigen. Ik meen dat, op grond van de berichten, die ik heb, te kunnen ontkennen en meen integendeel te mogen zeggen, dat gouverneur Van Daalen met takt, energie en flinkheid het bestuur daarginds voert en dat hij daarbij wel degelijk denkt aan de belangen van de bevolking. Ik heb hier voor mij een nog niet lang geleden ontvangen rapport van den gouverneur, dat in de eerste plaats handelt over de quaestie van de belastinginvoering. Hij schrijft daarin:

„De belasting-invoering is met de grootste zorg voorbereid, reeds vóórdat de ordonnantie het licht zag. Het geheele jaar 1906 is besteed aan een volkstelling in het gansche gewest, welke zoodanig werd ingericht, dat de onderafdeelingschefs *daarmede* reeds alle gegevens konden hebben van den belastingaanslag. Toen werd er dus reeds met de bevolking in de gampong over de belastinginvoering gesproken en op mijn reizen heb ik mij er van overtuigd, dat de ambtenaren en civiele gezaghebbers deden, wat ter zake door mij was voorgeschreven. In dit jaar zijn die mededeelingen aan de bevolking en aan de hoofden herhaald, terwijl nu er bij kan worden gezegd, dat meteen de heerendiensten zouden worden verminderd, hetgeen algemeenen bijval vond. Nergens werd dan ook — een zeer enkele teungkoe uitgezonderd, als bijv. teungkoe Sjech Amat van Koeloe, die weigerde op te komen — eenig verzet ondervonden bij het opkomen voor den aanslag, en de aanslag is, voor zoover door mij gearresteerd, buitengewoon matig, dank zij de wenken van de Regeering.

„Tot nu toe kwam slechts één doléantie voor, namelijk die van den imeum van Lam Lheuë (VII moekims Ba èt), welke nog in behandeling is."

Mijnheer de Voorzitter die gouverneur Van Daalen heeft bovendien nu onlangs met de arrestatie en verbanning van den ex-pretendent-sultan getoond, dat hij een juist inzicht heeft in den toestand en

dat hij dat inzicht met beleid en overleg heeft weten te gebruiken.

Hij schrijft in datzelfde rapport, dat hij reeds van den aanvang van zijn bestuur af meende, dat men den invloed van dien ex-sultan onderschatte, waarom hij dien man heeft laten nagaan en ten slotte tot de ontdekking kwam, dat diens invloed in den gang van zaken in Atjeh zeer schadelijk was, waarom hij is verwijderd. Die gouverneur Van Daalen, de man, die heet wreedheid en ruwheid te animeeren en niet aan de bevolking te denken, eindigt zijn rapport aldus:

„Om dit laatste doel (namelijk de pacificatie) te bereiken, heb ik reeds eenigen tijd geleden gelast om per moekim een gewone school „zonder den Koran" op te richten, doch zooals vanzelve spreekt, zal ik zonder Regeeringshulp met fondsen niet ver kunnen komen", en hij wijst er dan verder op, dat in Tonkin en Madagaskar ook door scholen de pacificatie is gekomen. Wanneer mij voorstellen worden gedaan om gelden uit te trekken voor scholen, zal ik zeer zeker niet nalaten bij de Kamer te komen en die gelden aan te vragen, en ik ben overtuigd, dat de Kamer ze dan daarvoor zal geven, overtuigd, dat daarmede de pacificatie in hooge mate zal worden bevorderd. En nu wensch ik met nadruk te zeggen, dat èn de gouverneur Van Daalen èn de Gouverneur-Generaal èn het opperbestuur wenschen, dat er gestreefd zal worden naar een spoedige en goede pacificatie, een pacificatie niet met ruwheid en wreedheid, maar een pacificatie, die zoo weinig mogelijk slachtoffers kost.

De heer Van Deventer heeft het denkbeeld aan de hand gedaan om een anderen professor Snouck Hurgronje naar Atjeh te zenden. Dat denkbeeld schijnt oppervlakkig heel aardig, maar helaas zijn duplicaten van professor Snouck Hurgronje niet dadelijk voorhanden. Er is op het oogenblik niemand, dien men in een positie zou kunnen plaatsen als die geleerde innam en de heer Snouck Hurgronje zelf wil natuurlijk op dit oogenblik niet meer naar Atjeh gaan.

De heer IJzerman heeft een practisch denkbeeld aangegeven dat kan worden overwogen en waarop ik gaarne de aandacht van de Indische regeering wil vestigen, want het komt mij voor, dat de grondgedachte, waarvan de geachte afgevaardigde uitgaat, alle aanbeveling verdient.

Immers uit de geschiedenis van onze vestiging in den Indischen Archipel is gebleken, dat wij de bevolking door haar eigen hoofden moeten besturen. Wij moeten dus de hoofden tot ons trekken en ontwikkelen en ook in Atjeh zorgen voor bescherming van de hoofden, hetgeen wellicht zal kunnen geschieden door het zenden van pradjoerits. Ik wil het ten aanzien van het beleid in Atjeh hierbij laten.

De heer De Stuers heeft mij zwak genoemd. Ik zal daarover niet met hem in discussie treden, maar ik wil wel zeggen, dat ik niet de zwakheid hebben zal om op losse gegevens en op aanraden van anonyme schrijvers de gegevens en rapporten van den Gouverneur-Generaal en van den gouverneur van Atjeh ter zijde te stellen, en als de heer Thomson mij zegt, dat ik gebukt heb, dan kan ik hem antwoorden, dat ik niet van plan ben te bukken voor schrijvers als Wekker c.s., omdat ik dit schadelijk zou achten voor de Atjeh-zaak, die mij meer ter harte gaat dan het oordeel dat de heeren De Stuers en Thomson over mij gelieven uit te spreken.

Ten slotte wensch ik een mededeeling te doen aan de Kamer, omdat ik het wenschelijk acht, dat zij op de hoogte zij van een voornemen, dat eerstdaags staat te worden uitgevoerd.

Zooals de Kamer bekend is, hebben wij op het oogenblik aan het hoofd der zaken in Atjeh staan een Gouverneur-Generaal, die Atjeh kent, die Atjeh goed kent, die Atjeh beter kent dan eenig ander en die dus, ter plaatse zijnde, aanstonds den toestand kan overzien. Die Gouverneur-Generaal kan, wanneer hij weder in Atjeh komt, door besprekingen met den gouverneur van Atjeh en door zelf den toestand op te nemen, zich overtuigen dat het oordeel dat hij zich uit de verte gevormd heeft, een juist oordeel is.

En wanneer de Gouverneur-Generaal een dergelijke reis onderneemt, dan is dit niet — ik zeg dit met nadruk — uit wantrouwen tegen den gouverneur Van Daalen, want dat wantrouwen bestaat bij den Gouverneur-Generaal niet; hij heeft volle vertrouwen in den gouverneur Van Daalen, hij gelooft niet aan ruwheden en wreedheden door den gouverneur Van Daalen aangemoedigd en geduld, maar dan is het alleen opdat ook het publiek overtuigd worde van datgene waarvan de Gouverneur-Generaal overtuigd is, dat wij in Atjeh op den goeden weg zijn.

Ik ben dus met den Gouverneur-Generaal in overleg getreden en heb hem gevraagd of hij bereid zou zijn zelf naar Atjeh te gaan om den toestand op te nemen. De Gouverneur-Generaal heeft mij geantwoord, dat, wanneer ik het in 's lands belang acht, hij bereid was naar Atjeh te gaan. De machtiging van Hare Majesteit de Koningin, die voor een dergelijke reis noodig is, is gevraagd, en de Gouverneur-Generaal zal binnen veertien dagen de reis naar Atjeh aanvaarden.

Ik hoop dat die reis zal beantwoorden aan de bedoeling die daarbij voorzit.

De heer DE STUERS: .... Wat het algemeen debat over den toestand in Atjeh betreft, daarbij heeft de Minister een stelling ingenomen, die ik niet kan beamen. Hij heeft in het algemeen op den voorgrond gesteld, dat het niet in 's lands belang was om de in Atjeh gepleegde ongerechtigheden hier te bespreken. Die publicatiën, die klachten doen het land schade, zij verwekken een stemming waarvan door de partij van verzet, die zich krachtiger gaat gevoelen, gebruik wordt gemaakt om de bevrediging van het land hoe langer hoe meer tegen te houden.

Dit verwijt maakt op mij niet den geringsten indruk. Dat is een verwijt zoo oud als de weg van Kralingen; zoolang er Regeeringen zijn geweest en Parlementen welke die Regeeringen controleeren, hebben de Regeeringen altijd gezegd: gij bewijst geen dienst door te klagen over gepleegde verkeerdheden, want er zijn lieden die daarvan partij zullen trekken tegen de Regeering.

Toen ik drie jaar geleden den vinger heb gelegd op al die bloedige tooneelen in de Gajoe- en Alaslanden, toen is mij ook dadelijk verweten dat ik zelfs internationale moeilijkheden zou opwekken met Engeland, Frankrijk, Duitschland en ik weet niet met welke andere landen, die Nederland zouden aantasten, omdat in Noord-Sumatra de menschelijkheid zoo in het aangezicht was geslagen. En nu heet mijn opkomen tegen het mishandelen der bevolking weder: gij stijft het verzet en doet daarmede geen vaderlandslievende daad. Doch daar is niets van aan; ik zal dit bewijzen.

Het is pas in de laatste jaren, dat hier openlijk wordt geklaagd over al dat vergieten van bloed, over het kwellen der bevolking en het nemen van onverstandige maatregelen. Het verzet echter bestaat al sedert 35 jaren en heeft niet gewacht op de klachten die hier in het Parlement zouden worden geuit; dat verzet heeft zich geheel onafhankelijk daarvan gehandhaafd en is sterker geworden. Integendeel, wanneer de hoofden en de menschen die het verzet aankweeken, zich op de hoogte mochten stellen van hetgeen hier wordt gesproken, dan zullen zij daaruit dit halen, dat ook in het moederland stemmen opgaan in hun belang, dat er niet alleen repeteergeweren op hun borst worden gericht, dat het niet alleen willekeur is waaraan zij blootstaan, en waarvan zij de slachtoffers worden, doch dat in dezelfde compagnie ook menschen worden gevonden, die voor hun vrijheden en rechten opkomen en de Regeering hier aansporen om de menschen daar een menschlievende behandeling te waarborgen.

In elk geval is het onze plicht, om, wanneer wij hooren dat er

verkeerdheden gebeuren, die ter kennis van de Regeering te brengen, ten aanhoore ook van het geheele land, opdat de publieke opinie zich daaromtrent kunne uitspreken. Ik zal mij dan ook niet laten weerhouden, om, wanneer ik kennis bekom van verkeerdheden en ongerechtigheden, in naam en in het belang van het recht, daartegen op te komen.

De Minister heeft de artikelen in *De Avondpost* opgenomen, met een zekere hooghartigheid behandeld. Ik had dit wel gedacht en heb het gisteren al voorspeld. Natuurlijk, dagbladartikelen zijn à priori verdacht, die beteekenen lang niet zooveel als het Koloniaal Verslag. En wanneer die dagbladartikelen anoniem zijn, dan is de waarde daarvan nog geringer.

In dit laatste opzicht ben ik het met den Minister eens. Maar wat heb ik gisteren er bij gezegd? Wanneer in zulke, zij het ook anonieme artikelen, tal van feiten worden genoemd met bepaalde aanduiding van plaats, dagteekening en namen van de betrokken personen, dan gaat het voor den Minister niet aan, vooral niet wanneer die berichten van elders door particuliere correspondenties worden bevestigd, om eenvoudig te zeggen: ik stoor mij niet aan die berichten. Integendeel, de Minister behoort wel degelijk, ook wanneer die berichten anoniem zijn, vooral als zij worden versterkt door mededeelingen van anderen aard, deswege een onderzoek in te stellen. Dat overigens de Minister zich in zijn hooghartigheid over dat anoniem geschrijf in *De Avondpost* niet gelijk is gebleven, blijkt wel daaruit, dat hij nu toch zelf daarin aanleiding gevonden heeft om niet alleen een onderzoek in te stellen, maar zelfs een telegram naar Indië te zenden. Dat vind ik goed; ik hoop dat de Minister het er niet bij zal laten, en dat hij omtrent tal van andere punten een nader onderzoek zal instellen, en niet zal nalaten de aandacht van den Gouverneur-Generaal hierop te vestigen, en hem uit te noodigen mede te deelen wat hij zal vernemen.

De Minister heeft mijn opmerking omtrent het dooden van gevangenen gerescontreerd met twee mededeelingen, die met elkaar niets hoegenaamd waard zijn voor iemand die logisch wil denken. De Minister zeide: de gevangenen worden niet gedood, want het blijkt, dat er in 1906 800 in Koeta Radja zijn opgebracht. Wat bewijst dit? Zijn er daarom ook geen gevangenen gedood? Van die logica begrijp ik niets. Het andere argument is, dat er strenge orders zijn gegeven om de gevangenen niet te dooden. Ja, zoo kan men elk misdrijf ontkennen. De Tien Geboden bestaan sinds eeuwen; is dit een bewijs, dat er niet gezondigd wordt?

Met deze logica moeten wij het nu toch maar doen. Op zoo'n manier wordt nu een van de voornaamste grieven, het vermoorden van arme gevangenen, weggeredeneerd. Ik maak mijn compliment aan den advocaat, maar als lid van de Kamer ben ik tegenover den Minister niet bevredigd. Overigens zal ik nog iets zeggen, ten einde de poging van den Minister te verijdelen om een ander inzicht te geven in deze zaak. Er zijn, zegt hij, strenge orders gegeven om iemand die gevangen genomen is, naar het punt van uitgang te zenden. Maar ik zeg, die orders zijn onuitvoerbaar.

Een patrouille, die een tocht van 4 dagen maakt, krijgt den eersten dag een gevangene; is het haar nu niet materieel onmogelijk dien gevangene terug te sturen door het zeer onveilige terrein? Moet de halve of de geheele patrouille dan mede terug? Dit zou toch gekkemanswerk zijn.

Hoe groot de moeilijkheden zijn in die onbegaanbare landen en over die onmetelijke afstanden, zal ik bewijzen met een voorbeeld.

Toen wij de Gajoe- en Alaslanden doortrokken, is Van Daalen genoodzaakt geweest een van onze menschen, die zwaar gewond was, achter te laten met een: God helpe je! Aan terugbrengen van den ongelukkige kon niet worden gedacht. De man is door een mirakel terechtgekomen. Zoo zijn de materieele toestanden en noodzakelijkheden. En als nu de Minister hier administratief en bureaucratisch komt zeggen, dat er orders zijn om de gevangenen terug te brengen met een briefje er bij, dan zeg ik dit zijn praatjes. . . . .

. . . . Nu ontmoet ik weer den scherpzinnigen advocaat op een ander punt. Ik heb uit de brutale cijfers van de gedooden en van de ingekomen geweren afgeleid dat er een heele menigte menschen neergelegd is geworden, die geen vuurwapenen hadden. De Minister kan er eigenlijk geen antwoord op geven; hij is er niet bij geweest en weet er niets van, maar hij heeft een aardige conjectuur opgeworpen, welke indruk moet maken op menschen die er niet diep over nadenken. Er zijn wel 3-maal meer menschen gedood dan er geweren ingeleverd zijn, maar, zegt hij, de Atjehers zijn zoo happig op de geweren, zij laten ons de lijkjes en gaan met de geweren naar huis. Daar is niets van aan! wij hebben niet te maken met die prachtige St. Nicolaas-voorstellingen, want men moet niet vergeten, dat het aantal geweren, die ik met het aantal neergelegden heb vergeleken, ook bevat de vuurwapenen welke weken en maanden later zijn ingeleverd. Ik wil daarover niet chicaneeren en tel ze er bij, maar dan blijkt zooveel te meer, dat er tal van menschen

zijn doodgeschoten, die geen vuurwapenen hadden om zich te verdedigen. Die wanproportie tusschen het aantal geweren en het aantal neergelegden bewijst, dat het niet een gewone oorlog is, dien wij hier voeren, maar dat wij bezig zijn een bevolking dood te schieten en dat is voor mij een symptoom dat de toestand ongezond is . . . .

Wat het boetenstelsel betreft, heeft de Minister eigenlijk opnieuw verteld hetgeen wij reeds uit de stukken wisten. Wat op mij indruk maakte was, dat de Gouverneur-Generaal eerst peremptoir aan den gouverneur van Atjeh heeft opgedragen, dat boetenstelsel af te schaffen, maar dat hij uit den weg is gegaan voor het schrijven van den gouverneur van Atjeh, die zeide: ik kan het zoo goed gebruiken. Ik zou gaarne zien, dat de Minister in zijn openhartigheid ons ter griffie wilde laten lezen de correspondentie waarbij aan den gouverneur van Atjeh is opgedragen het boetestelsel af te schaffen en het antwoord van den gouverneur dat het zoo'n mooie instelling is.

Omtrent den gouverneur van Atjeh zal ik kort zijn. Ik heb alleen gezegd, dat hij volgens de algemeene opinie niet gerekend werd onder de personen die door zachtmoedigheid uitmunten. De heer Minister heeft, en dat prijs ik in hem, de hand gehouden boven het hoofd van den heer Van Daalen en hem verschillende qualiteiten toegeschreven, doch niet die van zachtmoedigheid, waarover ik het had.

Hij heeft hem genoemd: flink, tactvol, energiek, denkend aan de belangen der bevolking.

Gaarne wil ik het gelooven, maar dat hij zachtmoedig zou zijn, is iets wat er bij mij niet dadelijk in wil. Niet dat ik hem op zich zelf daarvan een groote grief zou willen maken, maar wanneer men bedenkt, dat door en tengevolge van onzen guerilla-oorlog de officieren verwilderen en wreed worden, dan zou het een gerustheid wezen, wanneer wij wisten, dat de gouverneur was een man van een bijzonder zachtmoedige natuur en het strekt tot ongerustheid, wanneer wij vernemen, dat de algemeene opinie luidt, dat zijn natuur juist het omgekeerde daarvan is.

Eindelijk heeft de Minister in een peroratie, met zekere warmte uitgesproken, verklaard, dat hij op losse gegevens en praatjes van anonieme schrijvers niet genegen was de *adviezen* van den Gouverneur-Generaal en van den gouverneur van Atjeh *op zijde te stellen.*

Ik zou dat ook zeer verkeerd achten. Ik heb nooit gevraagd, dat hij op zulke losse gronden het advies van den Toean Besaar op zij zou stellen; ik heb alleen gevraagd, dat, wanneer er tal van overeenstem-

mende berichten vernomen worden, die een vermoeden van juistheid kunnen wettigen, hij een onderzoek instelle. Niet meer en niet minder.... (Vraagt nog inlichtingen over dum-dums en het sneuvelen van vrouwen en kinderen.)

.... De Minister is optimistisch geweest. Natuurlijk, dat is zijn rol. Ik zal het hem niet verwijten, ten minste niet voor zoover hij in het openbaar spreekt. Laat hij in het openbaar optimist schijnen, mits hij, in zijn kabinet teruggekeerd, pessimist zij. Maar wanneer de Minister zoo optimist is, dat hij ons wil doen gelooven, dat het op Atjeh zoo slecht er niet uitziet, dat het er zoo goed gaat en dat de bevolking zooveel reden heeft om dankbaar te zijn, hoe durft hij dan als argument voor die uitspraak den toestand op Boni aan te halen? Hij verwijst daarnaar en zegt: hoe tevreden en gelukkig zijn daar de menschen nu niet!

Dat is toch geen wijze van argumenteeren! Hij kan evengoed duizend andere gelukkige plaatsen uit onzen Indischen Archipel aanvoeren buiten Atjeh; wat bewijst dit ten opzichte van den toestand in Noord-Sumatra?

De heer VAN DEVENTER...... Alvorens in te gaan op hetgeen de Minister dienaangaande (aangaande Atjeh) heeft medegedeeld, wensch ik met een enkel woord te reageeren op hetgeen door eenige andere sprekers over deze zaak is gezegd naar aanleiding van het gisteren door mij gesprokene.

Ik ontmoet dan in de eerste plaats op mijn weg den geachten afgevaardigde uit Leeuwarden, den heer Thomson, die, ofschoon verklarende het met mij eens te zijn dat in Atjeh het sabelregime niet mag worden gehandhaafd, toch meen dat ik ten onrechte oordeel, dat vermeerdering van troepenmacht onnoodig zou zijn. De heer Thomson heeft gezegd, niet te begrijpen, hoe het stelsel-van Heutsz, dat ik gezegd heb niet te willen verlaten, zou kunnen worden toegepast met zoo weinig troepen als thans in Atjeh en onderhoorigheden aanwezig zijn. Alleen gebrek aan kennis der plaatselijke toestanden, heeft die geachte afgevaardigde gezegd, kon doen meenen, dat men met zulk een geringe troepenmacht volstaan kan en hij heeft als voorbeeld gewezen op een landstreek, 1½ maal zoo groot als de provincie Utrecht, doch waarin slecht 20 man aanwezig zouden zijn. Hierop zou ik den geachten afgevaardigde willen antwoorden, dat ik in mijn meening, dat de troepenmacht niet moet worden versterkt niet alleen sta, maar mij bijv. kan beroepen op

den briefschrijver in de *Nieuwe Courant*, die in Atjeh is en die dus wel op de hoogte zal zijn van de plaatselijke toestanden. Het argument van die 20 man in een streek $1^1/_2$ maal zoo groot als de provincie Utrecht beteekent niet veel, want al zou men dat aantal opvoeren tot 200, dan zou dat voor een zoo groote uitgestrektheid toch maar een kleine troepenmacht zijn. Om zulk een uitgestrektheid met een eenigszins indrukwekkende troepenmacht te bezetten, zou men niet kunnen volstaan met een verdubbeling van het aantal; men zou het niet moeten vertienvoudigen maar wellicht verhonderdvoudigen en ik durf aannemen dat ook de heer Thomson daartoe niet zou durven adviseeren.

De heer THOMSON: Maar niet de conclusie trekken, dat de troepenmacht, die er nu is, voldoende is.

De heer VAN DEVENTER: Ik erken dat ik mij in deze kan vergissen, maar toch zou ik willen zeggen: laat ons niet trachten die quaestie hier te beslissen. Laat die worden uitgemaakt in overleg met den hooggeplaatsten civielen ambtenaar, dien ik zoo gaarne den gouverneur van Atjeh terzijde zag gesteld als raadsman. Want wij zijn het er allen over eens, dat de militaire macht in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden in de eerste plaats moet zijn een *politiemacht* en nu kan de autoriteit, die ik op het oog heb, beter dan wij beoordeelen of de daar aanwezige macht, als politiemacht, voldoende is. Meent die autoriteit dat dit niet het geval is en weet hij daarvan den gouverneur van Atjeh en den Gouverneur-Generaal te overtuigen, dan zal ook ik voor dat oordeel de vlag strijken.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer IJzerman, heeft zijnerzijds zijn denkbeelden ontwikkeld over de pacificatie van Atjeh en meent, dat het door ons allen gewenschte doel het best kan worden bereikt door de Atjehsche hoofden voor ons te winnen, door dezen met een niet al te gering gezag te bekleeden, hun ons vertrouwen en voorts politiesoldaten, pradjoerits, te geven om in hun ressort orde, veiligheid en rust te handhaven. Ik vind dat een zeer mooi denkbeeld, maar zou dan alleen willen vragen: waar zijn de hoofden, die voor die taak berekend zouden zijn? Wij hebben tot dusverre aan de opleiding van jeugdige Atjehers nog maar bitter weinig gedaan. Waren wij in 1898 terstond begonnen, met personen, in wie wij voor de toekomst geschikte hoofden zagen, daartoe op te leiden, dan zouden wij misschien nú over een voldoenden staf van dergelijke personen beschikken. Maar

nu wij dat tot onze groote schade niet hebben gedaan, is het denkbeeld, door den heer IJzerman ten beste gegeven, niet anders te beschouwen dan — zooals ook door den heer Verhey is betoogd — als toekomstmuziek.

Maar bovendien, voor het tot stand brengen van een organisatie, zooals de heer IJzerman zich die voorstelt, zou het dan toch in de allereerste plaats noodig zijn dat het bestuur in Atjeh beschikte over een grondige kennis van bestuursaangelegenheden, van inlandsche diplomatie, om het zoo eens uit te drukken, en tevens beschikte over een op degelijke studie en vorming berustend oeconomisch inzicht. En nu komt het mij voor, dat uit zeer veel van hetgeen wij reeds vernomen hebben en ook uit het Koloniaal Verslag wel mag worden afgeleid, dat al die desiderata thans ontbreken. Laat mij er thans bij voegen, dat de zaken, die ik hier noem, dan ook in den regel bij militairen zullen ontbreken. Ik zeg dit volstrekt niet — dit aan het adres van den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, den heer Verhey — omdat ik daarmede den militairen stand ook maar in eenig opzicht zou wenschen te geringschatten, maar er is een Fransch spreekwoord, dat zegt: „pour savoir quelque chose, il faut l'avoir appris", en aangezien nu hetgeen door militairen beoefend wordt in den regel niet ligt op het gebied van recht en wet, niet op het gebied van de diplomatie, niet op het gebied van de oeconomie, meen ik, dat gerust mag worden gezegd, dat voor dergelijke delicate zaken, als hier in Atjeh moeten worden tot stand gebracht, het militair gezag, althans wanneer het geheel op zich zelf staat, niet is berekend.

Door den geachten afgevaardigde uit Amsterdam, den heer IJzerman, is met groote welsprekendheid betoogd hoe wenschelijk het is dat bij officieren, die in Atjeh als bivak-commandant of als civiel gezaghebber dienst doen, grondige kennis bestaat van de Atjehsche taal en de Atjehsche zeden.

Ik vereenig mij volkomen met hetgeen door dien geachten afgevaardigde hierover gezegd is, mits vast sta, dat die kennis van de inlandsche taal en van de inlandsche zeden gepaard ga met tact en humaniteit. Die tact en humaniteit ontbreken echter dikwijls, zelfs bij officieren, die de Atjehsche taal en de Atjehsche zeden zeer goed kennen. Mij zijn van volkomen betrouwbare zijde mededeelingen gedaan omtrent een luitenant, dien ik nu maar noemen zal luitenant X, die zeer goed het Atjehsch kende. Wat zeide echter zijn chef van hem: ja, die luitenant X spreekt heel goed Atjehsch, maar hij spreekt ook nog een zeker soort Volapük, en daarmede weet hij dikwijls nog meer van de

menschen los te krijgen dan met al dat Atjehsch. Die luitenant X was namelijk wanneer hij langs den weg liep altijd gewapend met een rottan en wanneer hij een Atjeher tegenkwam, die naar zijn meening volgens den adat niet behoorlijk groette of zijn hoofddoek niet behoorlijk droeg, dan bracht hij met dien rottan — en dat was dan dat zekere Volapük — een zijns inziens noodige correctie aan.

Een ander geval, dat mij is medegedeeld, ook weer van volkomen betrouwbare zijde, komt hierop neer, dat een met de Atjehsche taal en zeden vertrouwd commandant een brief kreeg van een Atjehsch hoofd, waarin deze zijn onderwerping aanbood. Toen hij dien brief had ingezien, zeide de commandant: „die vent wordt met 100 dollars beboet". „Maar kapitein" werd hem daarop gevraagd „waarvoor is dat noodig? die man biedt immers zijn onderwerping aan". „Die man heeft mij beleedigd — luidde het antwoord — want het zegel, dat op den brief staat, staat niet op de goede plaats".

Dezelfde commandant heeft op een zekeren dag, toen een goedgezind inlander een ander die zich kwam onderwerpen, vergezelde en om dezen te toonen op hoe goeden voet hij was met de Nederlandsche gezaghebbers, den commandant zijn hand toestak, die aangeboden hand eenvoudig beantwoord met een óorveeg. Dergelijke tactlooze handelingen vindt men, ik durf het zeggen, toch altijd nog meer bij militairen die een groot deel van hun studie hebben besteed aan de krijgswetenschap, dan bij personen, wier studiën en werk meer gelegen hebben op het gebied van oeconomie, recht en wet.

Mijnheer de Voorzitter! Ik nader nu tot hetgeen door den Minister over Atjeh is gezegd. De heer Minister is begonnen met zijn leedwezen uit te spreken, dat op lichtvaardige wijze geloof zou zijn gehecht aan anoniem geschrijf. Wat mij betreft, Mijnheer de Voorzitter, ik behoef mij dat verwijt niet aan te trekken, want ofschoon ik uitdrukkelijk verklaard heb, overtuigd te zijn, dat het anoniem geschrijf, waar de Minister op doelde, in hoofdzaak juist was, heb ik toch die verklaring niet afgelegd, zonder mij vergewist te hebben, dat ik mij op die wijze mocht uitlaten.

Ik wil hier nu wel aan toevoegen, Mijnheer de Voorzitter, dat ook ik die anonimiteit niet goedkeur; dat ook ik het veel beter zou hebben gevonden als de schrijver van die artikelen zich, voor tot de publicatie over te gaan, tot den Minister had gewend, maar het komt mij toch voor, dat de Minister zich te gemakkelijk van de zaak afmaakt, door te meenen, dat, omdat de schrijver van die stukken in dit opzicht

minder correct gehandeld heeft, wij nu aan zijn mededeelingen alle waarde mogen ontzeggen. Het komt mij voor, dat een onderzoek naar alle feiten, die daarin vermeld worden, beslist noodig is en ik verwacht dan ook, dat een dergelijk onderzoek nog zal plaats hebben. Maar zelfs zulk een onderzoek in Indië, lijkt mij nog niet geheel afdoende; wel om over een paar concrete feiten een eigen oordeel te kunnen vormen; maar niet om omtrent den algemeenen geest, die in Atjeh heerscht, behoorlijk te worden voorgelicht. Het komt mij voor, dat daartoe een meer voor de hand liggend en tevens meer afdoend middel door den heer Minister kan worden te baat genomen, indien, wat mij niet verwonderen zou, het al niet door den Minister te baat genomen is.

De Minister heeft het voorrecht aan zijn Departement te hebben kunnen verbinden een man, die beter dan iemand in Nederland, neen beter dan iemand anders ter wereld, op de hoogte is van Atjehsche aangelegenheden. Ik bedoel professor Snouck Hurgronje, en ik zou den Minister dezen raad willen geven: stel de stukken in *De Avondpost* in handen van dien uitnemenden deskundige en doe hem tevens de vraag — niet om de waarheid of onwaarheid van de feiten, die er in staan te constateeren, want, dat kan professor Snouck Hurgronje natuurlijk ook niet — maar om den Minister voor te lichten of, op grond van hetgeen hij uit eigen ervaring en van verschillende vertrouwde personen, van Atjeh weet, hij de verzekering kan afleggen, dat dergelijke feiten zich in Atjeh niet voordoen dan wel of hij reden heeft te veronderstellen, dat die zaken in hoofdzaak juist zijn voorgesteld.... (Spreekt verder over het toevoegen van een civiel persoon aan den Gouverneur van A. en O.).

De heer THOMSON: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat naar aanleiding van geen der keeren, dat ik hier gesproken heb over toestanden in Atjeh, mij het verwijt kan treffen, dat ik het zakelijk gebied zou hebben verlaten. Mocht dit het geval geweest zijn, dan zou mij dit zeer ernstig spijten; maar ik verzeker gaarne, dat ik steeds getracht heb zoo zakelijk mogelijk te zijn en te blijven. Daarvan heb ik zelfs den allereersten keer, dat ik hier optrad, den verkeerden kant ondervonden.

Het gold de zaak der dum-dums, waarin ik den Minister tegenover mij vond. Ik heb toen den Minister gewaarschuwd, dat hij hier niet moest komen met gezegden als: ik zal zorgen, dat het niet meer gebeurt, de personen die er zich aan hebben schuldig gemaakt, zullen

worden gestraft, enz. Ik heb bij die gelegenheid aangegeven waarin de verklaring gevonden moest worden van dergelijke uitingen van wreedheid, er op gewezen, dat het noodig was het kwaad niet in de gevolgen, maar in de oorzaken aan te tasten.

Tal van bewijzen hebben mij sedert in het gelijk gesteld, dat bij het bestendigen van de oorzaken die zoogenaamde dum-dums moesten gebruikt worden. Ook gisteren weer heb ik opzettelijk — op grond van ervaring op eigen persoon — de psychologische gesteldheid verklaard van iemand, die in Atjeh te midden van den oorlog leeft, wanneer geen kracht hem leidt tot zelfkennis en zelfbeperking; en vooral wanneer een gevoel van zwakheid hem noodwendig leidt tot de uitingen van wreedheid, welke zijn aangehaald.

Wanneer op dergelijke wijze door mij het debat over Atjeh wordt gevoerd, geloof ik, dat niet tegen mijn beschouwingen behoort te worden opgetreden als heden gedaan is door den Minister....

De Minister heeft het terechtstaan van officieren voor het Hoog Militair Gerechtshof aangevoerd ten betooge, dat wel degelijk getracht wordt uitingen van wreedheid den kop in te drukken.

Deze conclusie mag mijns inziens niet getrokken worden, omdat het resultaat van zoodanige gerechtelijke onderzoeken en de resoluties door den rechter genomen, naar ik meen, juist wijzen in dezen zin, dat de aanwezigheid van een wreed regime als vaststaand wordt aangenomen.

Wanneer het toch juist is, dat een officier in zijn verdediging voor den krijgsraad te Koeta Radja heeft gezegd, dat hij op last gedetacheerd is geworden bij de maréchaussée om te leeren en dat hetgeen waarvoor hij nu vervolgd wordt nog maar een kleinigheid was van hetgeen hij van zijn chefs had geleerd; wanneer het juist is, dat zoodanig officier, die 7 man, gevangenen en gidsen, had gedood, is *vrijgesproken*, dan blijkt daaruit zonneklaar, welk stelsel van pacificatie in Atjeh gevolgd wordt.

Wanneer het juist is — waaraan ik evenmin twijfel —, dat een van de hoogste rechterlijke ambtenaren in Indië tot een ander officier, die ook wegens wreedheid terecht stond en is vrijgesproken, het volgende heeft gezegd: Het zou schande zijn een paar menschen als slachtoffers te laten vallen van een toestand die het Gouvernement jaren heeft getolereerd. Beter ware het als de Regeering kleur bekende en zeide: wij weten dat wreedheden gebeuren, maar dikwijls is het noodig en onvermijdelijk. Maar zoo'n ronde verklaring is van een Regeering bezwaarlijk te verwachten. De hoogere politiek verzet zich daartegen;

— wanneer dat juist is, dat gezegde, hetwelk ik geheel en al tot het mijne zou willen maken, dan is daarmede weder het stelsel geschetst en veroordeeld.

Ook ik denk er niet aan, die uitingen van enkele personen, hoezeer ik ze in hooge mate afkeurenswaardig acht, zoo te brandmerken, ik verklaar ze uit het te veel omvattend stelsel van onmacht, dat tot wreedheid *moet* voeren, gehandhaafd door het zwijgen van een openbare meening.

Dat stelsel moet hier worden aangetast en mag niet worden goedgepraat.

Ik wensch thans te eindigen, met de betuiging van spijt over den hooghartigen toon, die hier van de Regeeringstafel heeft weerklonken ten aanzien van hetgeen ik gemeend heb in het belang der bevrediging van Atjeh in het midden te moeten brengen.

De Minister heeft te kennen gegeven, dat hem de uitingen van mannen als de heer De Stuers en mij niet zooveel kunnen schelen.

Ik wil daartegenover stellen, dat mij de uitingen van den Minister zeer veel ter harte gaan, niet alleen om den persoon van een Minister, maar in de allereerste plaats hierom, omdat ik besef, dat, als van de Regeeringstafel op dergelijke wijze in bescherming worden genomen verhoudingen, welker bestendiging naar mijn meening eene schande zijn voor ons land, er geen krachtige publieke meening zal kunnen gevormd worden, die — naast de noodige middelen — onontbeerlijk is om in Atjeh te komen tot gezonder toestand, tot werkelijke pacificatie.

De heer VAN KOL: Wordt bij deze gelegenheid de Atjeh-zaak niet goed uitgevochten, dan komt zij nog meermalen terug. Wij dachten onzerzijds voor enkele jaren, dat die Atjeh-debatten, zoo bekend in deze Kamer, eindelijk voor goed van de baan waren. Doch indien nu geen licht wordt verschaft door een onpartijdig onderzoek, opdat ieder wete wat waar en wat onwaar is, zullen wij nog lang en nog meermalen op deze zelfde zaak moeten terugkomen.

Wat zal immers het gevolg zijn, wanneer men zich tevreden stelt met de ontkennende verklaringen, van de groene tafel vernomen?

Begrijpt men dan niet, dat enkelen onzer zullen overstelpt worden met brieven uit binnen- en buitenland, uit Indië en Europa, van al die personen die voor lasteraars en leugenaars hier worden uitgemaakt. Dat zij, en te recht, zullen trachten met tal van feiten en bewijzen, die, naar ik hoop, niet zullen te weerleggen zijn, ons nieuw materiaal

te verschaffen, dat wij dan wel verplicht zijn, hier te berde te brengen?

En gelooft men nu werkelijk, dat, waar het hier gaat over de keuze tusschen officieele waarheid en innige overtuiging — gelooft men dan werkelijk, dat al die personen, die in deze Kamer over deze zaak gesproken hebben dit lichtvaardig hebben gedaan? De heer Bogaardt was de eenige die een knieval deed voor de mannen van het zwaard — doch verder hebben zoowel de heer de Stuers als de heer Thomson, de heeren Van Bylandt, Van Deventer en IJzerman, allen en geenszins hypotetisch gesproken over ergerlijke feiten, gruwelen en wreedheden, enz. Kan men aannemen, dat al die personen van verschillende politieke richting hier iets anders deden dan uiting geven aan hun vaste overtuiging, hun eerlijke meening?

Daartegenover staan alleen de ministerieele verklaringen. Och, Mijnheer de Voorzitter, hoe dikwijls hebben wij het niet van diezelfde plaats daar al gehoord: wat in de pers verschijnt is de moeite niet waard om er een oogenblik zijn aandacht op te vestigen. Vooral wanneer het anoniem geschiedt, worden die schrijvers als volkomen onbetrouwbaar voorgesteld....

Tegenover de blaam, de weinig ridderlijke blaam, die op een man als die schrijver in *De Avondpost* is geworpen, meen ik een woord van verzet te moeten uiten....

Mijns inziens heeft die man door het schrijven van die artikelen, welke betrekkelijk weinig nieuws bevatten, waarin alleen in een kort bestek is samengevat, wat velen onzer uit andere bronnen reeds wisten. Die feiten heeft hij aan het oordeel der publieke opinie onderworpen. Hij heeft daardoor, Mijnheer de Voorzitter, zijn plicht gedaan als mensch, zijn heiligen plicht als burger, en tegenover de blaam, die van de Ministerstafel op hem is geworpen, wil ik hem van deze plaats de tol van mijn innigen eerbied niet onthouden. Ook het orgaan, dat hem gastvrijheid verleende, verdient een woord van oprechten dank.

Wat wil dan toch de Minister? Wil hij, dat wij alleen het Koloniaal Verslag als vertrouwbare bron zullen beschouwen; en niet datgene wat wij in particuliere correspondentiën lezen, van betrouwbare personen hooren, dan wel hetgeen door ernstige mannen in bladen of tijdschriften wordt neergeschreven? Wanneer, zoo zou ik Zijn Excellentie willen vragen, is ooit, door welk Koloniaal Verslag ook, een misdaad — een gruwel zou ik kunnen zeggen — van eigen ambtenaren ontmaskerd? Wanneer kwam er zelfs een waarheidlievende zinspeling op zulke feiten in dat verslag voor? Alleen dan, wanneer zij hier in de Kamer

of in de pers bekend gemaakt waren, zoodat de Regeering wel verplicht was er kennis van te nemen; en dan nog herinner ik mij daarvan weinig of geen voorbeelden . . . (spreekt over het verhandelde naar aanleiding van de koelie-gruwelen op Deli en Riouw.)

Wij zouden, zoo zeide de Minister, wantrouwen hebben gewekt tegen een man die aan het hoofd van het gouvernement van Atjeh staat, den kolonel Van Daalen, dien man zooals Zijne Excellentie hem noemt „vol moed en energie". Ik zal dat niet tegenspreken, maar zou de Minister er ook aan willen toevoegen wat mijns inziens de hoofdzaak is voor een Gouverneur die een dergelijk gebied moet pacificeeren, n.l. dat het ook is een man vol humaniteit?

Wij zouden — ook dit is een opmerking, waarop men telkens bij de Atjeh-debatten terugkomt — de hoofden ophitsen en het verzet doen voortduren. Als die verklaring van den Minister waar is, dan zouden de heeren de Stuers, Thomson en ik de schuldigen zijn, dat het verzet in de laatste jaren weer is aangewakkerd; dat er nieuwe aanvallen plaats hebben op onze troepen; dat er nieuwe benden zich vormen; dat de oorlog heftiger wordt, en men er aan begint te wanhopen of na het vertrek van den generaal Van Heutsz, dien men liever op Atjeh had moet laten, dit nog wel ooit te pacificeeren is!

Is dat nu feitelijk niet spelen met de waarheid?

Wat nu die talrijke feiten betreft, die wij hebben aangevoerd en die langzamerhand publiek domein zijn geworden, er is geen sprake van deze in enkele minuten nog eens afdoende te bespreken. Maar getuigt het niet van zwakheid, dat, wanneer de Minister van de vele opgesomde een paar feiten wil weerleggen, Zijn Excellentie juist kiest zulke die hier niet gezegd zijn, maar eenvoudig in de pers zijn opgenomen. De Minister haalt uit een of ander blad een wellicht moeilijk te verdedigen bericht aan, en acht dat voldoende om zijn standpunt van starre ontkenning van alles te handhaven.

Eén feit slechts moet ik wel bespreken. Het geldt de pressie uitgeoefend voor de teelt van tweede gewassen in Groot-Atjeh. (Nader toegelicht).

Spreker acht voorts in de reis van den G. G. niet de waarborgen voor een onpartijdig onderzoek . . . Ook gaat de Gouverneur-Generaal er dan heen om een oordeel te vellen over *zijn* werk, tot onderzoek van feiten onder *zijn* Gouverneur-Generaalschap voorgekomen, waarin betrokken worden *zijn* vriend of vrienden.

Zou het daarom niet beter zijn, dat men daarheen zond andere personen, die vrij van elken band en vooropgestelde meeningen, alleen

dan onpartijdig kunnen oordeelen? . . . . Ik heb daarom de eer, Mijnheer de Voorzitter, aan het oordeel der Kamer te onderwerpen een motie, die ik op Uw bureau deponeer.

De VOORZITTER: Door den heer van Kol is de volgende motie ingdiend:

„de Kamer,

van oordeel, dat naar het optreden onzer troepen in Atjeh en onderhoorigheden een onpartijdig onderzoek dient te worden ingesteld en de schuldigen eventueel behooren te worden gestraft, met overlegging der rapporten omtrent een en ander aan de Kamer,

gaat over tot de orde van den dag."

De motie wordt ondersteund door de heeren Troelstra, Hugenholtz, ter Laan, Schaper, de Stuers en Thomson, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer BOGAARDT (sprekende over de Atjeh-gebeurtenissen): . . . . Het zijn dingen die veelal gebeuren buiten den wil of zonder kennis van de autoriteiten, en die uit geen stelsel voortvloeien. Al die wreedheden betreur ik in hooge mate en ik zou niets liever wenschen, dan dat al die feiten streng werden onderzocht en, zoo noodig blijkt, ook gestraft.

Hierop wil ik den nadruk van mijn redeneering leggen, dat al die feiten niets bewijzen voor de ondeugdelijkheid van het Atjeh-beleid; zij wijzen slechts op verwildering in het leger. Er moet — om hierin verbetering te brengen — *preventief* worden opgetreden, door het leger aan te vullen met elementen, die moreel hooger staan dan de tegenwoordige en *repressief* door alle feiten ernstig te onderzoeken en streng te straffen.

Ik kan intusschen niet begrijpen, dat dergelijke feiten in een leger waar strenge tucht heerscht, kunnen gebeuren zonder dat zij bij den krijgsraad worden voorgebracht.

De heer DE WAAL MALEFIJT: Nu zou ik nog een enkel woord willen zeggen over het Atjeh-beleid en over de motie te dier zake ingediend door ons geacht medelid, den heer Van Kol. Ik moet zeggen, dat ik met verbazing de redevoeringen in tweeden termijn door de heeren Thomson en Van Kol gehouden heb aangehoord.

De heer Thomson heeft het toch in zijn rede niet meer of minder doen voorkomen, alsof de Minister van Koloniën wreedheden als in *De Avondpost* zijn gesignaleerd, in bescherming nam. Ik heb naar de rede van den Minister met aandacht geluisterd, maar ik heb daarin niets aangetroffen wat eenigszins gelijkt op een vergoelijking van wreedheden, die, naar men beweert, in Atjeh zouden zijn geschied. Dat heeft de Minister met geen enkel woord gedaan.

Ik zou van mijn kant daartegenover kunnen stellen, dat de heeren Van Kol, Thomson en anderen de beweringen van den onbekenden schrijver in *De Avondpost* maar dadelijk aannemen als zoovele feiten, en het dan den Minister kwalijk nemen, wanneer hij niet dadelijk de waarheid van die beweringen toestemt, beweringen die de Minister niet heeft kunnen toetsen en die hem slechts enkele dagen vóór den aanvang dezer discussie bekend zijn geworden. Dat is, meen ik, een onredelijke eisch, en ik had gedacht, dat de toezegging van den Minister dat de Gouverneur-Generaal in persoon een onderzoek zal instellen op Atjeh, den heeren Van Kol en Thomson volkomen bevredigd zou hebben. Het is toch een feit, dat in de stukken in *De Avondpost* telkens wordt gezegd, dat toen de Gouverneur Van Heutsz te Atjeh was, zulke dingen niet voorkwamen, dat zij eerst na zijn vertrek zijn begonnen. En nu diezelfde man, onder wiens bestuur alles zoo goed ging, zelf naar de toestanden op Atjeh een onderzoek gaat instellen, nu had men toch mogen verwachten, dat de heeren daarmede volmaakt tevreden zouden zijn.

Wat de motie van den heer Van Kol betreft, wanneer die eergisteren was ingediend, dan zou ik er zeker voor hebben gestemd. Want wie zou niet een onpartijdig onderzoek naar de toestanden in Atjeh willen, een onpartijdig onderzoek naar de ernstige beschuldigingen tegen het leger aldaar ingebracht. Doch die motie is ingediend nadat van de Ministerstafel is verklaard, dat de Gouverneur-Generaal zelf naar Atjeh zal gaan om een onderzoek in te stellen. De motie heeft dus nu het karakter verkregen van een motie van wantrouwen in het beleid van den Gouverneur-Generaal. Aan zulk een motie geef ik mijn stem niet. Ik wensch er niet toe mede te werken om den man, die in Indië zoo op zijn plaats is, die reeds zooveel heeft tot stand gebracht en van wien nog zooveel mag worden verwacht, hier in deze Kamer door een motie van wantrouwen te treffen. Ik voor mij ben volkomen tevreden met de toezegging door den Minister gedaan. Ik heb genoeg vertrouwen in de kennis en het doorzicht van den Gouverneur-Generaal en in zijn

doortastendheid, dat, wanneer er verkeerde toestanden bestaan, hij zich geen rad voor de oogen zal laten draaien. Veel beter dan iemand anders is hij de man om de toestanden in Atjeh te beoordeelen. Ik zal daarom stemmen tegen de motie.

De heer VAN KOL: Er is geen sprake in onze motie van wantrouwen tegen den Gouverneur-Generaal; dat is een verkeerde uitlegging.

De VOORZITTER: De volgende motie geteekend door den heer IJzerman, is bij mij ingediend:

de Kamer,

vertrouwende dat de Gouverneur-Generaal omtrent het optreden van onze troepen in Atjeh een onpartijdig onderzoek zal doen instellen, en dat de resultaten van dat onderzoek zoo spoedig mogelijk aan de Kamer zullen worden overgelegd,

gaat over tot de orde van den dag.

Ik geef den heer IJzerman het woord tot toelichting van deze motie.

De heer IJZERMAN ontvangt het woord tot toelichting van zijn motie en zegt: Na hetgeen zooeven door den heer de Waal Malefijt is gezegd, kan ik kort zijn. Die geachte afgevaardigde heeft duidelijk aangetoond, dat uit de motie van den heer Van Kol spreekt wantrouwen in den Gouverneur-Generaal. Nu heeft de heer Van Kol zooeven geïnterrumpeerd en gezegd, dat dit in het geheel niet zijn bedoeling was, dat hij dit niet heeft willen zeggen. Wanneer dit zoo is, laat de heer Van Kol dan zijn motie intrekken, dan geloof ik, dat wij ons allen hier wel kunnen vereenigen met de motie door mij voorgesteld.

De motie van den heer IJzerman wordt ondersteund door de heeren Lely, Goeman Borgesius, Pierson, Duymaer van Twist, Verhey, de Waal Malefijt en Van Citters, en maakt mitsdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer SCHAPER betoogt, dat de motie-Van Kol geen wantrouwen beoogt tegen den G.-G.

De heer FOCK, Minister van Koloniën: . . . . De geachte afgevaardigde (de heer Van Kol) heeft ten slotte een motie ingediend, die ik niet kan accepteeren. Want bij die motie — het is te recht door den heer de Waal Malefijt opgemerkt — wordt wantrouwen in den Gouverneur-Generaal uitgesproken. Al lag die motie ook klaar voordat ik gesproken had, ze is niet vóór dien tijd ingediend. En bovendien

heeft de heer Van Kol straks gezegd, dat hij dat onderzoek door den Gouverneur-Generaal niet kon accepteeren, omdat dit onderzoek dan zijn eigen man zou gelden. In de toelichting van zijn motie lag dus het meest volkomen wantrouwen in den Gouverneur-Generaal, en het spreekt vanzelf, dat ik een dergelijke motie met zulk een interpretatie niet kan aanvaarden.

Wat de motie van den heer IJzerman betreft, natuurlijk, wanneer de Kamer zegt te vertrouwen, dat de Gouverneur-Generaal naar Atjeh gaat om onpartijdig te onderzoeken. . . . .

De heer VAN KOL: Neen, te doen onderzoeken.

De heer FOCK, Minister van Koloniën: Hij kan natuurlijk zelf niet alles onderzoeken; daarbij zal hij zijn ambtenaren gebruiken, dat spreekt vanzelf, maar het is in ieder geval een onderzoek *door* den Gouverneur-Generaal, en daartegen kan natuurlijk mijnerzijds geen bezwaar worden gemaakt.

Alleen wil ik er dit bijvoegen, dat ik uitdrukkelijk verklaar, dat hier geen wantrouwen wordt gesteld in den gouverneur Van Daalen; dat ik ook in deze motie absoluut geen wantrouwen in dien gouverneur kan zien.

De geachte voorsteller der motie, de heer IJzerman, zal dit vermoedelijk wel met mij eens zijn en ook bereid zijn dit uitdrukkelijk te verklaren.

De heer IJZERMAN: Mijnheer de Voorzitter! Zijne Excellentie de Minister van Koloniën vraagt mij, om te verklaren wat de motie bedoelt, met betrekking tot den generaal Van Daalen. Het feit dat ik daarover gezwegen heb, spreekt duidelijk, en ik geloof, dat ik, als ik nu verder zwijg, genoeg heb gezegd.

De algemeene beraadslaging wordt gesloten.

De motie van den heer Van Kol, als hebbende de verste strekking, wordt het eerst in stemming gebracht, en verworpen met 47 tegen 6 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren Van den Berch van Heemstede, Eland, Marchant, Duymaer van Twist, Fruytier, Regout, Van Deventer,

Pierson, Roessingh, De Savornin Lohman, Verhey, Bos, Van Vuuren, Van de Velde, Kolkman, Van den Berg (den Helder), Treub, Pastoors, De Visser, De Ram, Jansen (Den Haag), Zijlma, Van Vliet. De Geer, Heemskerk, Ruys de Beerenbrouck, Lely, Drucker, Talma, Smit, Arts, Van Citers, Bogaardt, IJzerman, Van Vlijmen, De Waal Malefijt, Van Wijnbergen, Van Karnebeek, Ketelaar, Van Bylandt, Van Wassenaer van Catwijck, Thomson, Brummelkamp, De Stuers, Jannink, Goeman Borgesius en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Hugenholtz, Ter Laan, Van Kol, Troelstra, Schaper en Van Helsdingen.

De motie van den heer IJzerman wordt daarop zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

ATJEH.

Eenige vragen en opmerkingen naar aanleiding van Wekker's Atjeh-feuilleton.

De Atjeh-quaestie en W.'s artikelen zijn in de Tweede Kamer behandeld. Het volledig antwoord van de Regeering zullen wij eerst mogen verwachten na het onderzoek ter plaatse van den Gouverneur-Generaal. Wij moeten dus ons eindoordeel opschorten. Toch zal er door de lezers van *De Avondpost* en anderen die kennis namen van W.'s artikelen reeds nu allicht een, zij 't ook voorbarig, oordeel geveld worden. Voorbarig! Want al moge men nog zoo overtuigd zijn door Wekker, ieder beschuldigde heeft recht op de toepassing van het: hoor en wederhoor. Ik acht het toch niet van belang ontbloot, eenige vragen te stellen ter opheldering en verduidelijking van de acte van beschuldiging zelf, om een juister inzicht te kunnen krijgen.

De eerste nrs. van het feuilleton geven alvast dezen indruk: wij zijn onmachtig; er wordt wreed opgetreden; 't gaat in Atjeh verkeerd; blaam treffe officieren nòch minderen, die slechts uitvoerders zijn van een verkeerd, wreed systeem; de Gouverneur-Generaal is te goeder trouw, afgaande op de „officieele rapporten"; de schuldige is de gouverneur Van Daalen èn door zijn systeem (ontaard stelsel Van Heutsz) èn door zijn persoon die wreedheid wil (het openlijk aanklagen van wreed optredende officieren is „zand in de oogen strooien"); 't stelsel Van Heutsz „frisch en gezond en sterk vóor 1905" kàn nog tot totale pacificatie leiden, mits men de macht geve die zijn instructies zal uitvoeren „in *zijn* geest en naar *zijn* wil", m. a. w. geef meer troepen en plaatst een ander man te K. R. aan 't roer.

Wij zijn onmachtig (= wreed) door te weinig troepen. Generaal Van Heutsz had destijds méér troepen te zijner beschikking, W. noemt het eene *ongerijmdheid* dat waar de toestand *precies dezelfde* was als in *1903* (precies dezelfde = stilstand reeds lang voor 1905, jaar van optreden van gouverneur v. D.!) en het gebied uitgebreid, de toenmalige (toenmalig! wanneer?) troepenmacht met 1 bataljon werd verminderd. Volgens de verklaring van den Minister achten zoowel de G.-G. als de gouverneur v. A. en O. de troepenmacht voldoende.

Ik vraag: Hoe kon de G.G. tot die ongerijmdheid vervallen, als de Atjeh-specialiteit der latere jaren, als vader ook van 't stelsel Van Heutsz? Al had gen. v. D. verzocht dat bataljon weg te nemen, had

dan toch niet de G.G. op dat verzoek afwijzend moeten beschikken?

Ik wil er den gouverneur v. A. en O. een verwijt van maken dat hij als oud-Atjehman, bekend met het *systeem*, aldaar gedurende de *laatste jaren gehuldigd*, niet *onmiddellijk* een *zeer strenge* nota heeft uitgegeven, waaruit zijn *afkeuring* bleek van dat *systeem* bij zijn optreden.

Dus dat systeem van de laatste jaren (van 't tijdperk-Van Heutsz) deugde al niet! (Het interregnum van gen. v. d. Wijck duurde nog geen jaar, kan dus niet bedoeld zijn.)

Zijn de nota's van den overste v. d. Maaten (1902, 1903, glansperiode tijdperk Van Heutsz) gevolg van de persoonlijke uitingen van wreedheid, die W. niet wil gissen? Maar sporadisch kwamen ook toen die gevallen niet voor blijkens W's woorden, dat 't op Atjeh gewoonte is alles af te maken, terwijl hij ook later spreekt van de *ingevreten* overtuiging van onze soldaten om gevangenen te moeten afmaken. Mij dunkt dat dàn geen sprake meer kan zijn van „persoonlijk". W. werpt geen blaam op de officieren! Maar.... overste Van der Maaten wordt genoemd als één van de *weinige* gezaghebbers (in 1902, 1903) die door strenge nota's die wreedheden trachtte tegen te gaan. Toen dus ook al „wreedheden" die behoorden te worden tegengegaan. Nú zulke gevallen alleen door het systeem v. D. en zijn wil!

Allerlei insinueerende kantteekeningen op de journalen kan men lezen (vanaf begin 1905) *vooral* ged. het medebestuur van overste v. d. Maaten.

Wel, dat had ik van dien gezaghebber allerminst verwacht. Is hier frontverandering te constateeren, een: zoo heer, zoo knecht? Maar blijkt niet uit de woorden (ter andere plaatse): „heeft een bivak-commandant zijne soldaten geoefend in *zijn* geest op te treden en te patrouilleeren", dat ook in 't tijdperk v. D. een bivak-commandant humaan kan zijn als hij wil?

Hoe kan W. goede verwachtingen koesteren (ons eene *blijvende* pacificatie voorspiegelend) van een stelsel, in dit geval het stelsel Van Heutsz, waar mannen als v. Heutsz en v. d. Heyden „slechts *tijdelijk* door suggestieve werking den toestand beheerschen"? Is dat noemen van den naam van generaal v. d. Heyden wel gelukkig en in overeenstemming met W.'s optreden tegen wreedheden? Heeft W. nooit gehoord van het „laten baden van gevangen" in 't tijdperk v. d. Heyden? Wat deden al die gerenommeerde patrouille-commandanten uit de school van generaal v. Heutsz met hunne gevangenen (vóór 1905)?

Liepen ook Colijn en Christoffel weg van Atjeh? Colijn, die, met gen. v. H. naar Holland gekomen, toen al genoemd werd als de man voor

speciale opdrachten *buiten* Atjeh; en Christoffel die door den G.-G. Van Heutsz her en der werd gezonden, buiten Atjeh, als speurder naar hoofden van verzet. En zitten die andere genoemden nu in vredesgarnizoenen hun pijpken te rooken, of gingen zij elders op expeditie, of werden zij als gezaghebbers in andere streken geplaatst? — Van Scheepens weet ik dat hij 4 weken geleden ... logeerde bij den gouverneur v. D. — Moet, afgezien van andere factoren, niet ook in aanmerking genomen worden, wanneer inderdaad de toestand minder rooskleurig is, dat de Atjeher na eenigen tijd vertrouwd raakt met een stelsel, er de zwakke zijden van leert kennen en daarvan gebruik maakt, na in den beginne op handige wijze ons in den waan gebracht te hebben van een (schijn) succes? Is dit niet al meermalen zoo geweest? En vergeet men niet dat de Atjeher ook zonder de door ons jarenlang gemaakte fouten, een tegenvoeter is van Boer en Tonkinees en 't dus verkeerd is Transvaal en Tonkin als voorbeelden te stellen?

Ten slotte een algemeene vraag:

Wanneer inderdaad, zooals W. beweert, het projectiel '95 niet deugt „onmachtig den vijand buiten gevecht te stellen", waarom *eischen* de aanvoerders dan niet een ander dat wel voldoende beschermt? Mij schijnt 't een eerste plicht van een aanvoerder, zijne troepen wél uitgerust ten strijde te voeren, in dit geval daardoor tevens voorkomende dat de soldaat, noodgedwongen, tot een ander uiterste vervalt: 't gebruik van dum-dumkogels.

OUDGAST.

SLOTWOORD.

Zooals reeds in een paar berichten werd medegedeeld, ontvingen wij talrijke brieven naar aanleiding van Wekker's artikelen. De meeste hadden tot doel om aan de vermelde feiten nieuwe toe te voegen: men verhaalde hoe er gewed was om een pot bier wie het eerst van een paar op eenigen afstand voorbij wandelende Atjehers er een zou doodgeschoten hebben; een ander sprak van het buit maken van „geregistreerde" geweren; een derde wist te verhalen van het dooden van ongewapenden waarbij dan uit een voorraad achtergehouden wapens voor zoo'n gelegenheid een zeker aantal werd geboekt; weer een ander spreekt van de onderzoeken die gehouden worden om persberichten te logenstraffen en waarbij de hoofdgetuigen niet worden gehoord. Enz. enz.

Van tegenspraak alléén het vorenstaand stukje, dat we onpartijdigheidshalve in zijn geheel plaatsen. Wij meenen op dit oogenblik aan Wekker niet het woord te moeten verleenen, teneinde uitgebreide

polemiek, die ons in dit stadium der zaak onnoodig voorkomt, te ontgaan.

Ook lijken ons de opmerkingen van den geachten oudgast, hoe gewichtig overigens, geen ingaande bespreking te behoeven. Schrijver toch tast geen feiten aan, doch legt alleen den nadruk op de omstandigheid dat Wekker niet zichzelf bij voortduring gelijk blijft, waar hij den staf breekt over het tegenwoordig Atjeh-beleid, terwijl hij den toestand onder Van Heutsz — toen evenzeer minder gewenschte daden voorkwamen — in bescherming neemt. Dat verwijt komt ons voor niet geheel verdiend te zijn. Zeker, Wekker sluit niet de oogen voor onvolkomenheden onder het bestuur-Van Heutsz, doch dat hij het desalniettemin bepleit boven het tegenwoordige, vindt grond hierin, dat die oud-marechaussée-aanvoerder den G.-G. beschouwt als een *humaan*, den tegenwoordigen Atjeh-gouverneur als *geen zachtzinnig* man.

En dat men wèl zal doen, de pacificatie toe te vertrouwen aan een bij uitstek menschelijk persoon — juist omdat de guerilla toch zoo doet „verworden" — zal niemand in ernst kunnen tegenspreken.

De vraag van Oudgast over het te gering vermogen van onze geweerpatroon M/95 is zeer gerechtvaardigd. Inderdaad is eenige vervorming van den kogel, zoodanig dat hij voldoende buiten gevecht stelt zonder nochtans de bekende *dum-dum*-wonden te veroorzaken — aan welke eisch de techniek zeer wel zal weten te voldoen — bepaald noodig. Doch Nederland durft dat vraagstuk niet onder de oogen te zien, omdat nu eenmaal het woord *dum-dum* zoo'n vèrstrekkenden zin heeft gekregen, dat *elke* wijziging van den kogel, al beoogt ze niet meer dan het projectiel aan zijn doel te doen beantwoorden, afstuit op de vrees voor Vredesconferentie-mannen, die niet begrijpen dat de humaniteit bij het stellen van niet te vervullen eischen allerminst is gediend. Toen de dum-dum-kwestie op de eerste Conferentie ter sprake kwam, zijn wij met ons 6½ mM. geweer genoeg gewaarschuwd, o. a. door den kolonel Gilinsky, die in de zitting van 22 Juni zeide: . . . „En effet, l'homme gravement blessé peut encore avancer pendant quelque temps et même combattre. C'est donc là un argument en faveur de calibres plus gros. Le calibre russe de 7½ mM. arrête très bien l'attaque. En diminuant continuellement le calibre, on arrive à un calibre trop petit et à la nécessité d'employer les balles dum-dum."

Bij het hoogst belangrijke Atjeh-debat in de Tweede Kamer heeft de openbare meening een groote overwinning behaald. De grieven tegen het gevoerde beleid, die voor een goed deel steunden op Wekker's uiteenzettingen, hebben ten gevolge gehad, dat een onderzoek, een

onpartijdig onderzoek naar wij hopen, op Atjeh zal worden ingesteld. Waar ons Maandag het draadbericht uit Batavia bereikte, dat de Gouverneur-Generaal, van een pompeuzen staf vergezeld, den 21sten dezer naar Kota Radja zal vertrekken, komt het ons wenschelijk voor om — we herhalen het — op dit oogenblik de Atjeh-polemiek voorloopig te sluiten.

We doen dit met een paar woorden commentaar op de rede van den minister van Koloniën, waar hij poogde op de waarde van Wekker's betoog door enkele opmerkingen af te doen. Die toeleg mislukte te eenenmale.

De Minister had telegrafisch om opheldering geseind, en in de Tweede Kamer tastte hij enkele voorstellingen aan, waaruit schrijver's niet algeheele betrouwbaarheid zou zijn af te leiden.

We zouden allereerst willen vragen òf de Minister dan alleen over de door hem aangevoerde weinige feiten *van ondergeschikten aard* heeft geseind; dan wel ook over andere? Zoo ja, dan heeft het onderzoek naar die andere, waarover gezwegen wordt, zeker niet tot argumenten gevoerd, die den Minister bij zijn beloog konden dienen.

De weerspraak hield in:

1e. dat de bivak-commandant te Tangsé weliswaar een salvo heeft laten afgeven op een (bevriende) kampong, „omdat daaruit een schot op het bivak was gelost, maar dat bij onderzoek van die kampong gebleken is, dat er niemand meer inzat, zoodat er niemand werd doodgeschoten" . . . .

De Minister verzuimt aan te geven, wanneer dat onderzoek der kampong plaats had: nà of vóór het salvo. Natuurlijk na het schieten onzerzijds; immers daarvoor viel uit de kampong een schot, was zij *niet* ledig. En dan kan toch uit het feit dat ze bij onderzoek ledig was niet worden afgeleid, dat er niemand gedood of gewond werd. Nog minder kan daardoor de daad van het „perforeeren" der kampong — door Wekker terecht scherp gelaakt — worden goedgepraat.

2e. dat naást de vermelding van dat heldenfeit op het journaal gezet was: *Heel goed!! Flink zoo!!* Edoch niet door de *beide* hoogste chefs van den bedrijver, maar alléén door den op-één-na-hoogsten.

Niemand heeft uit Wekker's artikel kunnen lezen, dat naast het: „heel goed!! flink zoo!!" van overste Van der Maaten nog een: „heel goed!! flink zoo!!" van den Gouverneur gevoegd zou zijn. Doch wèl — en daarin zit 't hém — dat de Gouverneur door het goed-doen van die kantteekening, toen hij van het journaal kennis nam, die opvatting tot de zijne maakte. Wat had een humaan chef hier tot taak gehad?

3e. dat uit het rapport over de landing te Badjoë niet zou zijn gebleken, dat men in Atjeh bij het binnendringen van een stelling de gewonden afmaakt. De Minister is wel een goedwillig lezer. Als daar terecht wordt gezegd dat de soldaat steeds in het oog *moet* houden gebeurlijkheden als de ondervinding op Atjeh geleerd heeft, meent men dan dat de soldaat op Atjeh die gebeurlijkheden uit het oog verliest? Dat *dit* althans de strekking zou zijn van hetgeen de commissie wil doen uitkomen?

4e. dat Wekker feiten verdraait, omdat hij zegt: de commandantsorder beveelt dat in het gebergte vrouwen en kinderen moeten worden meegenomen. Van mannen zwijgt die order. Ergo, men wenscht niet dat de mannen worden gevangen genomen .....

Neen, zegt de Minister, de C. O. zwijgt van mannen, omdat er mannen zijn, die in het gebergte mogen jagen en visschen, degenen die van een pas zijn voorzien.

Die opmerking is haast kinderlijk eenvoudig. Alsof Wekker één oogenblik had willen zeggen, dat de C. O. bedoelde te bevelen dat bevriende Atjehers (met pas) moeten worden neergeschoten!

Maar de mannelijke Atjehers *zonder pas* dan?

Daarvan zwijgt de commandantsorder.

En dat is het feit, door Wekker — zéér terecht — gebrandmerkt.

5e. dat Wekker op gespannen voet verkeert met afstanden: hij noemt 2 dagmarschen wat $^1/_2$ is, 4 wat er maar 1 zou zijn, zonder toelichting en dus zonder mogelijkheid van weerlegging onzerzijds. Heeft de Minister wellicht verzuimd voor dit geval rekening te houden met het terrein? Het is niet te veronderstellen, want als het past in eigen betoog, houdt hij die rekening zeer zeker: het heet immers, dat voor het inwinnen van een bericht uit de Gajoe Loeös niet minder dan... *twintig* dagen noodig zijn.

•

Hiermede willen wij volstaan.

Toen een tipje van den dichten sluier over het dichte Dreyfusdrama werd opgelicht, schreef Zola zijn „La vérité est en marche".... al bleef het ook jaren duren eer het volle licht kon doordringen.

Ook wij zijn thans nog niet zóó optimistisch, dat wij *de waarheid* aanstaande rekenen. Maar wel vertrouwen wij, dat onze Wekker met zijn helaas eentonig getik er in geslaagd is de openbare meening wakker te roepen.

Redactie.

DE AVONDPOST, NEUTRAAL NIEUWSBLAD

ABONNEMENT PER 3 MAANDEN:

voor 's-Gravenhage, Scheveningen en Loosduinen f 1.25
franco per post . . . . - 1.65

Voor Oost- en West-Indië per jaar . . . . . f 15.—

PRIJS DER ADVERTENTIËN:

van 1—4 regels . . . . f 0.55
elke regel meer . . . . - 0.12½

DE AVONDPOST GEEFT VLUG EN GOED NIEUWS
IN AANGENAMEN VORM.
ZIJ IS EEN GROOTE COURANT IN 'T KLEIN.